

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Topos venkova v memoárové literatuře 2. poloviny 20. století

Diplomová práce

Autor: Bc. Jana Šutová

Studijní program a obor: M7503 Učitelství pro 2. stupeň základních škol – francouzský jazyk
N7504 Učitelství pro střední školy – český jazyk a literatura

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Zadání diplomové práce

Autor: **Jana Šutová**

Studium: P14P0406

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura, Učitelství pro 2. stupeň
ZŠ - francouzský jazyk a literatura

Název diplomové práce: **Topos venkova v literatuře 2. poloviny 20. století**

Název diplomové práce AJ: The topos of the countryside in the literature of the 2nd half of 20th century.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Problematika motivu venkova v literatuře 2. poloviny 20. století.

Blažek Petr. Akce K. Praha, 2010. Blažek Petr. Kolektivizace venkova v Československu 1948 - 1960 a střeoevropské souvislosti. Praha, 2008. Hodrová Daniela. Citlivé město (eseje z mytopoetiky). Praha, 2006. Válka Miroslav. Agrární kultura. Brno, 2007.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Oponent: prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 19. 1. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením doc. PaedDr. Aleny Zachové, CSc. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 30. 3. 2016

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala doc. PaedDr. Aleně Zachové, CSc. za souhlas s vedením mé diplomové práce, za její čas, ochotu a metodickou pomoc, kterou mi při její realizaci věnovala. Děkuji také všem, kteří mi poskytli nezbytné informace, o jejichž poznatky jsem se mohla opřít.

Děkuji za podporu celé mé rodině a přátelům. Děkuji Jaroslavě Křivánkové a Olze Borůvkové za poskytnutí zajímavých informací a za trpělivost při vedených rozhovorech.

Anotace

ŠUTOVÁ, Jana. *Topos venkova v memoárové literatuře 2. poloviny 20. století*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 98 s. Diplomová práce.

Tato diplomová práce se zabývá obrazem venkova v memoárové literatuře 2. poloviny 20. století. V teoretické části je cílem zopakovat základní charakteristické znaky memoárové literatury, postihnout rysy kdysi největší vrstvy obyvatelstva, selského stavu, který tvořil střední společenskou třídu, jež v prvorepublikové éře vytvářela kvalitní strukturu společnosti. Dále je snahou podat obraz venkova a jeho proměnu, která šla ruku v ruce s politickými souvislostmi. Práce je zaměřena na vzpomínkové texty, v nichž se autoři snaží popsat tradiční zvyky a obyčeje venkova. Jedná se jak o knižní, tak i orální paměti, kde nikdy není opomenuto ani politické pozadí, jež s proměnou a modernizací venkova úzce souvisí, a jež některé tradice na dlouhou dobu omezilo. Obsáhlejší praktická část je věnována rozboru memoárových textů, jejichž autory jsou sedláci nebo jejich potomci, v některých případech i lidé povolání spisovatelského.

Klíčová slova

paměti, venkov, tradice a zvyky, selský stav, memoárová literatura

Annotation

ŠUTOVÁ, Jana. *The topos of the countryside in the memorial literature of the 2nd half of 20th century*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 98 pp. Diploma thesis.

Ce mémoire de maîtrise s'occupe d'une image de campagne dans la littérature de mémoires de 2ème moitié de 20e siècle. Le but de la partie théorique consiste à répéter les caractères typiques pour la littérature de mémoires, saisir des marques de la plus grande classe de population jadis, ça veut dire l'état paysan qui créait une classe moyenne sociale en formant une structure de qualité de la société dans cette époque-là. Il y a un effort de présenter l'image de campagne et sa transformation qui va de pair avec le contexte politique. Ce travail s'oriente vers les mémoires concernant les coutumes traditionnelles et les habitudes rurales. Il s'agit des mémoires livresques ainsi que des mémoires orales où des auteurs n'oublient pas dessous politiques qui se rapportent étroitement au changement et à la modernisation de campagne et qui a enchaîné les traditions typiques pour longtemps. La partie pratique plus vaste est consacrée à l'analyse des textes commémoratifs dont les auteurs sont des fermiers ou leurs descendants ou bien les personnes de la profession d'écrivaine.

Mots clefs

Mémoires, campagne, traditions et coutumes, état paysan, littérature de mémoires

Obsah

Úvod	8
1 Memoáry čili vzpomínková literatura	11
2 Struktura společnosti	13
2. 1 Charakteristické znaky českého selství	15
2. 2 Analogické rysy mezi židovskými a selskými rodinami	18
2. 3 Pojmenování kulak – vesnický boháč	21
3 Obraz venkova.....	23
3. 1 Venkovské tradice, rodinné zvyklosti	24
3. 2 Zlomová 50. léta.....	28
3. 3 Modernizace venkova	30
4 Rozbor memoárových knih	32
4. 1 Richard Sobotka – Návrat nežádoucí	34
4. 2 Jan Novák - Děda	39
4. 3 Zora Dvořáková – Zkáza zeleného čtyřlístku	42
4. 4 Jindřich Hašek – Úhonické vzpomínky aneb Rok na vsi kdysi	46
4. 5 Jiří Šimon – Ukradený domov	51
5 Rozhovory s Jaroslavou a Olgou.....	54
5. 1 Jaroslava Křivánková	54
5. 2 Olga Borůvková	64
Závěr.....	85
Zdroje	89
Obrazové přílohy.....	92
Příloha A – rodinné fotografie	92
Příloha B – fotografie z rodinného archivu.....	94
Příloha C – dobové dokumenty	95
Příloha D – rodokmen rodiny Křivánkových.....	96

Úvod

Jako malá jsem vždy s radostí poslouchala vyprávění svého dědečka. Věděla jsem, že dědova rodina prožila velmi zajímavý a strastiplný život. Teprve když jsem hledala námět pro svou bakalářskou práci, poradil mi děda, abych zpracovala pronásledování sedláků v 50. letech. Zdálo se mi to jako dobrý nápad a na téma jsem se plně soustředila. Postupně se předmětem mého zájmu stala rodinná paměť zachycující příběhy jednotlivých členů rodiny zaznamenávající kolektivizaci venkova a perzekuci selských rodin. Rozhodla jsem se v tomto tématu pokračovat i v diplomové práci pouze s tím rozdílem, že k tématu kolektivizace a perzekuce přibyl ještě obraz venkova v memoárové literatuře 2. poloviny 20. století. Zajímala jsem se především o individuální lidské osudy, jejichž příběhy jsou vylíčeny v rozhovorech, snažila jsem se pochopit vztahy i mentalitu selských rodů, způsob myšlení, vystihnout obecně platné tendence či podstatné rysy této skupiny obyvatel, přiblížit strasti každodenního života před i po roce 1948.

Při vzpomínání na tehdejší venkovské zvyky a tradice pamětníci naráží i na proces kolektivizace, neboť tyto události 50. let minulého století byly velice traumatizující pro určité skupiny obyvatel, např. zemědělců, církve a šlechty, z nichž v popředí mého zájmu je především vrstva zemědělců, která kdysi tvořila $\frac{3}{4}$ obyvatel celé země. Dle Zachové existuje pro každou situaci charakteristický okruh aktérů či přímých účastníků děje, ale i způsob popisu událostí, jež měly obrovský vliv na psychiku aktérů a účastníků, v mém případě perzekuovaných selských rodin. Všechny události jsou pak zaznamenávány jako osobní svědectví s potřebou varovat nadcházející generace (2016, s. 1) nebo jednoduše informovat o životě kdysi. „...*Historická paměť ale slábne s tím, jak dorůstá generace, která postrádá vlastní, dostatečně silnou, autentickou zkušenost s reálným socialismem, která již nedisponuje pamětí na dobu nesvobody.*“ (Urban, 2010, s. 15) Proto i já se touto prací připojuji k té malé hrstce těch, kteří se svou prací snaží uctít památku této tak kdysi důležité vrstvy obyvatel – rolníků, o níž se posledních 50 let téměř nemluvalo.

V této diplomové práci se chci soustředit taktéž na vzpomínkovou literaturu, která se s tématem venkova a kolektivizace pojí nejčastěji. Budu však porovnávat vzpomínky na tradiční venkov se vzpomínkami dvou žen, sester mého dědy (někdy připojím i jeho vzpomínky, jež jsou součástí bakalářské práce „*Vzpomínková literatura let poválečných – perzekuce selských rodů*“), s nimiž jsem dělala rozhovor. Jak venkov

popisují sestry Křivánkovy a jak ho vidí i jiní lidé ve svých memoárových dílech? Shodují se vzpomínky nebo se jejich názory značně liší? I další podobné otázky se budu snažit zodpovědět rozbořem v této diplomové práci.

V kapitole „Memoáry čili vzpomínková literatura“ se pokusím shrnout základní informace týkající se tohoto oblíbeného literárního žánru.

Kapitolou o struktuře společnosti se pokusím nastínit tehdejší skladbu vrstev obyvatelstva venkova, jejichž sociálního a majetkového rozdílu dokázala rudá totalitní moc snadno využít. V jedné z kapitol také vysvětlím, jak se pojmenování kulak stalo hanlivým.

V jedné části jsem se pokusila s dopomocí různých zdrojů charakterizovat typického českého rolníka. Rolnická vrstva má však velice podobné charakterové vlastnosti jako také kdysi pronásledovaní a utiskovaní Židé. Této problematice je věnována kapitola 2. 2.

Velice širokou kapitolou je „Obraz venkova“, kde se věnuji typickým tradičním zvykům venkovanů, jejich rodinným zvyklostem a denním událostem; nedílnou součástí jsou však i vzpomínky na zlomová 50. léta, kdy se radikálně změnilo sociální postavení venkovanů, ale i tamější vztahy mezi nimi. Touto kapitolou považujeme teoretickou část za uzavřenou.

Po ní následuje pomyslná praktická část této diplomové práce, kde jsem podrobně rozebrala pět memoárových děl z hlediska tradic a venkovských zvyklostí, a zároveň jsem je vzápětí porovnávala s informacemi vyabstrahovanými z teoretické části odborné literatury, a také zmíněných rozhovorů sourozenců Křivánkových. Jejich přeepsané rozhovory jsou také součástí této diplomové práce, stejně jako dobové dokumenty. Rozhovor s Liborem Křivánek je však součástí práce bakalářské.

Rozhovory poskytly Jaroslava Křivánková (1920) a Olga Borůvková, roz. Křivánková (1926), jež jsou starší sestry Libora Křivánka (1936), mého dědy. Pocházejí ze starého selského rodu, jenž už od 17. století sídlí v obci Libčice u Kralup nad Vltavou. Všichni společně poskytují celistvý pohled na tehdejší venkov, v jehož podobě už ho nyní neznáme. Tyto rodinné paměti budou následně užity k porovnání s paměťmi, které jsou obsahem beletristických knih. Při analýze získaných textů se chci soustředit na témata textu a způsob jejich zpracování.

Obsahem bakalářské práce bylo teoretické zpracování memoárové literatury v rámci vzpomínek pamětníků kolektivizace venkova. Pamětníkem byl Libor Křivánek, můj děda, který spolu se svou rodinou kolektivizaci zažil, a proto mi poskytnul

rozhovor na toto téma. Věnovala jsem se charakteristickým rysům tohoto namnoze oblíbeného literárního žánru, snažila jsem se vystihnout definici, ale i nejoblíbenější témata, která se pojí s časovým obdobím a politickými událostmi. Snažila jsem se vypátrat důvody, proč lidé memoáry píšou; pokusila jsem se o rozčlenění memoárové literatury na různé formy.¹ Domnívám se, že teoreticky jsem memoáry dostatečně zpracovala, avšak v této práci jsem se soustředila především na obraz venkova, a proto do pozadí ustoupila samotná teorie o memoárové literatuře.

¹ Viz blíže bakalářská práce „*Vzpomínková literatura let poválečných – perzekuce selských rodů*“.

1 Memoáry čili vzpomínková literatura

Pod pojmem memoárová literatura si asi každý vybaví její synonymum „vzpomínková“, ale jaké jsou její typické znaky? Dají se tyto znaky aplikovat všeobecně na všechny vzpomínkové texty, jež se zaobírají velice pestrou paletou témat? Nelehká to odpověď i pro odborníky zajímající se o tento v dnešní době populární literární žánr. Existuje tak několik definic toho, co jsou to memoáry, z nichž ta nejvhodnější je od Zdeňky Havránkové, která definuje memoáry jako „... *neuzavřené v základě epické vypravování událostí důležitých i nedůležitých, epizodických, někdy i zdánlivě periferních, probíhajících v časovém sledu, vypravování kompozičně spojené v celek především osobou autora.*“ (In: Šutová, 2014, s. 15)

Individuální vzpomínky jsou za všech okolností vnímány a posuzovány jako kolektivní, kdežto dle Assmannové teprve až ve 2. polovině 20. století začíná být vzpomínání chápáno jako rekonstruktivní proces (In: Zachová, 2016, s. 3) „*Zájem o zkoumání kulturní paměti tak zvyšuje zájem o soukromou sféru a mj. i poptávku po dobových dokumentech a memoárech*“, což bylo viditelné ihned po revoluci 1989 – zvýšil se zájem o memoáry, byly vydány desítky titulů, jedná se tedy o „*pestrou směs náležející k memoárové literatuře.*“ (Zachová, tamtéž, s. 4, 1)

Typické pro memoáry je zpověď a pamětníkovo objasnění, proč memoáry sepisuje, proč je sepsal až teď, a ubezpečení, že vše, co si čtenář přečte, je opravdu autentické. Není však výjimkou, že příběhy mohou být zachyceny jinými rodinnými příslušníky, i těmi v následujících generacích (Tamtéž, s. 2, 4).

Jedná-li se o podobné téma, např. 1. světová válka, pronásledování Židů, nebo vzpomínky na 2. světovou válku, výpovědi jsou si velmi podobné ve smyslu líčení stejné události, a proto v nich nacházíme shodné prvky. I přesto jsou však „*rodinné příběhy memoárové literatury... neocenitelným inspiračním zdrojem.*“ (Tamtéž, s. 6)

Paměti skrze orální kulturu, jakožto paměti skrze písmo mají typické znaky, které je charakterizují a tím pádem zařazují do žánru memoárů. Autoři popisují vlastní prožitky, jsou tedy přímými účastníky děje nebo alespoň svědky. Vyžaduje se, aby jejich vzpomínky byly autentické, tedy pravdivé, a měly by popisovat reálná fakta. Je však otázkou, do jaké míry jsou paměti zkreslené či nikoliv. Předpokládejme však, že žádné paměti nejsou zcela autentické, z psychologického hlediska totiž pamětníci někdy odsunují do podvědomí nepříjemné události, nebo jednoduše některá fakta zamlčují.

Obecně však pisatelé vzpomínají na dobu, která je pro ně důležitá a významná a

ovlivnila jejich životy (např. 50. léta a kolektivizace venkova). Pamětníci také rádi vzpomínají na dobré vztahy, které se na vesnici pěstovaly v rámci sousedské výpomoci a slavností, na denní činnosti, rodinné rituály a dětská dobrodružství. Často přidávají dobové dokumenty, materiály a fotografie, které jsou důkazem vyprávěného příběhu. Pro memoáry je taktéž typická jakási trojjedinost autora-vypravěče-hrdiny, dále vyprávění v 1. osobě chronologicky, tedy dle časové posloupnosti, a objektivně.

V některých zkoumaných textech této práce jsou však znaky poněkud upravené. Trojjedinost autora-vypravěče-hrdiny se nevyskytuje v dílech „*Děda*“, „*Návrat nežádoucí*“ a „*Zkáza zeleného čtyřlístku*“. Jsou to texty psané úspěšnými spisovateli. Jiná je také forma vyprávění: v knize „*Návrat nežádoucí*“ je přítomna er-forma, neboť autor popisuje osudy lidí z celé vesnice; pro knihu „*Děda*“ jsou charakteristické oba způsoby vyprávění: pro minulost er-forma, pro přítomnost ich-forma; „*Zkáza zeleného čtyřlístku*“ je psána v ich-formě, stejně jako „*Ukradený domov*“ a „*Úhonické vzpomínky*“, kde však autoři pro popis ostatních osob a činností používají er-formu. S chronologičností se setkáváme u klasických memoárů, ale u těch moderních můžeme najít i neucelenost či prostupování minulosti s přítomností, jako je tomu v knize „*Děda*“ a „*Zkáza zeleného čtyřlístku*“. Snaha o objektivitu (ať už skutečnou či vykonstruovanou) je přítomna ve všech knihách.

Podle Válkovy klasifikace memoárových textů bychom mohli „*Úhonické vzpomínky*“ a „*Ukradený domov*“ zařadit do pamětí a monografických vzpomínek, neboť se snaží vylíčit autorův život či jeho část na základě vzpomínek a dokumentárního materiálu. „*Zkáza zeleného čtyřlístku*“ je paměť zbeletrizovaná, neboť je přítomno pro ni typické „vyumělkování“, dalo by se uvažovat už o zařazení do literatury krásné, stejně tak u knih „*Návrat nežádoucí*“ a „*Děda*“, o nichž bychom mohli uvažovat už jako o autobiografických románech, v případě první knihy o biografickém románu (In: Šutová, 2014, s. 11 – 15; 18 – 21).

2 Struktura společnosti

Obyvatelé vesnic náleželi k různým společenským vrstvám, které se lišily jak ve svém původu, zaměstnání, tak i ve svém politickém názoru. Dle Lokoče největší skupinu zde tvořili zemědělci, kteří byli odjakživa pevně spjati s půdou a měli velmi kladný vztah ke krajině. Základem vztahu byla snaha o co největší a nejkvalitnější úrodu (2008, s. 251). Rolníci byli jakýmsi pilířem národa už proto, že z venkova pocházeli téměř všichni, Palackým počínaje, Masarykem konče. I Antonín Švehla, ministerský předseda Masarykovy vlády a Agrární strany (*Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu*), která se stala nejsilnějším politickým blokem, přičemž toto uskupení podle Růžičky vadilo právě komunistům (2008, s. 9).

Lapka společně s Gottliebem popisují strukturu vesnice: v každé vesnici byla vrstva kovorolníků (stavorolníků), což bylo dělnictvo, které bylo zaměstnáno v průmyslu či v dopravě. Poté malorolníci, někdy nazývaní domkáři, a chalupníci s menší rozlohou půdy. Bez vlastnictví půdy byli podruzi a venkovská čeleď (2000, s. 106). Podle Vařeky je navíc zajímavé, že sociální diferenciaci vesnice byla někde vidět i v architektonické skladbě budov: selské grunty obvykle lemovaly obvod návsi, zatímco chalupníci tvořili samostatné okrsky, a tak se neprolínali (1979, s. 16).

Snad největší význam na vesnicích, nikoli však největší vrstvu, tvořili střední rolníci², kteří se vyznačovali svou soběstačností a samostatností, měli na venkově klíčový vliv. Pátek tvrdí, že jejich ekonomika byla nejstabilnější, rodiny si vystačily samy, nepotřebovaly další námezdní síly. Při kolektivizaci byli právě střední rolníci hlavním cílem zisku a přesvědčení pro vstup do družstev. Nejprve k nim uplatňovali „mírumilovnější“ postupy, později se i vůči nim prosadila hrubá forma nátlaku jako ke kulakům. Kulaci netvořili nejpočetnější vrstvu na vesnicích, zato však nejzámožnější. Vlastnili po staletí ty největší grunty, které se dědily z generace na generaci. Jejich vliv na vesnici byl obrovský, byli to mnohdy i starostové či funkcionáři Agrární strany. Najímali si námezdní síly, dokonce poskytovali služby i malorolníkům; zaváděli na svých statcích nové technologie (2008, s. 192).

Při plánování kolektivizace bylo předpokladem oslabení vlivu této vrstvy, dokonce její odstranění z venkova. Propaganda tedy začala hlásat jejich nebezpečnost a špatné vlastnosti, kulaci byli považováni za škůdce a vykořisťovatele, byla proti nim

² Podle Lapkových a Gottliebových slov dnes rolník představuje v západní Evropě pouze 5 - 8% obyvatel. V některých mimoevropských zemích, nejen v zemích třetího světa, představuje rolník stále 60 - 90% obyvatelstva, tedy hlavní skupinu (2000, s. 106).

vznášena nepravdivá obvinění, provokace apod. Pak nastoupily úkoly v podobě nesplnitelných dodávek aj. (Tamtéž, s. 193).

„Skutečností je, že se vytvořila nová sociální struktura vesnice a celý způsob života včetně pracovního rytmu dne a týdne... Selský stav a rolnictvo v podobě známé před kolektivizací jsou nenávratnou minulostí.“ (Pátek, 2008, s. 195)

2. 1 Charakteristické znaky českého selství

Dle Karla Jecha za sebou selský stav zanechal výrazné stopy v důležitých obdobích, a to v národním obrození v zápasech o zrušení nevolnictví a roboty, anebo i v novodobých snahách o modernizaci a technický pokrok, který by lidem usnadnil práci (2001, s. 6). Sedlák = po staletí „*spolehlivý pilíř národního společenství a jeden z hlavních zdrojů jeho obživy.*“ (Tamtéž, s. 5) Ve zkoumaných knihách je hlavním hrdinou vždy sedlák z většího či menšího hospodářství, které každopádně tvoří „*silné a stabilní zemědělské podniky*“ (Tamtéž, s. 211), vedlejšími postavami jsou členové rodiny, vzdálení příbuzní, sousedé a funkcionáři. Sedlák stojí v kontrastu proti funkcionáři a jeho přesvědčení. Ačkoliv jsou knihy sepsány různými autory, můžeme v nich vidět vždy téměř podobnou charakteristiku sedláka či zemědělce. Dle Pexové samotná jejich přítomnost představovala charakteristický rys českého a slovenského venkova (2010, s. 211).

Dle Jecha se selský stav vyznačoval v různých regionech různou religiozitou, ve které převažovala katolická orientace (2001, s. 9).³ Lapka konstatuje, že víra je významný znak rurální komunity, která jí umožnila přežít. Není to však víra v Boha, jakožto nadpřirozenou bytost, ale víra v Boha, jenž je obsažen v přírodě, krajíně a v každodenním dění. Rolník dokázal z této přírody vstřebat její nezničitelnost a sílu, která mu umožnila přežít (2000, s. 39).

Sedlák a selské rodiny se vyznačují především svou samostatností, nezávislostí a autonomií, čímž se staly trnem v oku totalitnímu režimu, velkou překážkou: „*Silné lokální a rodinné vazby měly větší vážnost než komunističtí funkcionáři.*“ (Lapka, Gottlieb, 2000, s. 33) Charakteristické je pro ně „*aktivní samostatné rozhodování*“ (Tamtéž, s. 57), zároveň i rodinná strategie (být spolu), pevné vztahy k ostatním členům rodiny, neboť rodina je ta, která vždy podrží a která od dětství předává svým dětem určité pevné sociální hodnoty, které zaručují „dobrý život“. Rodina v životě sedláka tvoří jeden z hlavních archetypů v jeho vědomí. „*Archetypem... označujeme ... obsahy a postoje, které jsou stále a během staletí se jen málo proměňují... prazákladní postoj zůstává stejný.*“ (Lapka, Gottlieb, tamtéž, s. 85) Dále tvrdí, že selská rodina je charakteristická svou větší početností, která dřív byla nutná k udržení chodu hospodářství; i přesto na několika stacích vypomáhaly námezdní síly, většinou celé

³ Podle Lapky a Gottlieba se při posledním sčítání lidu v roce 1991 přihlásilo ke všem zjištěným církvím 44% obyvatel ČR, kdežto věřících rolníků ve zkoumaném souboru bylo 90% (římskokatolické vyznání), což je více jak dvojnásobek (2000, s. 40)!

rodiny (kočí, čeledín, děvečka apod.). V rodinách převažuje patriarchální orientace, je to rodina širší včetně prarodičů, v rodině platí, že dělba práce mezi mužem a ženou není absolutní, jedná se spíše o spolupráci, které se nevyhýbají ani děti, jimž je nutno zkušenosti předat (Tamtéž, s. 85 - 86). Zajímavé podle nich je, jak sedlák dokázal úspěšně hospodařit, neboť uživit svou rodinu a ještě rodinu pomocných sil bylo nejspíše velmi složité! Sedlák byl však pracovitý a vytrvalý, chápal práci nejen jako zaměstnání, ale i poslání, při kterém cítí zodpovědnost zajišťovat celému národu zdravé potraviny (Tamtéž, s. 67). A proto mezi jeho další archetypy patří vztah k půdě, ke krajině, v jeho myšlení má stále místo cyklický čas nebo i život se zemřelými předky prostřednictvím vzpomínek; sedlák využívá primární energie přírody. Bohužel společenská méněcennost rolnické práce mu komplikuje nalézt nevěstu, jejímž smyslem života by byl rurální způsob života (Tamtéž, s. 86 - 88). Sedlák stále používá „selský rozum“, rozumí přírodě, je s ní v úzkém kontaktu, stejně jako s faunou svého gruntu, ke které má vytvořené pevné citové svazky, potažmo podobné jako ke svým rodinným členům.

Mnoho sedláků také působilo v různých spolcích, stávali se starosty, zastupitelé, předsedy, a také se dokázali společensky bavit (návštěva divadel a biografů) (Pexová, 2010, s. 212). Svým dětem poskytli vzdělání a pevnou, ale láskyplnou výchovu, vedli je ke kultuře. Dle Lapky a Gottlieba se u sedláků setkáváme ještě s autoritou, ovšem neformální, která je založena na talentu, významných vlastnostech a zkušenostech či názorech. Tato autorita v rolnické komunitě pokrok nebrzdí, naopak je technickému pokroku otevřena, opovrhuje však bezhlavým používáním techniky bez uvážení a možnosti kontroly (2000, s. 100).

Dle Lapky a Gottlieba je rodinné zemědělské hospodářství charakterizováno několika rysy, např. úplným nebo částečným vlastnictvím půdy, zaměstnáváním vlastní rodiny i zaměstnanců mimo rodinu, přehledem rodiny o souvislostech všech prací, které se řídí časem cyklickým i lineárním (Tamtéž, s. 106). Úspěšnost fungování jejich statků spočívá dle Pexové „*v dlouholetých, po generace předávaných zkušenostech, mnozí sedláci měli také přístup ke kvalitnímu vzdělání a stávali se často průkopníky v nejrůznějších oblastech hospodaření.*“ (2010, s. 211) Na statku byla k vidění rostlinná i živočišná výroba, statek disponoval několika stroji, jako byl koňský nebo volský potah, secí a sklizňové stroje, např. mlátičky, samovaz, někteří zámožnější vlastnili i traktory. Ti měli na svých statcích později i zavedenou elektrifikaci⁴, měli k dispozici

⁴ V rámci probíhající elektrifikace docházelo ve 20. a 30. letech minulého století i k zavedení veřejného osvětlení (Jiřiková, 1979, s. 41).

mrazničku a chladicí zařízení nebo rozvod vody po celém hospodářství. To vše se dle Pexové podílelo na jeho soběstačnosti, ale i na možnosti zásobovat navíc domácí trh a podílet se i na vývozu (Jech, In: Pexová, tamtéž).

Dle Urbana se ale navíc ještě potvrzuje, že „*právě vzorní hospodáři, kteří se díky svým zkušenostem, vědění, rozhledu i zájmu o věci veřejné těšili přirozené vážnosti a úctě svého okolí, se stávali pravidelným terčem represe při násilném prosazování kolektivizace zemědělství.*“ (2010, s. 285) Nikdy také nebyl postižen pouze sedlák sám, ale vždy s celou rodinou.

Karel Jech tvrdí, že jeden z nejzávažnějších důsledků politiky zatlačování kulaků byl pokles jejich prestiže: příslušnost k selskému stavu byla kdysi velmi ceněna (i když u maloročníků stále opovrhována), později, a to v letech 50., se stala příslušnost pouze přítěží politickou i sociální, která „*znemožňovala pracovní, společenské, vzdělanostní a vůbec existenční uplatnění.*“ To mělo za následek zvýšený zájem o nezemědělská zaměstnání, nebo odchod z vesnic do městského prostředí (2001, s. 178). Sama Olga Borůvková se provdala do vzdáleného Trutnova.

V 90. letech se prostor pro soukromé hospodaření začal uvolňovat, ale k hospodaření se vrátili nebo pokračovali pouze zatvrzelí jednotlivci, avšak počet selských hospodářství stoupal. Tato stoupající tendence se dle Jecha týká pouze dětí označených kulaků, kdežto vnuci posledních hospodařících sedláků jsou již velmi „*mentálně... vzdáleni povolání svých předků*“, a půdu jen prodávají nebo pronajímají. Dnešní pokračující selské rody používají nové postupy a metody než jejich předchůdci, jejich hospodářství mají podobu rodinných farem, které se spíše specializují na druh určitého produktu, nežli na obecnou produktivitu rostlinné a živočišné výroby, orientují se na kultivaci a ochranu krajiny (Tamtéž, s. 179, 180), i když dle Lapky a Gottlieba se o tuto kultivaci snažili vždy, až do nástupu tvrdé kolektivizace, a navrátili se k ní až po změně režimu (2000, s. 47)⁵. Karel Jech uzavírá, že selský stav byl v důsledku událostí 2. poloviny 20. století velmi silně zredukován, nikoli však zcela vykořeněn (2001, s. 181).

⁵ Příkladem kultivace krajiny je obnovování zdevastovaných křížků či kapliček na vlastní náklady a vlastními silami sedláků (2000, s. 48). Sám Jindřich Hašek, autor memoárového textu, se k této činnosti odhodlal.

2. 2 Analogické rysy mezi židovskými a selskými rodinami

Rodinná paměť spočívá ve „*fixaci kanonizovaných rodinných dějin, zajišťující její identitu*“ (Welzer, Moller, Tschuggnall, In: Zachová, s. 4), která se posléze projevuje jako pevný záchytný bod v krizových situacích, neboť v těch se velmi naléhavě projevuje potřeba o rodinné zázemí (Tamtéž). To vše si uvědomovala i vláda minulého režimu, a proto se co nejvíce snažila o roztržení pout mezi rodinnými příslušníky, v krajních mezích o převýchovu selských dětí ve výchovných táborech, aby později mohly „... *též uvědoměle politicky působit na rodiče.*“ (Urban, 2010, s. 89) Rozbití rodinné strategie selských rodin bylo očividně záměrné.

Alena Zachová se zajímá o memoárové texty židovských žen, které pocházely z velmi podobného sociálního prostředí, kde „*hodnoty a mravní charakter střední vrstvy, ... vytvořily pevnou bázi pro jejich další životy...*“ Dodává však, že samozřejmě nebyly zárukou pro jejich přežití (Tamtéž). Rodinná strategie selských rodů byla v 50. letech podobná jako strategie židovských rodin – těm však nikdo přežití zaručit nemohl, kdežto sedlákům, kteří nebyli vyvražďováni jako Židé, tyto rodinné strategie k jejich přežití dopomáhaly a byly úspěšné! Jako příklad selského stavu uvádím rodinu Křivánkových, jejíž členové poskytují pohled na fungování rodiny. Z toho vyplývá, že „*rodinná strategie střední třídy propagující slušný život a dobrý obraz rodiny, neochrání její členy v extrémních podmínkách od zničení,*“ ale „... *zůstává nenahraditelným základním konstitutivním rysem člověka.*“ (Tamtéž, s. 6)

Prezentace rodiny v memoárových textech židovských žen a selských dětí si je velmi podobná: popisují rodinné zvyklosti a tradice, a vypovídají, že žily v „*láskyplném rodinném prostředí*“, to samé se dá tvrdit i o selských rodinách. Rozdíl je patrný v povolání otců, kde u židovských rodin byli především bankovními úředníky, obchodníky, majiteli firem, profesori, kdežto v selských rodinách byli otcové především hospodáři a sedláky, kteří se bokem specializovali na jinou činnost, jako např. otec sourozenců Křivánkových, který působil i jako pomocný odhadce majetku.

Matky z židovských rodin byly v domácnosti, nepracovaly, ale byly velmi zručné a kulturně vzdělané a nadané, a společně se svými muži „*vedli bohatý společenský život, chodili do divadel.*“ V selských rodinách se nedá hovořit o bohatém společenském životě, ale i tak si ho dokázali rodiče sourozenců Křivánkových užívat: chodili taktéž do divadel nebo na „*biblické hodiny*“. Být stejně vzdělaný a kultuře otevřený jako rodiče se očekávalo i od dětí, a proto chodily na hodiny klavíru, cizích

jazyků, nebo chodily hrát tenis, plavat, lyžovat apod. (Tamtéž, s. 4). Ke kultuře byly vedené i děti na statku Křivánkových – u každého dítěte měli rodiče snahu vzbudit v nich smysl pro hudbu, to se podařilo jen u několika z nich, a to především u dcer, které pak hrály na klavír nebo housle, z klavíru pak na celý život přešly na varhany. Jejich snaha a radost z hudby byla podpořena i otcem, který koupil do rodiny klavír, což tehdy v selských rodinách nebylo vůbec zvykem, a tak na to s úsměvem Jaroslava Křivánková vzpomíná. Od židovských dětí se ve škole očekával dobrý prospěch, i přesto, že to v mnoha případech nebyla škola jejich snů; samozřejmostí byla úcta k učiteli a důvěra v něj. Některé dcery chtěly dál studovat, ale nedovolily si rodiče neuposlechnout, neboť k nim chovaly velkou a bezmeznou úctu, a tak je poslechly i ve výběru zaměstnání. „*Ve škole byly děti vedeny k šetrnosti, čistotě a solidaritě.*“ (Tamtéž, s. 5)

Jedna z žen vzpomíná i na výchovu v terezínském ghettu, kde se děti učily neukazovat své city navenek, nestěžovat si na těžkosti života, pomáhat druhým, ovládat se a myslet na sebe samého až v poslední řadě (Tamtéž). Podobnou tendenci ve výchově můžeme zaznamenat i z vyprávění sourozenců Křivánkových, kteří vypráví o své matce, jež byla velmi nábožensky založená. Z této víry ale pramenily všechny dobré způsoby, kterými vychovávala všech svých 11 dětí: pomáhat druhým, nestěžovat si, mít v úctě rodiče, Pána boha i učitele, chovat se kamarádsky k ostatním... Jejich matka byla velice citlivá a solidární, a proto ani po vystěhování a utlačování jejich rodiny v 50. letech na sobě společně se svým manželem nedali nic znát, alespoň to tvrdí tehdy 11letý Libor Křivánek, který si nikdy na rodičích nevšiml, že by je ta situace nějak sužovala, alespoň to nedávali najevo. Vždy se nad to dokázali povznést.⁶

V rodinách byla i tabuizovaná témata, o kterých se jednoduše nemluvílo, např. sex, zločiny, smrt, rozvody, potraty, pohlavní choroby nebo se nemluvílo o „černých ovčích“ rodiny (Tamtéž). V knize „*Zkáza zeleného čtyřlístku*“ se hlavní hrdina svěřil pouze své manželce s tragickým osudem jeho dvou bratrů.

Analogické charakteristiky se týkají i majetku, kterým židovské i selské rodiny disponovaly. Židovské děti vzpomínají, že bydlely v pěkných bytech, které pak musely přenechat Němcům, u řady rodin působily i pomocnice v domácnosti, rodiny netrpěly nedostatkem, ale také nebyly extrémně bohaté. Jedna z dcer židovských rodičů vzpomíná na to, že se její rodiče museli uskromnit, aby jí mohli dopřát předplatné do

⁶ Viz bakalářská práce „*Vzpomínková literatura let poválečných – perzekuce selských rodů*“ (s. 61).

divadla. Podobnou situaci zažila i Olga Borůvková, jejíž rodiče se museli uskromnit, aby své dceři dopřáli vytoužená studia, neboť souvisle na studiích byli její další sourozenci. I přesto, že rodina Křivánkova byla na svou vrstvu a na dobu celkem zámožná, rodiče nikdy nezaháleli a na statku se stále pracovalo, a tudíž by se dalo říct, že „*důraz byl kladen spíše na hodnotová kritéria než na samotný majetek.*“ (Zachová, tamtéž, s. 6) To si však komunisté vůbec neuvědomovali.

„*Uvedené rodinné strategie ve své době jistě zaručovaly naději na tzv. dobrý život, tj. na úspěšné pracovní a společenské uplatnění a zároveň recept na uspokojující rodinný život.*“ (Zachová, tamtéž, s. 5) Bohužel, Židé i sedláci dopadli podobně. Jak si byly podobné jejich rodinné strategie, tak si tato vrstva byla podobná i svými osudy.

Rodinné strategie určitě smysl mají, měly by se předávat i dalším generacím, neboť „*lidé vyrůstající v prostředí zobrazeném v... memoárech, jsou méně manipulativní, strukturace jejich osobnosti vychází z vnitřních hodnotových kritérií, což sice nezabraňuje utrpení, ale vnáší do jejich životů řád a sílu.*“ (Zachová, tamtéž, s. 7) A jak říká Zachová, takovéto hodnoty jsou terčem všech totalitních režimů, které jsou na ně obzvláště citlivé.

Pokud se podíváme na výše zmíněné rysy selských a židovských rodin, vidíme ve většině případů opravdu totožné hodnoty, které poukazují na solidní rodiny středního stavu, jež zajišťovaly spořádanou a dobře strukturovanou společnost. Nedivme se tedy, proč dodnes pamětníci rádi na období první republiky vzpomínají. Společnost tehdy měla pevnou strukturu a řád, představovala svrchovanost, která se automaticky respektovala.

2. 3 Pojmenování kulak – vesnický boháč

Slovem „kulak“ byli původně označováni přidělci půdy při Stolypinově agrární reformě roku 1907. „*Šlo o nejprogresivnější rolníky používající nejpokrokovější metody srovnatelné s farmáři západní Evropy a USA.*“ (Rychlík, 2008, s. 26).

Jak se ale stalo, že slovo kulak dostalo tak hanlivý přídech? Pokud si pozorně přečteme výše uvedenou Rychlíkovu citaci, můžeme si povšimnout, že se jedná i o charakteristiku kulaků v pozdějších 50. letech 20. století, kdy už se však tomuto slovu dostávalo pouze pejorativní a ideologické nuance. Ta se uchytila a je zjevná i dnes. S nástupem bolševiků k moci se schylovalo k zakládání družstev a tito kulaci, tedy samostatní bohatí sedláci, byli jen přítěží a překážkou k zemědělské kolektivizaci. Proto se použilo tohoto původně meliorativního slova „kulak“ ve prospěch komunistické propagandy združstevňování na vesnici, ale i ve městě.

Etymologický slovník češtiny Jiřího Rejzka interpretuje slovo „kulak“ jako „*bohatý sedlák*“ bez hanlivého označení. Slovo je přejato z ruštiny od „*kulák*“, je to možná i výpůjčka z turkotatarských jazyků a používá se pouze ve východoslovanských jazycích (2001, s. 320). Naopak v Klimešově slovníku cizích slov se kulak vykládá jako hanlivé označení pro střední rolníky a statkáře zejména v 50. letech (1998, s. 414). Slovenský etymolog Ján Kulík vysvětluje, že kulak je zámožnější a individuálně hospodařící rolník, který si pronajímá i cizí pracovní sílu. Jako původ uvádí taktěž ruský jazyk a slovo „*kulák*“, na čemž se shodne s J. Rejzkem; dodává ovšem, že v ruštině, jakož i v ostatních slovanských jazycích, se slovo pouze udomácnilo a adaptovalo, jeho etymologie se nachází v tureckém jazyce ve slově „*korkulu*“ = strašný, hrozný, nebezpečný, krutý apod. Toto slovo dalo vzniknout např. ukrajinskému slovu „*kurkul*“ či „*kurkulak*“ = bohatý sedlák a velký hospodář, v ruštině se ukrajinské slovo zkrátilo vypuštěním první slabiky a vzniklo již nám známé „kulak“ (Florian dle Kulík, In: Kruhy, 2010, [online]).

Po nástupu komunistů k moci se stal ekvivalentem ke slovu kulak „*třídní nepřítel*“, „*nepřítel lidu*“. Dále byl charakterizován jako zlovolný a nepřátelský, navíc jako sedlák poškozující státní zájmy, odpůrce násilné kolektivizace na vesnici. Tato třída byla považována za hlavního škůdce, vykořisťovatele a sabotéra v zemědělské výrobě. Internetový portál „*Totalita*“ vysvětluje kulaka jako ruský název pro sedláky, kteří se po Říjnové revoluci (1917) stali hlavními nepřáteli a odpůrci komunistického režimu. „*Přesná hranice... určující kdo je nebo není kulak nebyla v SSSR nikdy*

stanovena. Takže kulakem bylo možno označit kohokoli.“ (Zvěřina, In: Vlček, 1999 [online]) To se však mění s použitím slova kulak v Československu po Únoru 1948 – zde už byli za kulaky považováni ti sedláci, kteří měli výměr půdy alespoň 20 ha, později dokonce i 15 ha. Nejprve se však u nás používalo pojmu „*vesnický boháč*“ nejspíše proto, aby se před vesnickým lidem utajil jasný záměr zakládání kolchozů či družstev po sovětském vzoru. Pravděpodobně teprve když už byla kolektivizace evidentní, začalo se používat slovo kulak.

Spisovatel Karel Jech se ve své knize „*Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*“ zmiňuje o problémech, které doprovázely výběr vhodných pojmenování nepřátel lidu a kolektivizace na vesnicích. Bylo velmi obtížné najít vhodný ekvivalent ke slovu „*kulak*“, a proto se nejprve začalo používat slovního spojení „*kapitalistické živly na vesnici*“ (mj. je nejraději používali ve svých projevech Lenin i Stalin), tento termín se však jevil těm méně vzdělaným vesničanům jako příliš knižní, proto se do povědomí obyvatel začalo vžívat pojmenování „*boháč*“, které doporučil Klement Gottwald. Tento název měl dostatečně pejorativní náboj podněcující závist i nenávist sousedů a ostatních obyvatel ČSSR (2008, s. 59). Ještě před „uzákoněním“ pojmu „*kulak*“ se uvažovalo o pojmenování „*statkář*“, jenže toto pojmenování by označovalo pouze vrstvu těch nejbohatších velkostatkářů, do které by přirozeně nešli zahrnout menší rolníci; a také o pojmu „*sedlák*“ či „*velkosedlák*“, ale toto označení nabíralo pozitivní představu hospodáře s přirozenou autoritou na vesnici, což byl naprostý opak cíle komunistů (Tamtéž).

Nakonec se od počátku 60. let začalo používat pojmu „*bývalý vykořisťovatel*“ namísto „*kulak*“. Příznak však zůstává velice pejorativní (Jech, 2001, s. 173).

3 Obraz venkova

„Venkov je prostor v krajině mimo městskou zástavbu a průmyslové zóny, kde dochází k zemědělské výrobě a kde jsou sídelní jednotky vesnické komunity – vesnice.“ (Lapka, Gottlieb, 2000, s. 114) Rurální komunita *„je prostorově vymezitelná, jsou zde rodové svazky, sociální kontrola a spolupráce, je zde společně sdílená rurální tradice.“* (Tamtéž, s. 107) I když se dají pojmy „venkov“ a „rurální komunita“ shrnout do pouhých dvou definic, nedá se dle Blažka tvrdit, že tak jednoduché je to i ve skutečnosti. Venkov totiž není stejný, je velmi jedinečný, i když pro něj platí obecně platné tradice. Avšak zásady typické pro jeden region se někdy nedají využít v regionu jiném, mají jen omezenou místní platnost (2004, s. 15), ze které vykvétá jedinečnost venkova. *„Venkovská skutečnost je tedy pluralitnější, proměnlivější a z hlediska možností jejího zlepšení mnohem méně ovlivnitelná lidskou organizací a technikou než velkoměstská (zato zničit se dá technikou velmi snadno).“* (Blažek, tamtéž, s. 15) Za ojedinelost, kterou venkov oplývá, bývá považována i jeho schopnost a vytrvalost, se kterou se po staletí utkával s mocenskými silami, které byly jeho největšími nepřáteli, a které se ho snažily odstranit. Blažek uvádí několik zajímavých případů, a to např. křesťanské náboženství, pro které byl venkov místem pohanských pověr, paradoxem je, že později byl venkov pro osvícence a racionalisty zase *„baštou křesťanské víry“*, pro nacistickou totalitu měl být venkov vůdčím tažením na Východ a naopak pro bolševickou totalitu byl největším odpůrcem kolektivismu (Tamtéž, s. 20). Zajímavé na všech příkladech je, jak si jednotlivá politická zřízení v průběhu let, chcete-li „režimy“, dokázaly opodstatnit všechny páchané skutky vůči venkovu.

Už od nepaměti se dávají do protikladu město a venkov – každé má své pro a proti, avšak nejsou protikladem dobra a zla nebo naopak, ale jsou *„možnostmi volby pro různé lidské typy a talenty, pro různá věková údobí, pro odlišné profesní i kulturní zájmy a cíle.“* (Blažek, tamtéž, s. 163) Někomu vyhovují nákupy v zastřešených supermarketech, jiným zase pohyb na čerstvém vzduchu. Více než ve městě nás podle Blažka na venkově překvapí nečekané změny počasí, podle kterého se zemědělci rozhodují, co budou a nebudou dělat (Tamtéž, s. 15). Život ve městě je sice velmi pestrý, ale s přírodou nemá téměř nic společného, je na ní nezávislý. *„Život ve městě je sám sobě zdrojem rozmanitosti – a když ta zeslábně, nastává šedá nuda.“* (Blažek, tamtéž, s. 14)

3. 1 Venkovské tradice, rodinné zvyklosti

Slovo tradice by se dalo vymezit jako „*tradiční jednání, které se drží odzkoušených vzorů, a tím snižuje nejistotu rozhodování.*“ (Weber, In: Lapka, Gottlieb, 2000, s. 112) Tradiční venkov s sebou nesl určité typické znaky, jako například to, že pracovní činnosti byly vždy spojené se sociální, kulturní i duchovní rovinou života. Dle Lapky a Gottlieba „*hlavní zjištěné formální znaky rurální tradice tvoří vztah k půdě jako k živému organismu, humánní vztah ke zvířatům, imobilita rurální komunity, odmítání násilných revolučních ideologií a společenských změn.*“ (Tamtéž, s. 79) To i mnoho dalšího se však v dnešní době (už od totalitního režimu) stává předmětem posměchu a pronásledování, pro město je to symbol zaostalosti. Mezi tyto pro někoho „*zaostalé sociální inovace*“ podle Blažka patřili (a v některých případech i stále patří): ponocní, kroniky, kampeličky, jednotřídky (které jsou však založeny na spolupráci dětí různého věku namísto dnešní šikany), schůzky radních v sednici u rychtáře, posilování sousedských vztahů směnou potravin či výpomocí při žňových pracích či draní peří. Všichni se vlastně navzájem osobně znali, což je ale i dnes stále hlavní charakteristika nejen politického života na venkově (2004, s. 165 - 166).

Venkov je v dnešní době velmi ovlivněn jakousi městskou „unifikací“, kde by mohl platit jeden model myšlení a vnímání. Kdežto venkov není jen jeden. „*Selský rozum je způsob myšlení, který se... nezávisle vyvinul jakožto optimální přístup malého místního společenství vázaného na určité místo. Není to myšlení jedné vesnice, ale myšlení odpovídající životu v jedné vesnici nebo v jednom venkovském regionu.*“ (Blažek, tamtéž, s. 13) Vyrůstá z místního způsobu života a děděných tradic, může být v každé vesnici odlišný, ale zároveň i podobný. K této podobnosti udává autor příklad dnešních starobinců, domovů důchodců či LDN, které mají svého předchůdce na venkově v podobě výměnku, jehož funkcí bylo zajistit nejstarší generaci dožití, a to po stránce sociální, společenské, fyzické i materiální, což však nezajišťoval stát, nýbrž rodina, která selským rozumem disponovala. Bylo povinností rodiny se o své členy postarat. Zpovídaná Olga Borůvková konstatuje, kolik peněz tenkrát stát ušetřil (s. 87). Blažek i Borůvková se shodují na materiálním zajištění místních bláznů či chudých, pro které byla k dispozici tzv. pastouška, přítomna na každé vesnici. Navíc se pro chudého vždy našla nějaká práce, např. každé poledne zvonit na zvon (Tamtéž).

Venkovskou tradicí je i fungování obytných stavení, které podle Blažka na venkově nevytvářejí souvislé bloky, ale spíše samostatné celky, jež žijí dovnitř než

navenek, tzn. dům je živ ze své vlastní produkce a řemesel, je těžištěm výchovy i výuky a samostatné léčby různými bylinami a mastmi. Městský dům je však obrácen navenek, nechává se rozmazlovat produkty z venkova, funkce řemesel přenechávají jiným, nemusí umět všechno, ale dosahují zisku právě svou specializací, kterou nabízejí (2004, s. 91).

V důsledku toho, že městský dům je obrácen navenek a nechává se rozmazlovat, se postupně začala vyvíjet i turistika a chuť měšťanů poznávat ty příznivé končiny, odkud produkty pochází. Venkované na tento způsob trávení volného času nebyli zvyklí, a už vůbec ne na to, že přicházel někdo, kdo s nimi neměl vůbec žádný záměr. Na vesnici totiž dříve přicházeli rabující a znásilňující vojáci, verbíři odvádějící syny hospodářů do dalekého neznáma, tuláci, ale i obchodníci či dráteníci (2004, s. 54). Výjimečně se turisty stali dříve i sami venkované, když odcházeli za prací, na řemeslnický vandr. Ostatní lidé pak těmto poslům odpradávná naslouchali a měli je v úctě, díky nim „*nebyli venkované nikdy duchovně zcela izolovaní a měli povědomí...*“ (Tamtéž, s. 55) Později se však i na venkově díky městským vlivům začala provozovat zábava a turismus: „*To vše dnešní pravé venkovany vzrušuje. Život naplněný volným časem, ve kterém se povinně provozuje zábava za pomoci nákladných pomůcek a se sebezprožitkem jako v televizním seriálu, to je výzva, která cloumá českým venkovem.*“ (Blažek, tamtéž, s. 95)

Jenže i obavy z krádeží cloumají českým venkovem, a to právě s přílivem turistů a tím větší propojeností s městem. Je obecně známo, venkov se vždy chlubil tím, že nemusí zamykat: „*Vrata do dvora usedlosti se za povozem vždy zavírala, ale nezamykala.*“ (Jiřikovská, 1979, s. 39) Také příliv funkcionářů po roce 1948 měl na tuto změnu neblahý vliv, neboť začali odcizovat to, co nebylo jejich. Blažek k této situaci podotýká, že „*... když se náhle tato norma naruší, cítí jakýsi fatální konec dobrých starých mravů. Takové zhroucení neviditelné říše poctivosti zažila v několika málo posledních desetiletích celá Skandinávie.*“ (2004, s. 85) Tuto minulou skutečnost potvrzuje v rozhovoru i Jaroslava Křivánková, která navštívila Švýcarsko a s podobnými zvyklostmi rodin, tedy nezamykat svá obydlí, se tam setkala (s. 83).

V 50. letech začali lidé odcházet ze zemědělství do průmyslu, jelikož nemohli odolat zaměstnání s určitou pracovní dobou (v některých případech jim nic jiného nezbývalo), a to jak ženy, tak i muži, a proto se postupem času začalo zamykat, neboť lidé se ve svých státcích nezdržovali (začalo se dojíždět do měst za prací), a jestliže už nějaký nový domov měli, báli se o něj. Vzhledem k probíhající kolektivizaci se začal

venkov stávat místem „za trest“. Město bylo v tuto chvíli mnohem lákavější, hlavně pro mládež, která do měst dojížděla kvůli studiím a pro kterou začalo být zálibou jezdit na vesnici na výlety nebo na víkendové návštěvy za příbuznými. Tak se dělo především od let šedesátých.

Nastávala tendence do té doby nevídaná, a to stěhování se z venkova do měst, protože město nabízelo širší spektrum možností, ať už pracovních nebo společenských. Povšimněme si, jak se situace značně změnila během několika málo let, neboť během druhé světové války byla situace opačná. Venkov se totiž měl na tehdejší poměry velmi dobře (pokud vezmeme v úvahu tehdejší celosvětově neutěšenou politickou situaci) z hlediska především pracovního uplatnění. Usidlování na venkově bylo běžnou záležitostí. Role se však v poválečném období vyměnily a člověk byl zlákan panelovými domy s rozvodem vody a dalšími vymoženostmi. Blažek podotýká, že sedlák se vždy snažil přežívat na svém, i když prohospodařil a nedařilo se mu. Nechtěl utíkat někam, kde by to měl snadnější. Nikdy nenechal nic ležet ladem, protože nebyl nikdo jiný, kdo by se staral o půdu a zvířata. „*Čím více bude na venkově ubývat lidí vázaných na půdu, tím častěji v ní budeme nacházet takovéto typicky městské stopy po nezdařených experimentech*“⁷ (2004, s. 100)

Nakonec i po válce venkov zůstal samostatný, a to především co se obživy a slavností týče. Vždy se dokázal samostatně bavit a slavit svátky, které byly (možná i v některých případech stále jsou) spojené s opravdovou svátostí, tedy se svatým časem, který už postrádají svátky slavené v městské civilizaci, jež dokázala „*každodennost učinit netrpělivým čekáním na svátky...*“ (Blažek, tamtéž, s. 154) Jak na tom byly tradice v dobách socializace vesnice? Vařeka ubezpečuje, že „*proces vytváření socialistického vědomí není vždy spojený s rychlým zánikem všech tradic.*“ (1979, s. 18) Tuto skutečnost potvrzuje především oblast zvyků, na které se podle Vařeky může podílet větší společenství lidí, např. pálení čarodějnic (Tamtéž), ale také stavění májí, nebo návštěvy trhů a jarmarků (Tamtéž, s. 20). Dětské hry byly další neodmyslitelnou součástí venkova – patřilo mezi ně pinkání kuliček, míčové hry s „hadrákem“, pohánění obruče apod., jiné přetrvávají dodnes, jako slepá bába, zlatá brána, honičky, schovávaná, pešek atd. Koledy, pomlázky a řehtání mají náboženský charakter. V zimě se sáňkovalo, bruslilo na rybnících, od 50. let v požárních nádržích, kde se v létě koupalo. Od 50. let došlo k zániku svátků církevních (Svátek Božího těla) a

⁷ Např. zavřené a zkrachovalé obchody, restaurace a továrny (Tamtéž, s. 100).

ochotnických představení, ovšem další svátky dostaly nový státní charakter (prvomájový průvod nebo průvod lampiónový). Posvícení, poutě a někde i dožínky získaly řadu inovací. Vysedávání na lavičce před stavením je dnes již ojedinělou denní činností výhradně starších obyvatel vesnice (těm mladším slouží autobusová zastávka) (Tamtéž, s. 41, 19). Dle Jiřikovské se ve sledovaných středočeských vesnicích úplně upustilo od masopustu, jehož obnova je však patrná teprve v posledních deseti letech 21. století. Absolutně novým zvykem je stavění vánočních stromků na návších, anebo pořádání dětských dnů (Tamtéž, s. 42).

I k umění si venkov vždy našel cestu, ať už skrze architekturu, své produkty anebo výchovou. Nikdy k němu nebyl lhostejný, ale zároveň ho nikdy nezveličoval. Dle Blažka je na venkově prostor k umění v rámci starostí každodenního života – je umění vést hospodářství a zároveň se starat o rodinu a dobře vychovávat své děti (2004, s. 135). *„Základy mezigenerační spolupráce si venkovské děti osvojovaly tím, že byly zpočátku pouze přítomny práci rodičů: zájem, úcta i dovednost se tak rodily zároveň a samozřejmě, bez nepříjemného pocitu vyučování...“* (Blažek, 2004, s. 14) Z rozhovoru s Olgou Borůvkovou (s. 88) vyplývá, že i její rodina o umění opravdu zájem jevila. V Křivánkově rodině to dokazuje obraz, který jednou koupil jejich děda u příležitosti výletu v Praze. Zastavil se na nějaké výstavě, kde ho upoutal obraz srbské dívky, jež prý byla podobná jeho dceři, a proto obraz koupil. V rodině měli ještě hned několik dalších velmi ceněných obrazů, které ale v dnešní době mají pouze emocionální hodnotu.

3. 2 Zlomová 50. léta

To jsou ta léta, o kterých se ve zkoumaných knihách autoři nikdy nezapomenou zmínit. Mají s nimi totiž spojeno hned několik zážitků a událostí. Především se v těchto letech na vesnici radikálně proměnily vztahy a zrodil se pocit nedůvěry ke všem nařízením přicházejícím zvnějšku, ke slovům přicházejícím z velkého města, které se týkají zákonů, regulací či vyhlášek, tvrdí Blažek (Tamtéž, s. 144 - 145). Venkovan totiž nezapomněl, odkud přišla násilná kolektivizace, nápodoba kolchozů a sovchozů, povinné dodávky, rozorávání mezí a samé papírování (Tamtéž, s. 15). „*Na venkov se přitom valil z měst kalný proud výřečnosti: ideologická demagogie kolektivizátorů, kde co chybělo na síle slovům, to nahradilo fyzické násilí, proklínání „kulaků“ pomocí „satiry“, opěvování rozoraných lánů národními umělci, vymazání venkova z českých dějin (kromě selských rebelií proti pánům), likvidace rurálních spisovatelů i rurálních sociologů ...*“ (Blažek, tamtéž, s. 166) Dle Lapky a Gottlieba nelze však komunistům upřít „*velké umění ve vytváření nové reality pomocí tohoto jazyka.*“ (2000, s. 35) Urban tvrdí, že proces kolektivizace porušil velmi násilně staleté majetkové poměry a zemědělské pracovní způsoby a postupy⁸, a tak zemědělství „*v této době splácelo krutou daň politice a ideologii.*“ (2010, s. 15)

Podle Blažka bychom měli venkov obdivovat pro jeho přizpůsobivost, která není vždy ta nejšetrnější a zdravá. Mezi znaky takové maladaptace venkova patří: podrobení se pracovní době (méně rizika), hotové peníze, zábava v lepší kvalitě,... Jenže přitom venkované přišli „*... o cosi nenahraditelného: o možnost svobodně se rozhodovat o náplni svého času...*“, protože to vždy bylo na venkově tím nejcennějším: lidé byli pány svého času, navíc rozuměli přírodě i kultuře (2004, s. 162). Jindřich Hašek, autor zkoumané memoárové knihy, si ve svých 50 letech velmi rychle zvykl vstávat podle svého, začínat a končit s prací dle libosti, a především pracovat na svém.

Zdali je taková adaptace zdravá či ne ukáže dle Blažka až čas; jsou nutná desetiletí, aby byly důsledky zjevné. Jako příklad uvádí ničivé důsledky na zvířatech chovem v obřích stájích, důsledky i pro konzumenty těchto zvířat, půdu a ovzduší (Tamtéž, s. 163). Trendem v kolektivizaci totiž bylo zakládání JZD, které „*neměly s nejzákladnějšími principy družstevnictví a družstevní demokracie... zhola nic společného*“ (Urban, 2010, s. 243), stejně tak velkokapacitní kraviny, kde se provádělo násilí i na zvířatech. Blažek je popisuje jako „*mučírny zvířat*“, kde nebylo žádné právo

⁸ Vařeka potvrzuje, že způsob práce a pracovní rytmus vycházel z požadavku specializace a maximálního využití mechanizačních prostředků (1979, s. 18), což není a nebylo vždy to nejlepší.

na slušné zacházení (2004, s. 143 - 144). Stejně tak se zacházelo i s poli, ze kterých někde dodnes trčí torza zemědělských strojů. Tyto dominanty poznamenávají tvář celé vesnice (Tamtéž, s. 230).

Blažek uzavírá, že tyto činy vytvářely takové vlastnosti komunistické totality, které z ní utvořily nepřítele demokracie a lidskosti (2004, s. 145 – 146). *„Kdyby se ovšem tehdejší „nositelé pokroku“ byli ještě před zahájením kolektivizace zeptali soukromých sedláků, ti by jim výsledný krach většinou předpověděli rovnou a ještě by jim objasnili jeho důvody.“* (Tamtéž, s. 163), protože venkov je radikálně jiný, než *„jak nám ho předvádí ideologie, ať už ve verzi sentimentálně rozněžnělé nebo arogantně opovržlivé.“* (Blažek, tamtéž, s. 156)

3. 3 Modernizace venkova

Obecně platným problémem dnešního venkova je snaha o jeho modernizaci, o které rozhodují lidé zvnějšku, nikoliv lidé žijící na venkově. Zároveň bychom si měli uvědomit hlubokou proměnu podoby a náplně venkovského života, který už nespočívá v zemědělské produkci, jež dříve byla dominantní činností, ale v nabídce jiných služeb poskytovaných dle Blažka jako protiváha městské civilizaci. Venkov si potřebuje obnovit své sebevědomí, aby mohl začít myslet opět selským rozumem a přestal dohánět město (2004, s. 17, 13). Podobné moderní a pokrokové produkty, jako např. rozvod vody, centrální topení aj., se právě ve druhé polovině minulého století začaly objevovat i na venkově. Nejlépe pak zájem o venkov charakterizuje sám Blažek, když říká, že „*v očích městských estétů venkov přestal být stylový, jakmile přijal produkty strojové výroby, osvojil si prvky městské hygieny a napojil se na síť veřejné dopravy... (ironie je, že se venkov stal v očích města nudným ve chvíli, kdy se mu začal pod jeho obrovským tlakem připodobňovat). Ani předtím nebyl však zájem o venkovany a venkov upřímný a lidsky hluboký...*“ (Tamtéž, s. 130)

V souvislosti s modernizací Blažek hovoří ještě o tzv. moderním venkově, za který považuje nově vybudované „... *kolonie texaských domů až veledomů obehnaných neprůhlednými ploty... jsou to vlastně pokusy o život jakoby v mediálních seriálech... na místě, které si nezvolili, ale jež jim vybral a „zainvestoval“ developer a podle katalogu postavil „architekt“.*“ (Tamtéž, s. 21) „Neprůhledné ploty“ jsou důsledkem totalitárního režimu ve 2. polovině minulého století a mají psychologický aspekt. Společné veřejné prostory nebyly totiž v oblibě u funkcionářů, protože budily dojem svobodomyšlnosti.⁹ Dříve k českému venkovu patřily i společné pozemky, které obdělával místní pasák (obvykle místní blázen), který bydlel v obecní pastoušce. Dnešní striktní ohraničení pozemků je důsledek totalitárního kolektivismu, který „*proklel soukromé vlastnictví jako zdroj všeho zla ve společnosti a vyzval ty, kdo mají málo, aby si brali od těch, co mají hodně, od „továrníků“ a „kulaků“.*“ (Tamtéž, s. 27) Se starostí o svůj domov souvisí i změna lidské psychiky za totalitarismu, kdy nás stát jako společnost naučil krást a brát si, co naše není. „...*Fronty, strastiplné shánění zboží a z toho plynoucí demoralizující korupce.*“ (Urban, 2010, s. 67)

Postupná modernizace venkova, tj. zlepšování místních komunikací, snaha a

⁹ Jako svobodomyšlný prostor uvádí Blažek anglický Hyde Park (Tamtéž, s. 150) Jak to v takovém Hyde Parku vypadalo v roce 1924 se můžete dočíst v cestopisném črtu „Hyde Park“ od Karla Čapka v cestopise „Anglické listy“.

snad i odvaha místních obyvatel otevřít zde obchody jako pekařství, řeznictví či smíšený konzum, a další vymoženosti vesnice (ve větších obcích např. i zřízení sportovních center vedle starých hřišť, nebo jejich vylepšování); to vše pravděpodobně zapříčinilo opětovné stěhování se na venkov natrvalo, nejenom na víkendové návštěvy a „pikniky“. Dostupnost vesnic z měst, kam lidé stále dojíždějí za prací je jednou z hlavních příčin. Tou další by mohl být spěch dnešní doby a přeplnění města lidmi – venkov se stává jakýmsi místem úniku a odpočinku. Lidé ho nyní potřebují čím dál víc, protože jsou městem vyčerpaní – ve městě pracují, a proto pak rádi zajedou tam, kde je klid a možnost shledání s přírodou. Zlepšením finančních podmínek si lidé na vesnicích (kde dříve bylo místa dost) stavějí nebo zcela od základů předělávají domy, kde chtějí strávit zbytek života. Jiní své domy a pozemky prodali či pronajali a věnují se úplně jiné činnosti. Měli bychom být však vděční těm, kteří se chopili práce a začali s přestavbou¹⁰ svých domů a statků, které jim v neutěšeném stavu zanechali nezodpovědní příslušníci komunismu! Díky odhodlaným jedincům můžeme i dnes na vesnicích potkávat nádherně malované statky, které se mimo jiné v dnešní době stávají i kulisami různých filmů, seriálů či pohádek, na což můžeme být patřičně hrdi.

Otázkou však zůstává, kam tendence migrace na venkov povede. Zbude někdy na vesnici místo? Kam až se bude muset vesnice rozšiřovat? Povede to ke slučování vesnic, kterému se už kolikeré v dnešní době nevyhnuly? Odpovědi na tyto a spousty dalších otázek ukáže pouze čas.

„Celý venkov – tedy nejenom venkovský dům a pozemek kolem něj – má strukturu domova, jež nevzniká jako umělecké dílo jednoho umělce, ale promyšlenou spoluprací na sebe navazujících generací lidí, kteří se znají a spoléhají se na sebe navzájem.“ (Blažek, 2004, s. 156)

¹⁰ Už roku 1979 Josef Vařeka ve své knize „Středočeská náves“ sděluje, že se celkový vzhled středočeských vesnic zlepšuje, až na výjimky majitelé dbají o jejich úpravu (s. 17).

4 Rozbor memoárových knih

Tato kapitola je věnována rozboru jednotlivých memoárových knih 2. poloviny 20. století z hlediska tradic, zvyklostí a denního režimu selských rodin; dějová linie knih je opomíjena, neboť není předmětem zájmu. Všechny tituly reflektují téma společenské paměti, což je v posledních letech velmi oblíbený literární žánr. Rozebíranými knihami jsou: „*Návrat nežádoucí*“ od Richarda Sobotky, „*Děda*“ od Jana Nováka, „*Zkáza zeleného čtyřlístku*“ od Zory Dvořákové, „*Úhonicke vzpomínky*“ od Jindřicha Haška a „*Ukradený domov*“ od Jiřího Šimona.

Publikace jsou průběžně srovnávány s příloženými rozhovory sester Křivánkových, které popisovaly tradice, zvyky a rodinné rituály, na něž byly vždy zvyklé a které si pamatují. Rozhovory jsou někdy doplněny i slovem Libora Křivánka. Ze všech těchto memoárových pamětí byly vybrány určité momenty, které se staly předmětem zájmu této diplomové práce, a to: chod rodiny a domácnosti, práce na statku, vzdělání a výchova v selských rodinách, rodinné zvyklosti a tradice, ale i samozřejmě tradice vesnice, slavnosti a jiné.

Co dělá knihy autentické, je především líčení běžných rodinných událostí. Druhá polovina 20. století je ale charakteristická obrovskými přeměnami politickými, sociálními a kulturními, jejichž příčinou byl úspěch Komunistické strany Československa v květnových volbách roku 1948. Ve svých prohlášeních se zavázala k mnoha slibům, které později vůbec nedodržela. Mezi ně patří i zakládání kolchozů po sovětském vzoru a kolektivizace venkova. Je tedy předvídatelné, že v knihách, které však vyšly až po roce 1989, a které se týkají právě 2. poloviny minulého století, se budou vyskytovat přibližně stejná témata, jako například venkovské tradice před Únorovým převratem, ale i samotná kolektivizace, zakládání JZD a další sociální přeměny na venkově. Všechny zvolené knihy mají přibližně stejný rámeček vyprávění, jen v některých bodech se relativně liší. Shodné i rozporné body budou rozebrány v této kapitole.

Téměř všechny použité texty v této práci líčící selský život jsou koncipovány cyklicky, neboť, jak už je zmíněno výše, život na venkově s cyklickým časem velmi koresponduje. Je to vlastně čas mytický, odvíjející se v kruhu. Ve většině případů se od tohoto cyklického vnímání odvíjí způsob vyprávění.

„*Ukradený domov*“ a „*Úhonicke vzpomínky*“ jsou typické memoárové texty, jejichž autoři nejsou spisovatelé, pouze sepsali své vzpomínky tak, jak si je pamatují

oni. Ostatní knihy se od těchto dvou v některých znacích liší. „*Návrat nežádoucí*“ stejně jako „*Děda*“ jsou knihy sepsané celkem úspěšnými spisovateli. Jejich příběhy můžeme pokládat buď za zcela smyšlené, a při jejichž sepsování se pouze nechali inspirovat tehdejšími událostmi a vyprávěním pamětníků, anebo je můžeme pokládat za vyličení osudů určitých jednotlivců podle pravdivých událostí, které kdy slyšeli. „*Zkáza zeleného čtyřlístku*“ je jiná naopak v tom, že spisovatelka Zora Dvořáková se zmiňuje o jejím sepsání, které probíhalo už v 70. letech minulého století, ale z důvodu přísné cenzury nemohla být kniha vydána, a proto ji spisovatelka nechala dalších 20 let ležet v šuplíku svého kancelářského stolu. Její vyprávění je založené na pravdivém a strhujícím příběhu jedné rodiny ze Slánska, jejichž jméno zůstává dodnes stále utajeno. Spisovatelka se netají sepsáním příběhu cizí osoby, a proto se tato kniha zásadně liší od dvou předešlých.

4. 1 Richard Sobotka – Návrat nežádoucí

Z titulu by se dalo soudit, že se autor snaží upozornit na nacistickou totalitární moc. „Návrat nežádoucí“, německy „*Rückkehr unerwünscht*“, zkratka R. U. psalo gestapo do dokumentů těch vězňů, kteří neměli být z vězení vůbec propuštěni, jinak řečeno, daný člověk měl být zlikvidován, např. v koncentračním táboře. Kniha s tímto titulem existuje celá řada. Jen jedna z nich, a to právě Sobotkova, tímto titulem metaforicky i metonymicky odkazuje na komunistickou totalitární moc, jejíž praktiky se ne zcela zásadně lišily od praktik nacistů (Egli, [online]).

„Pohraniční obec Kostelany se snaží žít svým poklidným tempem, avšak i v něm se začínají odrážet bouřlivé události, přicházející po skončení druhé světové války. Na několika rázovitých postavách (bohatý sedlák Arnošt Pečnica, chalupník Adam Maršík, farář Augustýn Zatloukal, starosta Pavel Hovjäcký) se autor pokouší charakterizovat společenskou i politickou atmosféru doby, která i v malé podhorské vesnici vytváří konflikty a eskalaci napětí. Výsledky prvních poválečných voleb, odsun německých obyvatel, odmítnutí Marshallova plánu jsou nepochybně skutečnostmi, které ve větší či menší míře ovlivňují myšlení i jednání každého jednotlivého člena venkovské komunity. Opravdový zlom však nastává až po únoru 1948, kdy moc přechází do rukou komunistické strany a násilnou kolektivizací začínají vznikat jednotná zemědělská družstva. Povahy lidí se náhle prudce mění, spory mezi nimi se ostře vyhrocují, nastává čas kariér a udávání, mizí láska k půdě i k rodné krajině a kdysi idylické sousedské vztahy jsou poznamenány nejistotou a nedůvěrou.“ (In: Baila.net [online]).

Vzhledem k výskytu většího množství postav v tomto příběhu je pravděpodobné, že se autor nechal inspirovat událostmi vyličenými v kronice nějaké vesnice, kde sám autor mohl vyrůstat nebo prožívat své dětství. Není předpokladem, že se jedná o zcela autentický text z autorova života, můžeme však pouze hádat, v jaké postavě bychom autora a jeho rodinu mohli nalézt. Kniha je rozdělena na několik větších i menších kapitol, které postupně gradují svým příběhem.

První zmíněnou silnou tradicí jsou Vánoce, i když v poválečném období, kdy *„zboží sice pořád ještě bylo málo nebo žádné, ale té radosti ze znovunabyté svobody bylo na rozdávání.“* (Sobotka, 2010, s. 5) Na Štědrý den bylo hospodářským zvykem přilepšit v krmivu i dobytku a dalším zvířatům v hospodářství (Tamtéž, s. 7). Další křesťanskou tradicí, o které se Sobotka zmiňuje, jsou nedělní mše a celkově vysoká

návštěvnost kostelů a vysoká účast na křesťanských poutích (Tamtéž, s. 132). To podnikali téměř všichni členové selských rodin, především ve svém volném čase, ve kterém taktéž navštěvovali různé spolky, např. dle vyprávění sourozenců Křivánkových jejich rodiče zastali práci na statku a dokázali si pak udělat čas i sami pro sebe: chodili na biblické hodiny (s. 70).

I přesto dokázala mnohá hospodářství prosperovat, a to především díky velkému počtu členů rodiny. V Sobotkově vyprávění se vyskytuje postava Jenůvka Maršíková, která toho času byla nejstarší z jedenácti dětí velkého sedláka. Povšimněme si, že pro zachování velkého hospodářství byl velký počet dětí nutností. Jedenáct sourozenců bylo i v rodině Křivánkových, z nichž nejstarší je zpovídaná Jaroslava Křivánková, která v rodině měla roli druhé matky, jež se starala o své mladší sourozence, během války zůstávala doma a o všechno se starala, dobytek a kuchyň najednou. Lapka a Gottlieb podává velice zajímavé srovnání týkající se počtu dětí v dnešních rodinách¹¹ a rodinách původem rolnických. Dnes má v ČR jedno dítě 44% rodin, kdežto 11% rolnických rodin má pouze jedno dítě! A naopak rodiny v ČR s větším počtem dětí jsou zastoupeny zhruba v 9 % procentech, kdežto v rolnických rodinách v 27% (2000, s. 29 - 30)!¹²

Manžela Jenůvky Maršíkové nikdy rodiče neschvalovali, a proto pro něj nikdy nenašli pěkného jména. S tímto nezájmem a despektem k ženichům svých dcer se u Křivánkových nesetkáme. Olga Borůvková je však o generaci mladší než Jenůvka Maršíková. Můžeme si tedy pouze domýšlet, že až později se situace změnila, a proto Křivánkové svým dcerám a synům manžele a chotě nezakazovali a nikdy se je nesnažili do sňatku nutit, třebaže to znamenalo odchod dítěte z hospodářství nebo práci s jiným zaměřením. Olga Borůvková však popisuje, že i ona sama se setkala s jakousi snahou rodičů o seznámení se starším mužem. Shledávala to jako takový pokus o „sňatek z rozumu“, který jí byl jasný až po delší době, neboť se rodiče o více už nepokusili. U Křivánkových měli pro partnera vždy pochopení (s. 89). Tradice rodových sňatků se ve zkoumaných knihách a přiloženém rozhovoru nedodržovala, pravděpodobně postupem času víc a víc upadala a udržela se pouze v rodech šlechtických.

V souvislosti s rodovými sňatky se Sobotka ve vyprávění zmiňuje i o dědění majetku, což se v menší míře dodržuje i dodnes. Dříve celé hospodářství podědil ten nejstarší syn, protože rozdrobení majetku bylo nežádoucí, což potvrzuje i sám o

¹¹ Resp. po roce 1989; informace poskytuje Český statistický úřad roku 1991

¹² Soubor rolnických rodin s počtem dětí 2 jsou zastoupeny v 45%, což je zhruba stejně jako v dnešních rodinách. Rodiny s počtem 4 a více jsou zastoupeny v 2%, v rolnických rodinách v 10% (2000, s. 29 – 30).

generaci mladší Libor Křivánek, v jehož rodině fungovala velice propracovaná metoda dědění „fidei comis“ po vzoru šlechtickém. Rodičům se narodilo 11 dětí; nejstarší dcera Jaroslava a druhá nejstarší Marta fungovaly jako druhá matka, staraly se o hospodářství a pomáhaly mamince v kuchyni. Nejstarší syn po těchto dcerách zdědil jedno hospodářství, další po něm statek po mamince, který byl umístěný na druhém konci vsi. Další děti už neměly na půdu nárok z důvodu vyhnutí se rozdrobení majetku. Rodiče se však snažili dětem tuto ztrátu co nejlépe vynahradit, a proto je posílali na studie, dle jejich přání: děti studovaly veterinářskou školu, pedagogickou, hospodyňskou, ekonomickou či právnickou škola, nehledě na to, že většina dětí selských rodin byla posílána na gymnázia. Rodiče Křivánkovi se snažili svým dětem do života něco dát, aby měli z čeho čerpat, nějaké uplatnění, když už nezdědí půdu. Metoda to není nezcela ojedinělá, ale velice inspirující a pokroková (In: Šutová, 2014, s. 52).

Později v 50. letech však už rodiče nemohli svým dětem hospodářství přenechat. Komunisté odebrali sedlákům jejich statky a přesvědčovali je ke vstoupení do JZD. Jenže rodina a právě majetek byl faktorem, který tomu bránil. Tradice pevných rodinných vztahů byla v této době zpřetrhána, stejně jako vazba na majetek, protože kdyby polnosti byly stále v rukou sedláků, nikdy by se nenechali přesvědčit. Komunistům tyto pevné a trvalé vazby absolutně nevyhovovaly. Sedláci také byli velmi soběstační, a to ve všem, a proto se agitátorů nebáli – měli plné stodoly, sklepy plné brambor, řepy, pěkné dojnice, kozu, v některých statcích mlátičku, párek pěkných koní v maštali apod. (Sobotka, 2010, s. 127).

Další funkční pákou na sedláky, kteří nechtěli do družstev vstoupit, bylo navíc vyloučení jejich dětí ze škol, gymnázií, zemědělských či veterinárních. Dle Jecha pro jejich vyloučení nebyl směrodatný prospěch, nýbrž třídní a politické postavení jejich rodičů (2001, s. 93). Snad byly ještě nějaké snahy zatajit třídní původ či ho papírově pozměnit na dělnický, protože „*vzdělání naše vlast poskytuje jenom perspektivní mládeži*“ (Sobotka, 2010, s. 175), a že se „*musí dbáti na to, abychom zbytečně neměli děti zemědělců v povolání, do kterých mají přednostní nárok děti jiné.*“ (Urban, 2010, s. 196) O vylučování a následné převýchově selských dětí více Libor Křivánek, který vše sám prožil, ale odstěhování na Ostravsko se nebránil. Jeho rodiče se s tím smířili, žádným způsobem se nevzpouzeli. Olga Borůvková, jeho o něco starší sestra, jakožto učitelka, sama později za katedrou zažila agitaci a lákání dětí do fabrik. „*Fabriční náborčící docházeli přímo do škol, lákali nedorostlé děti do učebních oborů, ubytování na internátě, pěkné výdělky, osmihodinová pracovní doba, spousta volného času,*

možnost dalšího vzdělávání, příležitost k zábavě.“ Starší generace sedláků se jen divila tomu, „*co je to za robotu, sedět osm hodin na židli a dívat se, jak se otáčí mašina se skleněnými baňkami...? ... odpoledne ... jdou posedět do hospody, večer do kina. ...A další den zase stejně...*“ (Sobotka, 2010, s. 128)

Do fabrik začali odcházet i nádeníci, což potvrzuje svým vyprávěním i Libor Křivánek; i jejich zaměstnanci šli „za lepším“, stejně jako v popisu příběhů Sobotky. „*Od února 1951... zemědělská výroba silně zaostávala za potřebami společnosti a problém výživy obyvatelstva byl komplikován tím, že s bouřlivým rozvojem průmyslu utíkaly pracovní síly ze zemědělství.*“, a tak tento stav měl být nahrazen „*zesilujícím kolektivizačním tlakem*“ v rámci něhož započala nelítostná perzekuce hospodářů (Urban, 2010, s. 94 – 97). Sedlákům se tedy fabriky nevyhnuly, a agitátoři moc dobře věděli, že pokud se i jejich děti vymaní z vlivu rodinného prostředí, nebude mít na ně už žádný vliv a mají vyhráno (Sobotka, 2010, s. 127 - 128). Někteří žáci, kteří se přihlásili, že chtěli dělat dál v zemědělství, byli ostatním spolužákům akorát pro smích – tak popisuje své zkušenosti s nábořem sama Olga Borůvková a postupným upadáním zemědělské tradice.

S utužováním moci ale neopadala návštěvnost obecní hospody. Do obecní hospody rádi sedláci chodili po práci na kus řeči s ostatními, a to jak ve všední den, tak i o neděli, ke které tradičně patřilo poobědové tamní posezení (Tamtéž, s. 62). I dnes zůstává hospoda jedním z hlavních míst sousedského styku. Dle Vařeky jí však konkurují televize, anebo větší prostory, jako kina, kulturní domy, sály sokoloven apod. (1979, s. 19). V osmačtyřicátém roce se v hospodách řešila i politická otázka.

Toho února, který se tak násilně zapsal do historie naší země, se koloběh vesnic nijak nezastavil. Popravdě řečeno, o tom, co se děje ve vzdálené Praze neměli venkované ani tušení (Sobotka, 2010, s. 66). Rádio v té době vlastnili jen větší a majetní sedláci, což je vidno i v rodině Křivánkových; své zkušenosti s rádiem popisuje sám Libor Křivánek. Jan Novák se ve své knize taktéž zmiňuje o tradiční večerní činnosti: po převratu děda ladil signál Svobodné Evropy (Novák, 2007, s. 12), „*k jejímž informacím lidé upírali naděje na změnu.*“ (Urban, 2010, s. 195)

Vraťme se však ještě k prvorepublikové tradici, jež se v poválečném Československu zřídka vyskytovala, a to dráteničení, což za první republiky bylo zcela běžné povolání, jenže po roce 1945 toto podomní řemeslo bylo již velmi vzácné, jako několik dalších. Podomní řemeslníci nabízeli vařečky, dřevěné zboží, košíky, metly, puténky apod., přicházeli miškáři a olejkáři (Sobotka, 2010, s. 50).

Dožínky a zabijačky jsou tradicí, která velice utužovala vztahy na vesnici. Dnes už se s nimi téměř nesetkáme, nanejvýš v jakýchsi pozměněných podobách.

Při těchto slavnostech se scházela celá vesnice a dožínky se obyčejně konaly ve statku a přilehlých polnostech u největšího sedláka ve vsi. V Sobotkově vyprávění je tímto sedlákem pan Makyta, ve kterém bychom mohli spatřit podobu jednoho z mála pokrokových sedláků, kteří se nebáli moderních technologií a posměchů či pomluv svých konzervativních sousedů. Jeho hospodářství patřilo k nejmodernějším. V rozhovorech se třemi dětmi Křivánkovými nacházíme snahu jejich otce o modernizaci svého hospodářství zavedením nových strojů usnadňujících práci. Stejně jako sedlák Makyta i otec Křivánkových „*prošel zemědělskou školou a uměl přemýšlet, žil s půdou, rozuměl jí.*“ (Sobotka, tamtéž, s. 43) A především tito sedláci se stali trnem v oku funkcionářů po roce 1948, kteří nevěděli, co je to „*zasévat zrna a hladit dozrávající klasy...jaké to je, když každý večer zároveň s hospodářem uléhají do lože i jeho polnosti a les, a ráno osvěžení spánkem znovu všichni radostně rozpínají paže do slunce.*“ (Sobotka, tamtéž, s. 115)

4. 2 Jan Novák - Děda

Vzhledem k subjektivnímu titulu této knihy by se dalo říci, že autor má k vyobrazenému příběhu v knize blízký vztah, pravděpodobně se jedná o autentický příběh popisované rodiny. Vypravěčem je malý chlapec, dědův vnuk (chápejme ho jako samotného autora Jana Nováka). Pokud budeme věřit internetovým recenzím, můžeme o knize říct, že jsou v ní vylíčeny životy členů Novákovy rodiny za totalitního režimu.

Sám autor Jan Novák se zmiňuje, že jeho příběh začíná na konci 50. let, kdy byl malým dítětem. Je zřejmé, že autor knihu píše už jako dospělý, neboť je přítomna záměrná stylizace. Autor taktéž ujišťuje, že *„se tenhle příběh stal a že je o lidech, kteří opravdu žili, a že mé vyprávění se drží reality a do fikce sklouzne, jenom když ho realita nedotáhla anebo zašmodrchala tak, že mi připadá lepší ho udělat nad pravdu jasnější.“* (Novák, 2007, s. 9)

„Spojující dějovou linkou je vyprávění o vnukově pomstě Jozefovi, bývalému dědovu čeledínovi, po únoru 1948 místnímu představiteli strany a JZD, který si nyní dokazuje svou převahu komunisty nad bývalým sedlákem. Do popisu příprav pomsty, plánování a následků této akce je pak „vsunuta“ historie celé rodiny: vyprávění se proplétá první republikou, graduje za války a těsně po ní a pomalu rezignovaně zvolňuje tempo po zabavení půdy v padesátých letech.... Děda se – po neúspěšném pokusu vzdorovat – nakonec stává zaměstnancem na svém vlastním statku, avšak nikdy se nesmíruje s nastalou situací... Snaha o vytvoření nového hrdiny, postavy nesmířené s totalitní dobou, která představuje to lepší v české národní povaze a kontroverzní minulosti... Svých hodnot se nevzdává bez boje a i přes prožitá utrpení a zdánlivou porážku zůstává nesmířený.“ (Fialová, 2007 [online])

Díky Novákovu vyprávění zavítáme i do počátků zakládání statku, který si pořídil chlapcův děda po válce (2007, s. 40). Dále na statku měli jako první ve vesnici koupelnu s tekoucí vodou, na statku vypomáhaly námezdní síly, neboť tam vždy bylo hodně práce, a chlapec se zmiňuje, že *„děda byl ve vesnici považován za pokrokového zaměstnavatele, protože jeho čeledíni a děvečky jedli společně s rodinou a po večerech už nemuseli pracovat. Spali sice na špejcharu, ale měli u postelí zavedenou elektriku, protože dědovou nejpokrokovější myšlenkou bylo naučit každou pomocnou sílu číst a psát.“* (Novák, tamtéž, s. 41) S podobným popisem různých, tehdy novodobých vymožeností se setkáváme i na statku rodiny Křivánkových, jejichž děti vypovídají, že měli např. ledničku, elektrifikaci, a stejně tak se i u nich měly námezdní síly velice

dobře!

Součástí každého prosperujícího hospodářství bývaly koně a další zvířectvo, ke kterým měli sedláci taktéž vybudované silné přátelské vztahy. S modernizací a socializací venkova úzce souvisel odvod koní na jatka pro jejich nynější bezúčelnost. „*Nedalo se nic dělat, ale revoluční vláda stále nějak fungovala a... družstevníci si letos na jaře kupovali další dva traktory. Sedlákům nakonec stejně nezbylo než se přizpůsobit, jako se přizpůsobili za protektorátu...*“ (Novák, tamtéž, s. 173) Dle Lapky a Gottlieba je láska ke zvířatům pevným bodem, podle něhož se dá posuzovat dobrý a špatný člověk nebo dobrá a špatná doba (2000, s. 42 - 43).

I v Novákově vyprávění narážíme na zmínku o tradičních zabijačkách. V 50. letech se smělo zabít jen jedno prase za zimu, zato dříve se porazili třeba dvě nebo tři. Prase přišel porazit místní řezník, který prase zastřelil. Prasečí krev se chytala do pekáče a z této krve se uvařila hnědá polévka s kroupami. Při zabijačce se také strouhal křen s jablky k ovaru. A pilo se... (2007, s. 20).

Stejně jako zabijačky, tak i pálení čarodějnic pomáhalo utužovat vztahy na venkově. Tento zmíněný obyčej přetrvává dodnes, i když už se nezapalují březová košťata a hořící se neházejí do vzduchu (Tamtéž, s. 194).

Dodnes známou tradicí je i první máj, který se však do povědomí lidí dostává především jako svátek zamilovaných, jenž konkuruje anglosaskému svátku sv. Valentýna. Za minulého režimu nabýval spíše socialistického obsahu (Tamtéž, s. 200).

Naopak křesťanské svátky za minulého režimu začaly upadat. Novák vzpomíná na večerní modlení – modlil se pouze u své babičky, doma nemusel; s nástupem do školy navíc muselo modlení přestat, aby se jednou dostal na vysokou školu. Jak je známo, i katolíci společně s kulaky a buržoazií byli pronásledováni. Celá Nováková rodina chodila každou neděli do kostela – to potvrzují i vyprávění sourozenců Křivánkových. Dle Lapky a Gottlieba byl odjakživa rolník silnou bytostí díky dvojímu zakotvení, a to rodovému a transcendentálnímu ve smyslu odkazu k Řádu, Bohu (2000, s. 71).

Novákovi rodiče také dbali na výchovu k hudbě a kultuře obecně (2007, s. 97). To samé mohou potvrdit i sourozenci Křivánkovi (s. 59) Selským rodinám nebyla kultura nijak cizí! Nebyly jim cizí ani dobré vztahy ke zvířatům, téměř jako ke členům vlastní rodiny. Novák však vzpomíná na svá chlapecká léta, jež nebyla zrovna ve znamení láskyplného chování k dobytku (s. 11, 82). Jednou z příčin by mohl být odloučený vztah mezi člověkem a zvířaty, neboť Novák je městský chlapec, který se o

zvířata nikdy nestaral, a není mezi nimi vytvořené tak veliké citové pouto. Dle Lapky důsledkem minulého režimu došlo k „*obrovským ztrátám lidských hodnot...*“ (2000, s. 72)

Jako sám Novák se svými rodiči jezdil na venkov, tak i jeho strýc tak činil pouze z důvodu rekreace. Nejezdil vypomáhat při žních, ale „*chtěl jenom na chvíli vypadnout z pražského blázince a nabrat sil na další rok bankovních průšvihů, honiček a břichabolů.*“ (Novák, 2007, s. 49) Novákův děda si od něj nechal poradit, a tak jako jediný z vesnice poslal všechny své děti na studie na gymnázium ve městě M., a tím „*se jim rozhodl otevřít dveře do světa letních bytů, koníčků, procházek a siest.*“ (Novák, tamtéž, s. 51)

Součástí Novákova vyprávění jsou i vzpomínky na osvobození ruskými vojáky (Tamtéž, s. 10 – 11), na které vzpomíná i Jaroslava a Libor Křivánkovi (s. 63 – 65). Během války a v poválečných letech se pak Novákova maminka s babičkou každý večer věnovaly pletení a povídání (2007, s. 22 – 23). Dědovou večerní činností pak bývalo posezení v místní hospodě, která v každé vesnici sloužila jako zdroj důležitých informací, a kde se taktéž pěstovaly dobré sousedské vztahy. Ovšem po válce byla její hlavní funkcí agitace do KSČ a JZD (Tamtéž, s. 70).

4.3 Zora Dvořáková – Zkáza zeleného čtyřlístku

Autorka se nechává slyšet, že „*vyprávění nazvané Zkáza zeleného čtyřlístku je skutečným příběhem jednoho sedláka a jeho druhů žijících na Slánsku. Ale takových sedláků s obdobnými osudy bylo u nás na tisíce. Proto vyprávění kteréhokoli z nich má svědeckou hodnotu o době, v níž těmto lidem byl upřen plnohodnotný život a oni jenom živořili a přežívali...*“ (2007, s. 7) Autorka vysvětluje, že kniha byla sepsána již v 60. letech, ale byla raději uložena na dně šuplíku. Teprve po revoluci knihu obohatila novými postavami, epizodami, údaji a poznatky, které s někdejšími příběhy do sebe dokonale zapadly. Z osobních důvodů však byla pozměněna pravá jména protagonistů.

„Zkušená autorka literatury faktu v ní oživuje beletrizovanou formou velké drama, jímž bylo pouónorové rozkulačení naší vesnice. Činí tak průhledem do osobního dramatického příběhu početné selské rodiny žijící na Slánsku. Opírá se o autentické vyprávění starého sedláka.“ (Titzlová, In: Dvořáková, 2007)

Příběh začíná dne 17. prosince 1964 odpoledne, kde hlavní protagonista sedlák Matějovský slaví své 75. narozeniny. Během oslav zabředá do své paměti a vzpomíná na léta minulá. Postupně se dovídáme osobitý a dramatický příběh jeho rodiny, a to jak předků, tak i potomků. Dvořáková používá hovorovou češtinu, čímž klade důraz na autenticitu příběhu.

I v této knize jsou Vánoce důležitým bodem v životě sedláka Matějovského, jenž některé z nich strávil bohužel na válečné frontě. Vánoční strom si ozdobili v lese „*různejma cetkama*“ ze slámy, jedla se jaternicová polévka a jaternice, a pilo se kafe a víno (Dvořáková, 2007, s. 68). Dle Matějovského byly Vánoce strávené doma kouzelné díky tomu, že všechno bylo ručně vyrobené. I v Matějovského rodině dostala na Štědrý večer zvířata na přilepšenou a na Boží hod se jelo na saních s koňmi na mši, někdy i na půlnoční (Tamtéž, s. 69, 70).

Koně se však využívali mnohem častěji než jen na Vánoce, neboť byli velmi oblíbenými zvířaty samotného hospodáře (Tamtéž, s. 129) Mezi každodenní činnosti rodiny Matějovských patřilo zadělávání buchet s domácími povidly, pekla se husa, kachna, dělaly se bramborové knedlíky a zelí, vánočky se spoustou rozinek a ořechů, na Velikonoce boží milosti, svíčková, žahour... (Tamtéž, s. 22, 58). „*Pěstoval jsem obiloviny, brambory i řepu. Míval jsem hovězího dobytka asi čtyřicet kusů a někdy taky tolik kusů ve vepřinci. Na dvoře slepice a u rybníčku husy a kachny a v sadu několik včelínů.*“ (Dvořáková, tamtéž, s. 90) Jejich statek byl veliký, moderní, sám sedlák začal

zavádět nové věci, které lidi zbavovaly dřiny, např. napáječky v chlívkách, traktor apod. (Tamtéž, s. 37 - 38).

K prosperujícímu hospodářství bylo někdy nutné najmout pár deputátníků, třeba jen na sezónu. Vedle své početné rodiny si sedlák ze Slánska držel na statku i dvě rodiny deputátníků, které vypomáhaly, jejich děti chodily do školy a rodiče u nich pracovali. „...Platil jsem jim *naturáliema a obilím, moukou, bramborama, taky dostávali litr mlíka denně, drželi si králíky a měli ode mě trávu, zeleninu, ovoce a podobný požitky a vedle toho měli zadarmo byt a samozřejmě dostávali měsíční plat.*“ (Dvořáková, tamtéž, s. 39) Podobně dobré vztahy měla se svými deputátníky i rodina Křivánků (s. 71) I tyto vztahy zaručovaly prosperující hospodářství.

Deputátníci byli součástí i veškerých rodinných oslav a tradic, kterými byly třeba zabijačky. Ty se také u Matějovských konaly pravidelně alespoň jedenkrát za zimu (Dvořáková, 2007, s. 88).

Vzájemná výpomoc mezi sousedy byla tehdy samozřejmá. Už nebyla samozřejmostí v pouťnorovém období. Dle Urbana nebyla odezva na dobové oceňování „kulaků“ jednotná, ale stejně „*převládal odstup, bázeň a strach.*“ (2010, s. 112) Sám Libor Křivánek pamatuje několik málo lidí, kteří jim v tak těžkých chvílích pomohli, ale on sám především vzpomíná na situaci svého bratra, který díky třídnímu učitelovi mohl odmaturovat, i když měl špatný kádrový profil a měl být vyloučen (In: Šutová, 2014, s. 51).

Ochota pomáhat se projevovala i ve válečných a poválečných letech tím, že spousta selských rodin byla ochotna ubytovat ve svém hospodářství jak německé, tak ruské vojáky. Sedlák Matějovský popisuje podobné zkušenosti s ruskými vojáky jako sestry Jaroslava a Olga v příložených rozhovorech.

Pravidelně Matějovského rodina chodila do kostela, měla k církvi úctu (Tamtéž, s. 102). Úctu také chovali ke svým dětem, které do sňatků nenutili. Jemu samotnému se rodové sňatky přičily. I zde je vidět úpadek tohoto tradičního spojování rodů. Neupadala však bezmezná úcta, kterou děti chovaly k rodičům a prarodičům. Tato úcta měla svá pevná pravidla, jež všichni členové rodiny dodržovali – rodičům se vykalo, ctily se tradice.

Smysl pro kulturu a hudbu byl přítomen i v této rodině prostřednictvím pianina, na které hrála sedláková dcera (Tamtéž, s. 33). V rodině Křivánkových měli klavír, na který hrála hlavně Jaroslava Křivánková (s. 55). Opět je tím potvrzen fakt, že kultura není selským rodinám vůbec cizí. Manželka sedláka Matějovského se zajímala o

květiny a starala se o ně, stejně jako Jaroslava Křivánková, která celé své srdce zasvětila květinám a přírodě. Ani koupě obrazů nebyla výjimkou - Matějovský koupil obraz zachycující krajinu na Slánsku, otec sourozenců Křivánkových koupil obraz od Josefa Ženíška¹³.

Selské rodiny také všemi možnými prostředky podporovaly vzdělání svých dětí. V domácí knihovně bylo k dispozici několik knih od Jiráska, Baara, Třebízského, Světlé a Němcové či Sládka, kterého měl sedlák Matějovský nejraději, protože „*v těch básních jsme byli my, lidi z venkova, byl v tom náš život – složitější i prostější současně.*“ (Dvořáková, tamtéž, s. 98) Vzdělání poskytovali především dětem, které neměly nárok na zdědění majetku a hospodářství. Proto u Matějovských převzal statek jeho starší bratr a Matějovský si musel najít jiné zaměstnání (Tamtéž, s. 37). Podobná dělba majetku fungovala i v rodině Křivánkových.

Svým vyprávěním Matějovský popisuje i proměnu vztahu jeho dcer k vlastní půdě a majetku v 50. letech. Raději „*utíkají*“ do města, protože se „*děsí takového života, jaké má jejich matka.*“ (Tamtéž, s. 19) Podobný je názor i jeho vnuka, který se rozhodl, že do zemědělství nepůjde, „*protože to nemá žádnou budoucnost.*“ (Tamtéž, s. 51)

Pokud se podíváme na strukturu vesnice v 50. letech, kde rodina Matějovského žila, pak dle jeho slov v akčním výboru byli hlavně horníci a hutníci, neboť na Slánsku se jak známo nachází jen povrchové lomy a doly (Tamtéž, s. 27), můžeme si povšimnout paralely s vesnicí Libčice, kde žila rodina Křivánkových. I Libčice byly velice hojnou půdou pro komunisty, především díky průmyslovým továrnám.

Matějovský vzpomíná, jak se změnila vesnice od let minulých. Připomnělo mu to banální zamykání branky u domu. Dříve se nezamykalo, ale dnes kvůli krádežím musí mít každý klíče u sebe. Za první republiky a později to vůbec nebylo zvykem. Podobně vzpomíná i Jaroslava Křivánková. Sám Matějovský považuje období první republiky za to nejpěknější v jeho životě: „*...Mezi lidma panovala slušnost. Jeden druhého nešpicloval, nikdo na nikoho nepsal kádrový posudky a lidi se nebáli.*“ (Tamtéž, s. 98) Krásné vylíčení atmosféry zachycuje ve své výpovědi Jaroslava Křivánková, která toto období prožila (s. 57 – 58).

Sedlák ze Slánska uzavírá, že dříve se o vesnici psalo buď příliš nadšeně, anebo jako o plevelu lidské společnosti, jako tomu bylo po roce 1948. „*Ve skutečnosti to*

¹³ Obraz namaloval pravděpodobně Josef Ženíšek (1855 – 1944): Malíř, žák akademie výtvarného umění v Praze u prof. Lhoty a studoval také na škole mnichovské. Po ukončení studií podnikl zájezdy do Paříže a Říma. Stal se známým svými dívčími hlavičkami. Také maloval a vystavoval žánrové kompozice a podobizny (1991, [online]).

nebylo ani idylický, ani takový špatný. Bylo to pouze různorodější a rozmanitější a všude se najdou lidi dobří a lidi svinský. Měla by se však říct pravda o tom, co jsme si po čtyřicátým osmým prožili, kolik jsme si vytrpěli a v čem to bylo nespravedlivý a proč vůbec k něčemu takovému došlo.“ (Dvořáková, tamtéž, s. 57) I když se muselo dělat, byl to hezký a šťastný život (Tamtéž, s. 26).

4. 4 Jindřich Hašek – Úhonické vzpomínky aneb Rok na vsi kdysi

Autor Jindřich Hašek se v této knize zabývá výlučně popisem zvyků, tradic a vztahů na vesnici jménem Úhonice. Zabývá se i její historií, neboť se opírá o místní kroniku a propojuje její vyprávění s příběhy ostatních obyvatel a s vyprávěním, které zažil on či které zná z doslechu. Kniha je velmi zdařile rozdělena do kapitol dle ročních období, tedy 12 kapitol nesoucí jména ročních období. Každá kapitola je uvedena různými rčeními a příslovími či pranostikami, které se vztahují k danému období. Konec každé kapitoly se snaží vyplnit různorodými tématy, jako například úhoničtí rodáci, pobyt v Osoblaze apod.

Kapitola LEDEN vypráví o různých slavnostech a zvycích pořádaných v tomto období, týká se to především slavnosti Tří králů, různých plesů fotbalistů, dělnictva či myslivců; lednovým či zimním zvykem bylo i draní peří, při kterém se sousedky scházely a povídaly si. *„Dneska v celých Úhonicích člověk na husu nenarazí... Nenávratně tak zmizely poctivé duchny...“* (Hašek, 2013, s. 15) Stejně jako v ostatních knihách i zde Hašek neopomíjí zmínit jednu důležitou zimní událost, kterou byly zabijačky, při kterých každý z rodiny musel *„přiložit ruku k dílu... a děti nešly ani do školy.“* (Hašek, tamtéž, s. 13) Běžně se donesla výslužka i panu učiteli do školy, a bylo omluveno. Zabijačka už začínala ráno za tmy, přišel řezník, a pak už nastal *„obřad“*, ale zároveň *„i nepředstavitelné množství práce, a to hlavně pro hospodyni“*, podotýká Hašek (Tamtéž).

V kapitole ÚNOR vzpomíná Hašek na masopust a poslední plesy, ale na co se vždy Hašek těšil bylo tzv. ledování, tedy vysekávání ledu z rybníka, který pak dováželi do sklepů hospodářství, aby se v létě mohlo *„pít pivo z orosené sklenice.“* (Tamtéž, s. 27) Později se však už od této metody upustilo a lidé si začali kupovat chladicí zařízení a lednice, k čemuž došlo i na statku rodiny Křivánkových (s. 65). Další část této kapitoly věnuje Hašek vyprávění o své rodině. Při popisu své maminky podotýká, že i ona, jako např. Olga Borůvková, vystudovala hospodyňskou školu, *„v níž se dívky připravovaly na praktický život.“* (Hašek, 2013, s. 37)

Třetí kapitolu s názvem BŘEZEN věnuje popisu orby a setí, a cvičení volů do potahu (Tamtéž, s. 43 – 45). Jako v každé vesnici, tak i v Úhonicích žili podle Haškových slov velice podnikaví a pracovití lidé, kromě sedláků tedy drobní řemeslníci a živnostníci: *„Vesnice tak tvořila soběstačný a životaschopný celek.“* (Hašek, tamtéž, s. 55) Ve vesnici byl tak přítomen stavitel a tesařský mistr, dvě truhlářské dílny, byla

zde i holičská živnost, dva kováři, mistři řemesla kolářského, pekárna, dva malíři pokojů, obuvnictví, dva zahradníci... (Tamtéž, s. 55 – 59, 62). Někteří statkáři, kteří neměli nikoho, kdo by se o květiny staral, si zahradníky najímal. Tuto pozici měla v rodině Křivánkových prvorozená dcera Jaroslava, mezi jejíž povinnosti patřila právě starost o zahradu a květiny (s. 57). Mezi místními obyvateli byli i velice chudí lidé, kteří neměli ani na vlastní bydlení, a tak bydleli v obecní pastoušce (2013, s. 60).

V DUBNU můžeme očekávat popis těch tradic, které známe i dnes, a to Velikonoc či pálení čarodějnic. O Velký pátek se sešly děti a točily řehtačkami, navíc se měl od čtvrtedního rána do sobotní mše držet půst! Děti ani dospělí však neodolali tzv. jidášům, tedy vdolkům z bílé mouky se sirupem z cukrové řepy. V neděli a v pondělí se drželo posvícení a hodovalo se. Když šli kluci s pomlázkou a koledou, dostávali samé pečené dobroty a vajíčka. Hašek podotýká, že „venkov byl hodně věřící, kněz představoval velkou autoritu. Kromě toho se mu vedlo dobře.“ (Hašek, tamtéž, s. 68, 69)

Největší zábavou byly tehdy pro děti kuličky a pro mládež v dubnu čarodějnice. Zajímavou činností při tomto obřadu bylo pálení košťat, která se vyhazovala do vzduchu. Tuto tradici popisuje i sedlák Matějovský v knize Zory Dvořákové.

Hašek se v této kapitole zmiňuje i o svých předcích, kteří se usídlili v Úhonicích již před 300 lety (Tamtéž, s. 70, 75). Podobně starý rod je i rod Křivánků, jejichž rodokmen je součástí i této diplomové práce, a který je na rozdíl od rodokmene v bakalářské práci rozšířen až do 17. století. Povšimněme si, že většina rodů má velice silnou tradici v předávání jednoho hospodářství a jeho rozšiřování. Jejich předci spadají hluboko do minulosti a tvoří tak pevné základy pro budoucí potomky, jimž měly být statky předány podle rodinné tradice a zvyku. Tento obyčej zaručoval trvalé sepětí rodiny.

V kapitole KVĚTEN Hašek vzpomíná na svatodušní květnové svátky, tzv. Letnice. Jakmile nastalo pěkné počasí, Hašek společně s kamarády začal hrát kohanou – míče nebyly, a tak se vyráběli hadráky. Dále se na vsi vedly války s chlapci z okolních vesnic, ale i přesto i tehdejší děti měly velikou zálibu v knihách a časopisech, sám Hašek především v Mladém hlasateli a časopisu Vpřed, které vymyslel Jaroslav Foglar (Tamtéž, s. 90 - 92). Další činností, která byla oblíbená především za okupace, bylo loutkové divadlo a biografy (Tamtéž, s. 96 – 97).

ČERVEN značí konec školního roku a prázdniny, zároveň i pomoc na statku – Hašek vzpomíná, že už jako šestiletý doma pomáhal: kydal hnůj u koní, dával

podestýlku, napouštěl vodu do žlabu, později koně odstrojoval a vodil do stáje, pomáhal při senoseči. I Libor Křivánek vzpomíná na své dětské povinnosti, například měl povinnost stejně jako Hašek dovézt na louku oběd pro všechny pracující.

Vzpomíná i na svátky Božího těla (Tamtéž, s. 103 – 104). Po změně režimu je Hašek jedním z mála, kteří se k hospodaření vůbec vrátili (Tamtéž, s. 40). Miloslav Lapka ve své knize „Rolník a krajina“, která je výsledkem delšího výzkumu, uvádí, že 75% rolníků zkoumaného souboru se po revoluci opět vrátilo k hospodaření (2000, s. 27).

V kapitole ČERVENEC se Hašek ve svém vyprávění dostává k typicky letním činnostem v hospodářství: žně, sklizení řepky a ozimů ječmene. Sklizení probíhalo samovazem, ze kterého snopy vypadávaly. Obilí se pak mlátilo v mlátičce (2013, s. 118).

I SRPEN je měsíc, kdy se provádí a dokončují žně, sklizeň máku či hub, ale také zraje do té doby neuzrálé ovoce, jako jsou švestky, z nichž se běžně dělala povidla, nebo meruňky (Tamtéž, s. 135 – 137).

ZÁŘÍ patřilo v Úhonicích posvícení, tedy posvěcení chrámu Páně, které připadalo na 11. září 1898. Slavilo se v neděli a po něm přicházelo odpočinkové pondělí, kdy se děti ve škole učily jen pár hodin. Na posvícení přijely i pouťové atrakce, ale byla to spousta povinností i pro hospodyni: napéct koláče, udělat husu s domácím knedlíkem a se zelím (Tamtéž, s. 155 – 157). Podobnou pracovní vytíženost popisuje i Olga Borůvková, která nejednou mamince s přípravou posvícenských pochutin pomáhala (s. 64). V září se v okolí Úhonic ještě pořádaly různé křesťanské poutě k poutním místům (2013, s. 158), po posvícení přišlo na řadu česání jablek a hrušek, nebo sklizeň brambor (Tamtéž, s. 160).

V ŘÍJNU má podle Haška hospodář tři úkoly – sklidit řepu, zorat pole a pohnojit je (Tamtéž, s. 175). Z názvu měsíce vyplývá, že v lesích probíhají říje jelenů, ale také hlavní myslivecké hony na zvěř všeho druhu: zajíce, koroptve apod. (Tamtéž, s. 179).

V každé roční době, i v LISTOPADU, má příroda své kouzlo. Mezi tradice patří Dušičky neboli Památka zesnulých, a mezi hlavní pracovní činnosti sklizeň zelných hlávek, ze kterých se pak strouhalo zelí (Tamtéž, s. 196). Vzpomínka je věnována i zvířatům na dvoře: chovali se husy, krocani a krůty, krávy, slepice, býci a volský potah, prasata, která se vykrmovala na zabijačku, při které se člověk nezastavil, a která vždy připadala na zimní či podzimní měsíce.

Při zabijačce se prase zabije a nejprve se odchyť krev, která ze zvířete teče, a

z níž se pak udělá polévka. Pak se vepř porcuje, vaří se ovar (prasečí hlava), játra, plíce i srdce. Co zbylo, to se zpracovalo do jitrnic a jelítek, tlačanky, prejtu, sádla... „*Člověk se prakticky od rána do večera nezastavil...*“ (Hašek, tamtéž, s. 205) Navíc se pak téměř vše rozdalo. Pak se i polovina masa udila, nebo se dala řezníkovi a ten z nich udělal klobásky (Tamtéž, s. 208). Dnes už klasickou zabijačku téměř nikdo neprovádí. Hašek přiznává, že jeho syny chov prasat a sedlačina nezajímá, protože vyrůstali již v jiné době, ale vždy pomáhají (Tamtéž, s. 210).

Poslední kapitolou v knize je PROSINEC, jímž vrcholí všechny předchozí období, „*přináší toužebně očekávané sváteční dny.*“ (Hašek, tamtéž, s. 213) Už odnepaměti se traduje Mikulášská nadílka, kterou sám Hašek dostával do punčochy. V ní byla cukrátky a bonbóny, ale i uhlí nebo brambora, jako upozornění. Mikulášovi předchází Barbora, na kterou se těšily dospívající dívky: v ten den se uřízla větvička třešně nebo višně, dala se do vázy s vodou a pokud na Štědrý den rozkvetla, tradovalo se, že se dívka zamiluje, nebo bude mít štěstí, jiná očekávala brzké vdavky (Tamtéž, s. 214). Peklo se vánoční cukroví – na pečení vzpomíná i Olga Borůvková, která matku obdivovala v tom, že si nikdy nic dopředu nezvážila, a pouze „od oka“ zadělávala těsto (s. 64).

Hašek se pyšní tím, že už jako malý chodil sám do lesa pro vánoční stromeček, nejčastěji pro smrček, který pak společně se sestrou ozdobily papírovými ozdobami, které si sami vyrobili, nebo jablíčky, ořechy, dřívky apod. (2013, s. 214). Podobně vzpomíná i sedlák Matějovský, který dodává, že Vánoce se dřív prožívali už kvůli tomu, že ozdoby byly ručně vyrobené (Dvořáková, 2007, s. 69).

K večeři se podávala rybí polévka, kapr, bramborový salát, a dokonce i zvířata dostávala na přilepšenou, nějaká jablíčka například. To samé popisuje i rodina Křivánková nebo Jan Novák či Zora Dvořáková.

Dostávali se hlavně praktické dárky a mnoho jich nebylo, což potvrzuje i Jaroslava Křivánková, u nichž se však doma nedostávalo oblečení, to pro ně byla samozřejmost, neboť měli svou švadlenu (s. 52). Na Štědrý večer se ještě chodilo na půlnoční mši – tato tradice je s radostí v posledních letech obnovována, a velice oblíbená především u mladé generace, která tuto činnost využívá především ke schůzkám se svými blízkými přáteli (2013, s. 215). Na Boží hod a na Štěpána se pokračuje v hodování – vepřový řízek a bramborový salát, kapr na různé způsoby, nádivka se salátem apod. (Tamtéž, s. 217). Zajímavou tradicí, která v nynějších dobách vymizela, je koledování na Vánoce – Hašek vysvětluje, že bylo hodně chudých rodin, a

proto i spousta koledníků, a tak v tom někdo viděl pouze žebračinu, což si Hašek nemyslí, spíš si myslí, že „*tehdejší život a vztahy mezi lidmi byly přátelštější... Proto kdekdo s radostí obdaroval koledníky. Vesnice byla jedna rodina.*“ (Tamtéž)

4. 5 Jiří Šimon – Ukradený domov

„*Aneb jak se žilo na vesnici ve 40. a 50. letech*“, tak zní podnázev výše zmíněné knihy, která, jak již svým názvem říká, podává obraz venkovského života, tradic, činností v polovině 20. století. Je to období, kdy se autor narodil, a tak vzpomíná na svá nejkrásnější léta – dětství. Nezabývá se však výlučně polovinou minulého století, svým vyprávěním zasahuje i do let 70. a pozdějších, tedy let znovunabyté svobody a demokracie.

Knihy je rozdělena na několik kapitol, které kromě zvyků a venkovských tradic a činností popisují a charakterizují i členy celé Šimonovy rodiny.

Šimon vypráví o své mamince, které si velice vážil a cenil. Maminka byla evangelička, otec po svatbě přestoupil na její víru, ale vesměs byl pasivním věřícím (2008, s. 84). Všimněme si, že snad téměř ve všech zkoumaných knihách si děti vážily svých rodičů, avšak emocionální stránka byla zajišťována především ze strany matky, stejně tak jako výchova k Bohu a náboženství. Ve většině knih jsou silnými věřícími především matky, otcové spíše neutrálními, ale ve výchově názor matky podporují! Na tehdejší dobu je to opravdu velký společenský pokrok - muži neodpírali ženám podíl na výchově a názorech.

Otcové se ve většině knih a rozhovorů obdivují kvůli jejich smyslu pro šetrné a prosperující hospodaření, pro smysl k modernizaci hospodářství, které by však bezhlavě užívání mechanizace nepodporovalo. „*Otec inklinoval k tomu, aby hospodářství fungovalo za pomoci moderní technologie. Měli jsme elektrické dojení... novou mlátičku, řezačku...*“ (Tamtéž, s. 11) Šimonova maminka měla spíše smysl pro květiny, přírodu a krajinu, a také pro kuchyň: „*Když u nás byla chasa, každý den musela připravovat obědy, ... pro osm až deset lidí. Dokázala sestavit pestrý jídelníček, nikdy neopakovala v jednom týdnu stejná jídla.*“ V rámci vzpomínek na kuchyňské činnosti Šimon vzpomíná i na zadělávání tvarohu, másla či smetany (Tamtéž, s. 12), v zimním období se u Šimonů vyrábělo žitné víno. Doma se dělaly buchty, koláče, placky, chleba, k snídani nejčastěji bílá káva (Tamtéž, s. 43, 45).

Šimon tvrdí, že jeho otec byl velice úzkostlivý, později ho tížila doba a nedobré vyhlídky, neustále si s něčím dělal starosti (Tamtéž, s. 26). Zde si povšimněme rozdílů u rodičů sourozenců Křivánkových, kteří se nad útrapy dokázali povznést. Příčinou jsou jednoznačně individuální charakterové vlastnosti, a proto se nedá s jistotou všeobecně tvrdit, že všichni sedláci stejně dobře snášeli působená utrpení.

I Šimon vzpomíná, že si rodiče, tedy hospodář s hospodářkou, dokázali udělat čas na sebe, ale i jeden pro druhého. Šimon si pamatuje, že jejich maminka půjčovala ostatním ženám ve vsi knihy, neboť měla k dispozici tradiční červenou knihovnu, ale i řadu dalších hodnotných knih. Stejně tak se zajímala o kulturu obecně – divadla, balet, herce, zpěváky, tance apod. (Tamtéž, s. 13). Ve výchově se snažili rodiče přimět oba své syny hrát na nějaký hudební nástroj, v Šimonově případě na housle (Tamtéž, s. 23). „*Taková byla představa rodičů, že dítě by se mělo naučit hrát na hudební nástroj.*“ (Šimon, tamtéž, s. 47) Otec nacházel příležitost k rozhovorům kromě hospody i v místní kovárně, která byla nezbytnou součástí každé vesnice (Tamtéž, s. 22). Mezi maminčiny povinnosti na statku patřilo krmení prasat, později po kolektivizaci jezdila do drůbežárny nebo do masny, kde však pouze čistila nádoby od mastnoty, a také vařila v kuchyni státního statku. Otec pracoval jako hlídač (Tamtéž, s. 15, 25). Otec byl „*fanda do různých přístrojů. Jako jeden z mála ve vesnici měl fotoaparát.*“ (Šimon, tamtéž, s. 23) Také měl motorku, dokonce i traktor, za války pravidelně poslouchal zahraniční rozhlas (Tamtéž, s. 27).

Jiří Šimon si pamatuje i na druhou světovou válku, neboť je ročník 1936, a tak vzpomíná na zabijačky načerno (Tamtéž, s. 22). Během války bylo přísně zakázáno vozit cokoliv do Prahy, ale Šimon pamatuje, že jednoho dne vezli s jeho maminkou do Prahy tetě husu. Naštěstí ani jednou nebyli na nádraží kontrolováni. Při vzájemných návštěvách různých příbuzných bylo nepsaným pravidlem, že návštěva přijížděla i odjížděla s patřičným proviantem: vezli se živé husy, králíci, kachny nebo kuřata (Tamtéž, s. 58, 65). V tíživé válečné situaci si lidé potřebovali zpříjemnit dlouhé chvíle, a tak se organizovalo divadlo na různých improvizovaných jevištích (Tamtéž, s. 89). I Šimonova rodina byla ochotna během války pomáhat druhým v nouzi, a proto na statku byli ubytováni němečtí důstojníci a později ke konci války i ruský zběh (Tamtéž, s. 30, 94).

Autor vzpomíná i na období komunistického puče, po kterém se „*situace na vesnici strašným způsobem změnila. Sousedské vztahy a sounáležitost lidí, to najednou padlo a objevila se tady nevráživost, závist.*“ (Šimon, tamtéž, s. 26)

Vzpomínky na tradice, svátky a činnosti se prolínají celou knihou: vzpomíná na vysekávání ledu, na návštěvy kostela (Tamtéž, s. 28, 33), na cvičení v Sokole, který ho velice ovlivnil. Na mnoha stránkách popisuje různé chlapecké zábavy, jako boje mezi místními chlapci, budování bunkrů a chatek (Tamtéž, s. 47 – 49). Pokud se mluví o pouti, autor vzpomíná na tu s řetízkovými kolotoči, střelnicí a další zábavou, kde se

prodávají různé cukrovinky (Tamtéž, s. 52). Do místní hospody se chodívalo zcela běžně, téměř každý den tam otec zavítal (Tamtéž, s. 90). Šimonův rodný statek také čítal mnoho druhů domácích zvířat: koně, krávy, jalovice, telata, kozy, kůzlata, ovečky, králíci, slepice, kohouti, prasata. Sám Šimon se přiznává, že i jako malé děti musely doma pomáhat, takže kydání hnoje bylo na denním pořádku. Jeho povinností, stejně jako v případě jiných autorů zkoumaných knih, i Šimon měl za povinnost dovézt oběd nebo svačinu na pole (Tamtéž, s. 41 - 44), kde společně s najatými chasníky pracovala (Tamtéž, s. 88).

Rodiče Šimona podporovali ve vzdělání, a proto měl povoleno studovat gymnáziu. Šimon vzpomíná, že ho ovlivnila četba knih, které pravidelně dostával od rodičů a které si později půjčoval v knihovně. Ovlivnily ho hlavně verneovky, mayovky, Foglar a Sienkiewicz... (Tamtéž, s. 74).

Šimon si myslí, že obec Veselá byla vhodná půda pro komunisty, neboť většina obyvatel pracovala v mladoboleslavské Škodovce. To samé shledáváme i u Libora Křivánka a Matějovského. Šimon se domnívá, že stejně za všechno mohla závist, protože *„naši vlastnili největší hospodářskou usedlost ve vesnici, navíc oba rodiče byli vzdělání a jednoznačně nepodlehli euforii, že budoucnost občanů spočívá v komunistické perspektivě.“* (Tamtéž, s. 102)

5 Rozhovory s Jaroslavou a Olgou

Následující rozhovory poskytují obraz chodu rodiny Křivánkových, jejich vztahy k ostatním příbuzným, rodinné rituály a jejich životní peripetie. Rozhovory poskytly sestry Jaroslava Křivánková (1920) a Olga Borůvková (1926). Výpovědi jsou doplněné o poznámky jejich bratra, Libora Křivánka (1936), jehož kompletní výpověď se nachází v práci bakalářské.

5.1 Jaroslava Křivánková

1. Jsi prvorozená dcera z rodiny Křivánkových, tedy nejstarší z 11 dětí. Jak jsi doma pomáhala? Patřilo mezi tvé povinnosti i péče o mladší sourozence a hospodářství? Jaké zábavy se dřív podnikaly?

Ano, o celou rodinu jsme se staraly, společně s ostatními staršími sestrami a bratry. Marta absolvovala gymnázium, měla namířeno na vysokou, ale ve válce vysoké školy zavřely, ale naši byli celí šťastní, že jsme byly doma a nemusely jsme do zaměstnání. Povinně se nemuselo, protože my jsme byli zemědělci a ti mívali přednost kvůli potravinám (proto nás pak komunisté neměli rádi), ale to tak bývalo – děti zůstaly a pomáhaly v zemědělství.

Ohledně domácích prací: dělala jsem s našimi dělníky, samozřejmě jsem je měla na starosti, a pak už jsem byla v zaměstnání, když nás vystěhovali (to už jsem dojížděla domů). Krmila jsem už snad od 15 let vepře a dobytek, starala se o zahrady, poněvadž jsem byla jako „odborník“, ale dělala jsem všechno, co se týče zemědělství. Chodilo se každý den i v sobotu dopoledne.

Jinak zábav na venkově moc nebylo v těch předválečných letech. Chodili jsme do kina a do divadla, do Národního i Stavovského divadla, na opery (ty miloval táta). Náš táta hleděl hodně na kulturu, všude nebyli vychovaní tak jako my.

2. Pamatuješ si, jestli jste jako děti dostávaly dárky? Jak se zajišťovala emocionální stránka ve vaší rodině?

No tak v hospodářství je všeho hodně, takže to byly dárky: prstýnky, zlato (to spíše až pro ty dospěléjší, např. v 18 letech). Ale narozeniny jako v dnešní době se moc neslavily. My jsme měli svoji švadlenu, ta nám všechno šila, takže to jsme nepovažovali za dárky. Byla to samozřejmost. Potom, když jsme vychodili v Kralupech měšťanku, tak to jsme dostávali knížky, o které jsme si napsali. Dortů jsme měli hodně, doma bylo všeho dost.

3. Pamatuješ si, jestli mezi sourozenci bylo dítě, které se bránilo autoritě?

Kluci samozřejmě zlobili mnohem více než děvčata. Ale nikdo vyloženě nezlobil. My jsme měli respekt a úctu k rodičům. My jsme byli tak vychovaní, že jsme si tohle nedovolili.

4. Pamatuješ si z mládí nebo z dětství nějakou knížku či časopis, který tě uchvátil?

Celkově jsem měla ráda cestopisy, ale ve škole nás vedli k Jiráskovi, Raisovi, různé básně, které byly v mém mládí moderní. Nejvíce se mi jako dítěti líbili Broučci.

5. Jak rodiče zajišťovali vaše vzdělání?

No chodili jsme na hodiny klavíru, což jsme absolvovali všichni, alespoň pokusy byly. Táta měl peníze, a tak koupil klavír. Já si ještě pamatuju, že ho přivezli na voze s koňmi! Měli jsme ho v jídelně a vím, že kluci starší mi vždycky schválně otevírali okno, aby to bylo slyšet po vsi. Chtěli se pochlubit, ale já to neměla ráda, když tohle dělali. A děti ze vsi koukaly přes betonovou zídku k nám. Bylo to totiž málo běžné, že by někdo měl doma klavír. Nejprve jsme chodili k paní učitelce, abychom se to naučili. Ale většina u toho nezůstala, jen já s Martou a možná ještě někdo. A starší kluci pak vždy říkali: „Beztak tě dal táta na klavír, abys pak hrála na varhánky.“ Takže v 11 letech jsem z klavíru přešla na varhany. Pan farář přišel jednou k nám domů, jestli bych byla ochotna hrát na varhany. A tak jsem hrála. Byly to jenom 4hlasé noty, a hrálo se podle zpěvníků. Byly tam i pedály a dřevěné klávesy. A naučila jsem se to. Varhany mají klaviaturu stejnou, tak to bylo jednodušší.

Pamatuji se, že když jsem tam seděla poprvé, nahoře v prvním patře, tak tam byl i děda z mamčiny strany, a na druhé straně stál táta. Měla jsem trošku trému, ale táta říkal: „Neboj se, já budu stát vedle Tebe,“ a on měl báječný tenor (vysoký hlas) a dobře zpíval, čili když bych to náhodou zkazila, tak on by zpíval a pokračovalo by to. Když se dohrálo, děda přišel a řekl: „Co sis to, Jaroslave, na to dítě vymyslel!“ No a od té doby jsem hrála do svých 80 let. A celý život jsem hrála v jednom a tom samém kostele. V každé vesnici, pokud byl kostel, tak byl i varhaník. Ale také jsme někdy jezdili po jiných vsích: Kralupy, Roztoky apod. Na housle jsem nehrála nikdy. Snad Olga hrála na housle povinně, jako kantorka, Marta hrála v druhém kostele také na varhany a také dost dlouho, asi 40 let!

6. Co přesně znamenalo, že jste se měli dobře? Kolikery kabelky, šaty, boty, sukně jsme mívali? Za jak dlouho jste si mohli pořídit něco nového?

Období ve válce i po ní bylo vše na lístky a šatenky¹⁴. Měli jsme se dobře, poněvadž během války bylo na lístky i jídlo, a my jsme lidem hodně dávali sami, pomáhali jsme jim. A ty šaty - my jsme měli svojí švadlenu, která nám šila, ke které jsem se i sama chodila učit. To bohatství se takhle neměřilo – kolik má a kolik ne. Má co jíst, má co na sebe? Pak je to v pořádku. Tenkrát bylo „platidlem“ jídlo – to byla nejvyšší hodnota, za války i dlouho po válce, až do 50. let. Ten, kdo měl zdroj jídla, byl na tom relativně mnohem lépe než lidé z města. Na velkém statku se vždy něco vyšetřilo, ale také bylo velké příbuzenstvo, a tak se jídla různě předávala. My jsme třeba měli vlastní mléko, a to se nikdy nevědělo dopředu, kolik z kravičky podojíme. Pak bylo nařízené určité množství jídla odevzdávat, což zavedl Hitler, 15. 3. 1939 – tzv. lístkové hospodářství. Komunisté to akorát převzali, a vydrželo jim to až do 53. roku. A byli ještě krutější k vlastním, než Němci co by okupanti k cizím. Zároveň to lístkové hospodářství byla skvělá zbraň proti velkým sedlákům, na to jich většinu pozavírali a donutili do JZD, protože neplnili stanovené kontingenty, a ty byly záměrně neustále zvyšované. Skvělá legální zbraň, jak zničit sedláky. A podle užívání. Za války záleželo na úrodě, někdy to vyšlo, to jsme měli odevzdat, někdy taky ne. A lidé si často k nám chodili kupovat na černo, a to bylo riziko! Ten, kdo dával, riskoval stejně tak jako ten, kdo bral, z toho byl pak koncentrační tábor.

7. Jak byla vybavena vaše domácnost? Kdy jste začali pořizovat první přístroje jako lednice či sporák?

Táta vždycky nějak mámě všechno sehnal, ani nevím jak. Byly to věci extra moderní a nebyly ani rozšířené. Např. jsme měli ve 20. letech traktor z Ameriky: John Deer [jon deere]. To byla firma, která to sem dovážela, a táta ho koupil. Táta vždy koukal po pokroku, aby to ovšem bylo rentabilní! Pak jsme měli dojení na elektriku, domácnost taky vybavená: pračka a lednička, lednička určitě ve 30. letech. Elektriku nám zavedli v roce 1922, také zásluhou táty, to mi byly 2 roky. To byla velká vzácnost. Před ledničkou se používal sklep, kde se skladoval led. To, co bylo potřeba, se

¹⁴ Dle Urbana, neměli na šatenky nárok všichni spotřebitelé, a to jmenovitě: zemědělci obhospodařující více než 15 ha půdy, neplničům dodávek, všem výměnkářům (!), živnostníkům, obchodníkům. Ti všichni mohli textil koupit na volném trhu za ceny podstatně vyšší. Na pořadu dne tak byla třídní diferenciacce a snaha rozbít pospolitost rolníků postavením malých zemědělců proti velkým (2010, s. 67 a 68).

zaledovalo. I elektrické zalévání na zahradě jsme měli (tomu jsme říkali rezervoár). Rozvod vody ze studny vedle baráku - po celém dvoře, u koní, kravičky to měly. A vodu nám to popohánělo i do domácnosti.

Taky jsme měli jedno z prvních rádií, Philips se jmenovalo, a to byl také obrovský pokrok. V pokoji byl přijímač a amplion byl v kuchyni, jako rozhlas po drátě. A za války to rádio mělo vykuchané vlny a byl zákaz poslouchat Londýn pod trestem smrti. A přesto to někdo odposlouchával, formálně vlny vyňali, ale stejně to nějak šlo odposlouchávat, ale jako dítě si nepamatuji, jestli to u nás šlo. A po válce už táta koupil nové. A z tohoto rádia jsme slyšeli první zprávy o revoluci: „Vnímání vnímání, gavarit Praga,“ první v ruštině, pak v češtině: „Voláme všechny české vlastence, aby se dostavili do rozhlasu.“ A my jsme byli vykulení, co se to děje. A ten zvuk byl tak tajemný, v tu dobu už Němci obsadili ten rozhlas a oni už nějak tajně odněkud vysílali. Volali i Rusy na pomoc, protože rádio bylo jediné rychlé spojení, bylo to zároveň pro ně, ale i vyzvání pro všechny obyvatele. A svým způsobem se někdy nedivím tomu nadšení z Rusů, protože po té krutosti to bylo oddechnutí a nové nadšení jako po první válce, pak až déle jim to došlo. Nebylo se čemu divit, ale Rusové toho využili úplně dokonale. Všechny pozice dokonale obsadili již před rokem 1948.

8. Popsala bys mi tvá studia na škole?

Tak ještě za první republiky jsem byla na dvouleté škole v Krči, a to v zahradnické škole Praha – Krč. Byla to ohromně pokroková škola. Tátu jednou napadlo, že by mě tam přihlásil. Můj táta byl odhadce majetku. A na jednom statku byla dcerka, která právě absolvovala tu školu v Krči, tak to našeho tátu inspirovalo, a ta dcerka to nadšeně doporučovala. Na škole studovaly i cizinky: v mém ročníku tam byla Polka, Jugoslávka, Němky, Maďarčky, a i jedna Švýcarka. Ta perfektně mluvila česky, protože byla původem Češka. A tak jsem měla takové štěstí. Ve škole nás učili i společensky se chovat. Naše ředitelka, pí. Berkovcová¹⁵ (doktorka filozofie), byla

¹⁵ PhDr. Anna Berkovcová (1881 – 1960): Anna Berkovcová se narodila v Blovicích, vystudovala filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze – za studií bydlela v rodině spisovatelky Karolíny Světlé. Věnovala se rovněž studiu přírodních věd. Působila jako profesorka na dívčím lyceu v Chrudimi. Definitivní profesorkou se stala na soukromém lyceu v Praze v roce 1909. Na konci 1. světové války vedla správu lycea sama. V roce 1920 odjela do USA, aby tam studovala poměry našich vystěhovalců. Účastnila se kurzů pro dívčí vzdělání v zahradnictví poblíž Philadelphie. Zpět do vlasti se vracela přes Kanadu a Anglii, kde se zajímala o dívčí zahradnické školy. Zasloužila se o založení dívčí zahradnické školy v Praze a roku 1923 se stala její ředitelkou. Napsala „Rostlinopis pro dívčí střední školy“ (2 díly), vydávala různé publikace pro domácí hospodářství, pro noviny a časopisy psala články a referáty. Byla zakladatelkou dívčího skautingu v roce 1915 (Koželuh, 1991; Raušar, 1933).

sirotek, a prezident Masaryk byl jejím poručníkem, snad kmotrem! Tak si představ, jak jsme byly vychované k ostatním a k vlastenectví! Vychované jsme byly úžasně, řešili se i sociální vztahy k lidem! Pana Masaryka jsme občas vidávaly, jelikož hned vedle školy měl v Krči vilu i spisovatel Ivan Olbracht, a Masaryk za ním často jezdil. Co se školy týče, měli jsme báječný internát. Tuto školu jsem dostudovala, ale pak přišla válka, a já jsem zůstala samozřejmě u táty v hospodářství, i proto mě táta poslala do té školy, abych byla na statku co k čemu, abych mohla dávat i odborné rady.

Než přišla válka, tak měl táta už dříve naplánováno, že půjdu do Švýcarska na praxi, ale pak už to samozřejmě nešlo. Se svými zkušenostmi ze školy jsem si doma založila zahrádku podle odborných předpisů. Na statku jsem měla ještě na starosti celou partu žen, asi 10 nás bylo, a tak jsme chodily společně ráno na pole. A táta vždycky říkal: „Jaruško, budeš tam první!“, a já jako mladá jsem vždycky říkala: “Na co, tati? Vždyť je to naše.“ On odvětil: „Já jsem řekl, že tam budeš první.“ A bylo to. A proto nás i ti lidé u nás na statku měli rádi, museli jsme se k nim chovat stejně, jako k sobě rovným, v tom nás táta vychoval.

9. Jak tátu napadlo, že tě pošle zrovna do Švýcarska?

To se tak dřív dělávalo. To byla stáž v rámci školy.

Ale byla jsem v severních Čechách, když měli Němci část u Teplic, Lázně Bílina, tak tam jsem byla na 2 měsíce učít se německy, když mi bylo asi 15 let. A ta rodina, u které jsem bydlela, na mě byla hrozně hodná. Byla jsem u nějakého ředitele menzy, tak si chtěl přivydělat, tak mě tam táta nějak poslal. Taková stáž to byla. Princip této výměny byl „handl“ - ty děti si rodiny vyměňovaly, aby se děti vzájemně naučily jazyky. Tohle byl teda jednostranný handl, protože oni k nám pak nejeli, a navíc já jsem byla za peníze. Přijela jsem domů a už jsem říkala „ch“, oni mají takové to měkké h.

10. Pověděla bys mi prosím něco víc o prezidentu Masarykovi? Při jakých příležitostech jsi ho potkávala?

Olbrachtovi byli bezprostřední sousedé té naší školy, měli společný plot. Olbracht byl přítel a pátečník Masarykova a Čapkova sezení. A Masaryk k němu někdy jezdil na návštěvy, navíc se znal s naší ředitelkou. A dokonce i my jsme k němu chodily, byl to velmi laskavý muž, ale málo jsme se vidávali, on byl věčně v cizině a

tohle bylo ještě za první republiky. Jednou, když Masaryk zase přijel, nechal v ulici auto – vůbec se nebál, že by mu s autem někdo ujel. A my jako slečny jsme byly nadšené, že tu má pan prezident auto! Tak jsme šly a v zahradě jsme natrhaly květiny a celé auto jsme mu ozdobily. Ale ještě předtím jsme se raději zeptaly „žandárů“, tedy Masarykových ochránců, jestli můžeme, oni byli schovaní u nás ve školní zahradě (jeho ochránci nesměli být viděni – Masaryk totiž neměl rád, když někoho z nich viděl). Tak jsme auto ozdobily a jeho výrok, když přišel k autu a viděl ho, si pamatuji do dneška. Usmál se a řekl: „Tož, pojedu jako ženich!“ A to jsme pak vyprávěly celému příbuzenstvu. To byly opravdu zážitky. Masaryk se choval jako prostý člověk a nedbalý na svou bezpečnost, vůbec se nenosil, byl lidový a tím pádem více uctíváný.

11. Byla bys schopná formulovat, z čeho pramenila dobrá nálada a veselá atmosféra v první republice?

Roku 1918 začala první republika, to bylo osvobození, a já se za 2 roky narodila, takže už to pod Rakousko-Uherskem nepamatuji. Samozřejmě jsme potom byli úplně samostatní, a to byla velká radost ze všeho, že prostě máme svobodu, svou řeč. A ve škole se vždy pak ten 28. říjen oslavoval. Ta nálada vznikla z té svobody a samostatnosti, a když ta krutá válka přestala, Češi se znovu nadechli, proto to vlastenectví bylo takové sepjaté, Češi byli sepjatí, ale ne samozřejmě všichni, většina ano. Proto se to považovalo dlouhá léta za zlatý věk, za to nejlepší období.

12. Byla jsi na pohřbu prezidenta Masaryka?

Byla. Přímo na samotném pohřbu teda ne, ale byli jsme se školou. Když Masaryk zemřel, tak ho vezli na lafetě, což je takový vojenský povoz, podvozek pro kanon, dopravní prostředek, trochu slavnostní. Ta lafeta jela po kolejích na vagoně přes Prahu až do Lán. Na vagoně byla naložena rakev s jeho tělem a v Lánech je jeho rodinná hrobka. Ten vagon byl pietně vyzdobený a jel přes všechna nádraží a vesnice z Prahy až do Lán, a podél celé dráhy stály tisíce lidí. A já jsem právě stála společně se spolužačkami na jednom nádraží a viděli jsme, jak jede ta rakev. A každá si vzala černou stužku, kdo měl černé obleky, tak si vzal je, ale kdo ne, tak tu černou stuhu přes ruku. Představ si, ta úcta k němu! Ta byla neuvěřitelná. Jako žákyně v Krči jsme byly tak vychovávané, že kdyby někdo něco řekl proti Masarykovi, tak bychom ho roztrhaly! A to nám nikdo neříkal, že máme mít ty stuhy, ty jsme si samy vymyslely. Tak to teda nezapomenu, to se ani nedá.

13. Očekávali jste, že bude nějaká válka?

Mezi roky 1935 až 1937 jsme ještě nic neočekávali. Nebylo nic znát, ale třeba u nás na škole byly Židovky, a ty už odjížděly, protože měly už od někoho avízo. A my jsme jim říkaly: „No holky, proč se balíte?“ A ony odpověděly: „Copak my víme, co nás čeká?“ Všeobecně se často vraceli do Izraele, ale hodně jich bylo potom i v koncentračních táborech. Po válce jsme měli „třídní sraz“, ale bohužel spousta děvčat zahynula, ale některé se i z koncentračních táborů vrátily.

14. Popsala bys mi tvé pracovní peripetie?

Vůbec se nejednalo o peripetie. Měla jsem opravdu velkou „kliku“. Když jsem už školu dostudovala, tak jsme tam párkrát s děvčaty společně zajely, podívat se na školu i internát. I po letech jsme si povídaly s ředitelkou a ta nám říkávala: „Děvčata, já vím, že jste všechny z majetku, ale když budete potřebovat, tak přijďte! Já mám na ministerstvu ještě moc známých!“ A pak už bylo zle - přišli komunisté a vystěhovali nás na ten druhý statek; tátovi ani mámě peníze nedali, tak jsme je živili my, děti. Když jsem hledala zaměstnání, tak jsem šla právě za ředitelkou, my jsme jí říkaly „Anka“ (Dr. Ing. Anna Horynová)¹⁶, protože už bylo zle, a ona věděla, co to bylo, když byl někdo ze statku. Tak jsem jí řekla, jak to se mnou je a ona mi řekla: „Zůstaňte u nás ve škole.“ Tak jsem tam zůstala jako zahradnice a instruktorka, i placená jsem byla.

Zpočátku za první republiky to byla pouze dívčí škola! Ale za komunistů už tam docházeli i kluci. A jeden kluk, když tuhle školu vystudoval, tak byl pak zaměstnán na Vysoké škole zahradnické v Praze, a jednou se přišel za mnou podívat a říká: „Paní Jaruško, nechtěla byste k nám? My bychom tam potřebovali někoho, kdo by zdobil a tak.“ Já jsem mu odpověděla, co si to vymyslel, že já nemůžu kvůli původu. A on mi řekl, že už mě tam nahlásil, že se o mém původu ví, a nahlásil i datum, kdy nastoupím. Tak jsem nakonec svolila. A šla jsem to říct řediteli, a ten mě nechtěl pustit, protože mě potřebovali i v Krči. Osobně za mnou i přijel a přemlouval mě. Navíc mi na vysoké dali i ubytování. V Krči jsem byla 20 let (od 50. do 70. let), potom jsem přišla do Prahy - Suchdol. A tam jsem dojížděla dalších 25 let. Tam ze mě udělali aranžérku. Všechno o mém původu věděli, a přesto mě vzali. Ze Suchdola jsem šla do důchodu, ale nechtěli

¹⁶ Roku 1938 byla nově na místo ředitelky školy jmenována Dr. Ing. Anna Horynová, která je dodnes, především pro pamětníky, legendou svého oboru. Napsala celou řadu odborných učebnic, především z Botaniky a Ovocnictví, které jsou doposud užitečným zdrojem informací. Právě díky ní došlo k dalšímu rozkvětu školy, byly dobudovány skleníky, pařníky a upraveny venkovní polní plochy (Pilková, 2011, [online]).

mě pustit, a tak jsem tam byla asi až do 80 let, denně v 5 ráno jsem vstávala a v 5 odpoledne přijížděla. Mě to bavilo, já to měla jako hobby. Zdobit místnosti, třídy, kanceláře, a oni na mě byli opravdu strašně hodní. I sem do pečováku za mnou jezdí kamarádky ze školy. Opravdu jsem v práci byla moc spokojená, i když naši rodině někdo soustavně ničil existenci.

15. Když jsi dojížděla do zaměstnání, pracovalo se ještě na polích?

Už ne, nás vystěhovali do statku po mámě, a to na nás ještě byli hodní, že jsme zůstali v téže vesnici. Ale pole všechna sebrali, čili existenci a veškerý majetek sebrali a hlavně zničili, a to bylo špatné.

16. Pamatuješ si rok 1948, když vyhráli komunisté?

V roce 1939, to byla pěkná hrůza, poněvadž jsme měli skutečný strach. A právě my jsme zažili, že přišli Němci k nám na statek, a později i Rusové. Takže můžu srovnávat.

Když přišli Němci, tak šli za tátou, a protože měli koně s sebou, 4 páry koní, a my jsme měli ohromné stodoly, tak se ptali, jestli by si tam koně mohli umístit. Táta souhlasil, ale nedal jim žádné krmení, to si museli obstarat sami, to měli od armády. Táta naštěstí uměl německy, takže jim leccos řekl, když jsme nebyli spokojení s tím, co dělali. Ale u Němců je normou ukázněnost, ale i přesto naši měli hrozný strach. Táta jim řekl, že do bytu chodit nesmí. Ubytoval je v jedné místnosti mimo náš byt, kde bydleli dříve zaměstnanci. Topili si tam, a ta místnost měla jakousi pavlač, takže tam byl rozhled po celém dvoře. Jednou jsem zametala dvůr, protože jsme museli mít všude pořádek. A ti vojáci mě z pavlače viděli, že zametám, a náš táta zrovna také koukal (rodiče pořád nahlíželi, protože to byli mladí vojáci, a já byla také mladá, sestry též, tak aby se nestala nějaká nepřístojnost). A ti vojáci přišli ke mně a neustále nade mnou stáli a něco říkali; já jsem jim teda něco málo rozuměla, ale oni chtěli pouze půjčit koště! Jenže táta sledoval z dálky, jak mi něco říkají, tak vylezl ven a křičel: „Jaruško, domů, hned domů!“ Měl o mě prostě strach. Tak jsem jim dala koště a pomyslela jsem si, co s tím asi blbouni budou dělat, no a oni nám vymetli celý dvůr! U Němců je ta disciplína úžasná a hlavně k pořádku, a to i dnes. Ti vojáci byli pořád venku nebo u sebe, ale že by se nám pletli do bytu, do rodiny, to teda vůbec ne! A to byl opravdu značný rozdíl od Rusů.

Jednoho dne přišel strážník, jestli bychom mohli někde ubytovat 4 ruské vojáky a

koně. Když přišli, hned nám vlezli do bytu, aniž by se zeptali, a takový bordel, co po nich zbyl, když odcházeli, po 3 nedělích! A ve škole nás vychovávali k tomu, abychom si uvědomili, že Němci byli naši velcí nepřátelé! Což byl samozřejmě důsledek druhé světové války. To nepřátelství tam vždy trochu bylo a bude, byli to okupanti, stejně jako Rusové, ale když Němci viděli, že za každého počasí se u nás dělalo, tak byli ukázněni. A táta jim leccos řekl - co si můžou a nemůžou dovolovat. A my jsme měli i o tatínka strach, stále jsme mu říkali: „Tati, neříkejte to!“ Vždyť to byli vojáci, mohli by i nějak zle zareagovat. Ale oni si tátu úplně oblíbili. A jednou v noci potají odešli, ani jsme to nevěděli, jen tátovi to předem řekli. Zanechali po sobě všechno v pucu! A to byl mezi nimi takový národnostní rozdíl: nepřátelé a Slované.

17. Pamatuješ si, co jsi dělala, když došlo k velkým společenským událostem? Např. smrt Kennedyho, okupace 1968. Co jsi zrovna ty osobně dělala?

V 68. roce jsem byla doma nebo v Krči. Ale je teda pravda, že nejspíš v Krči a šla jsem celou Prahu pěšky, protože vůbec nic nejelo. Z Krče až na Masarykovo nádraží. Vojáci na ulicích nebyli, alespoň ne v Krči ve škole, po ulicích už jsme viděli ustarané a bázlivé lidi, to samozřejmě. Ani už si nepamatuji, jestli jsem jela domů nebo jsem v Praze nakonec přespala, poněvadž ta cesta byla nebezpečná.

18. Po tom, co zastřelili v USA prezidenta Kennedyho, za jak dlouho se tato zpráva donesla k vám?

To byla už televize. To byla událost, která nás nijak nezasáhla. Alespoň si nevybavuji, že to by to někdo hodně řešil. Tohle už je mladší záležitost.

Libor Křivánek:

Větší událostí byl květen 1945, alespoň pro mě, to se barikáda stavěla i před naším statkem, těsně před vraty statku. Z obce se tam svezly staré povozy, voznice, matrace, to, co bylo, kurníky; prostě aby vznikla překážka. No a my malí kluci jsme samozřejmě byli u toho, nesměli jsme chybět! U barikády stála stráž s pistolí, a byla tam asi týden. Nikdy na to nezapomenu, protože z tohoto období barikád mám 2 silné zážitky. Poprvé v životě jsem tam viděl mrtvého člověka. Bylo to hned asi 5. nebo 6. května, kdy přes barikádu šli k lesu dva gardisté, tzv. revoluční garda, 2 čeští ozbrojenci, kteří vedli jednoho Němce, „esesáka“, k lesu, že prý ho chytli někde na nádraží. Pak přišli zpátky a řekli veliteli barikády: „Rozsudek vykonán.“ A tohohle

Němce tam zastřelili. No a nám jako klukům to nedalo. Říkali jsme si, co tím asi myslel, a šli jsme se do toho lesa podívat, plížili jsme se přes pole, protože jsme měli zakázáno tam chodit. A opravdu: v rokličce, jenom odhrnuté listí (ten Němec si musel asi vykopat hrob), a ležel tam hlavou dolů a v týlu měl takovou malou d'ubku, krev tam nebyla, ale otřesné to bylo! První mrtvý, kterého jsem viděl, a to mi bylo pouze 9 let.

A na téže barikádě mám ještě jeden zážitek. Byl tam nějaký československý důstojník, ten měl pistoli, a my kluci jsme tam pobíhali a bavili se, protože se vůbec nic nedělo, ale najednou letělo letadlo, asi německé, docela nízko, a mysleli jsme, že by mohlo začít střílet, tak jsme z té barikády prchali domů, a to bylo přesně pod okny. A ten hrdina barikádník vzal pistoli a vystřelil na to letadlo. Já jsem byl přesně pod našimi okny, a lekl jsem se, když vystřelil, tak jsem padnul k zemi. A máma se zrovna dívala z okna. Takže máma slyšela výstřel a zároveň viděla, jak jsem upadl, a měla za to, že jsem padnul, protože mě zastřelili. Takže samozřejmě jsem se vzpamatoval, odřené ruce, kolena a s brekem jsem hnál domů. Vlastně jsem byl první padlý revolucionář.

19. Co jsi prožívala v roce 1989 při sametové revoluci?

To už jsem byla v Suchdole na vysoké škole, kde jsem dělala. My jsme ten den asi ani do práce nešli. Ale mimo centrum Prahy se to první dny nikoho nedotklo. To se odbývalo v televizi a v rozhlase. První 3 dny nic nebylo, až pak se to rozneslo. Většina to věděla se zpožděním, teprve pak se tam lidé sjížděli.

20. Měla jsi někdy možnost vycestovat do zahraničí?

Ano, cestovala jsem hodně a ráda: Anglie, Francie, Rumunsko, všechno ale až po roce 1989. Byla jsem i ve Švýcarsku - tam jsme spali u evangelických rodin. Pamatuji si jednu usměvavou příhodu s mou švýcarskou rodinou: jednou museli jít do zaměstnání, jenže my jsme pak také chtěli odejít a klíče jsme neměli. My měli starost, jak ten dům zamknout, ale oni nám řekli, že se u nich nezamyká. Jenže my jsme prostě byli zvyklí jinému režimu, a tak nám majitel klíče dal, ale stejně je pověsil zvenčí na parapet, ven na barák.

Jednou mě dokonce vyhodili z autobusu, ještě za socialismu. Byl to nějaký výjimečný výlet do Paříže s Čedokem nebo do Švýcarska. Při nástupu na autobus mě teprve vyvolali, že mám špatný kádrový profil, a že mám příbuzné, 3 bratrance, kteří jsou v Americe. A tak jsem nikam neodjela. Často jsem jezdila se zahradnickou vysokou

školou a myslím, že to bylo Holandsko, to se mohlo i za socialismu, byl to tematický výlet snad kvůli květinám, ale já jsem posudkem neprošla. Pak jsem byla v Portugalsku, Španělsku, Jugoslávii, Polsku. Jen jsem se nikdy nedostala, a to jsem vždycky toužila, nahoru na sever – Norsko, Švédsko a Finsko.

21. Jaký je tvůj silný zážitek z dětství, mládí nebo z dospělosti?

Určitě ten den, když nás stěhovali. A pak den, kdy umřel táta a když měl pohřeb v roce 68. Komunisti na jeho pohřbu křičeli: „Takhle jsme si to nepředstavovali!“

Pozitivním zážitkem bylo asi to, když za mnou táta přišel, abych hrála na varhany, ale jinak jsem měla mnoho krásných zážitků, hlavně s dětmi ze vsi, ty chodily velmi často k nám, protože naši nás nechávali u nás ve dvoře, abychom si hráli, jinde nás třeba vyhodili, ale naši byli moc hodní.

22. Jakou historickou dobu s odstupem času vnímáš ty osobně jako tu nejtěžší?

Němci nás sedláky existenčně neničili – museli jsme samozřejmě odevzdávat vyrobené věci, ale nestěhovali nás. Pokud jsi za války byl zaměstnán u sedláka, tak to byla dobrá existence. Ale nechali rodinu. Takže do toho soukromí tolik nezasahovali u sedláků. A úplně nejkrutější to bylo od 50. roku – to šlo o existenci, o život, o duši, o celý selský stav. Snaha byla nejen zadupat, ale doslova vygumovat a zničit. A všemi cestami, které šly použít, tak použili. A upřímně, selský stav se jim povedlo zničit dokonale. Ten dnes vůbec téměř neexistuje. Kdo se k němu vrátil? Jenom střípky. Ale selský stav byl nejmocnější v tu dobu, to začalo tím, že zničili agrární stranu, protože z ní měli velký strach, to už byl začátek díla zničit a rozložit stranu, takže už tenkrát to šlo „doleva“. Politika pro tenhle stav lidí, to bylo nejhorší období, a to se táhlo celých 40 let.

5. 2 Olga Borůvková

1. Jaké rodinné tradice jste doma dodržovali? Slavily se narozeniny a svátky?

My jsme si měli, a to máme do dneška, hlavně připomenout narozeniny, a svátky – jako kdyby vůbec nebyly, a tak to cítím do dnes, že se mě svátky netýkají. Svátky jsou modernější záležitost.

Náboženské cítění byla hlavně záležitost naší mamky, ta byla opravdová křesťanka, ta tak žila, ta dělala přesně to, co má správný člověk dělat. Ona měla i to sociální cítění, to bylo úplně výjimečné. Jednou jsem se jí ptala: „Mami, proč nás teda

bylo tolik? Vždyť to nebylo potřeba.“ A ona mi odpověděla: “Jo holčičko, ale kdo si vezme na svědomí ten život nepřivést!“ A to bylo právě z té její víry, nikdy nikdo z nás už takovou víru neměl. Náš táta jí hodně podléhal a ctil, vážil si jí, ale měl tu povahu jinou, pro něj bylo důležité zakotvení ve společnosti, kde se cítil dobře. S maminkou chodili zpívat do sboru! Byl to pěvecký sbor ve vsi o 8 až 10 lidech. Vždycky si zavolali paní Gazdovou na hlídání, která nás všechny porodila, a která sloužila i jako chůva, když se někam šlo. Chodili tedy do zpěvu nebo do večerních biblických hodin a ty bývaly v Havlojně nebo na faře. Měli tam hry a večery od církve, hráli „Člověče, nezlob se“, každý přinesl nějakou buchtu, vařil se čaj a kafe, takový dýchánek, dnešní párty. To měli to kulturní vyžití; i když nás bylo tolik, tak si to umožnili.

Vánoce pro nás byly úžasné. Každý jsme dostali jeden dárek, když jsme byli malí a většinou jsme dostávali knížky. Táta jezdil vždy do Prahy a tam nakoupil podle věku. Já jsem třeba četla Třebízského, a dostala jsem třeba Kříž u potoka od Karolíny Světlé, už ty dívčí. V 1. třídě jsem dostala „Můj deníček“, to mělo v té době snad každé dítě v 1. třídě po celé republice. To muselo být statisíce výtisků, a všechny písničky si z toho pamatuji. Ale nedostávali jsme oblečení, to nebyl dárek, šilo se podle potřeby, to se považovalo jako povinnost rodiče a ne to dítěti dávat jako vzácnost.

V době snad po válce, ale ještě nebyla krize, a bylo těch peněz přijatelně, dal jednou táta udělat klukům, hlavně pro Mirka, párovku, což je kotel na pohon mlátičky, ale dětský. A to bylo tak úžasný. Holky dostávaly panenky, kočárky, malou kuchyňku, koupelničku, když se spláchlo, tak tekla voda, no krásný!

2. Byla ve vašem jídelníčku určitá pravidelnost?

Určitě, ono to jinak nešlo. My už jsem nějak takovým vnitřním tušením, i když jsme neznali hodiny, věděli, kdy se bude jíst. Tak jsme se vždycky přiblížili ke kuchyni. A většinou hrozně hladoví, to si do dneška na ty hlady pamatuji. Velký stůl, všichni pohromadě. Nejlepší bylo, když jsme od rána věděli, že bude něco, co se jí hned. To je: lívance, smažené vdolky, bramboráky (ty nejradši), a to jsme stáli ve frontě za sebou, a každý měl hlad. A nesmělo se předbíhat. A to jsme se od rána těšili. A já nevím proč, ale všichni kluci, to byla taková tradice, si uvázali do pasu utěrku, když byli lívance, já nevím, kde to sebrali a proč to dělali, ale vždycky jen, když byli lívance. Každý jsme měli u stolu svoje místo, a babička rozdávala jídlo. A také k nám na obědy chodil druhý děda, otec babičky.

3. Která jídla byla běžná a která slavnostní?

Slavnostní jídlo bylo u nás každou neděli: vždycky maso; pak na posvícení vždycky husa a jinak byla slavnostní jídla, když se zabilo prase, a to se muselo sníst. My jsme už měli ve sklepě motorovou ledničku. Sami jsme si nakládali šunku. A babička to vždycky krájela na takové tenké plátky, jenže dřív se zabíjelo prase celé, už tučné, takže to tlustý jsme jako děti vůbec nechtěli.

Na svátky, jako jsou Velikonoce, se vždycky upekl beránek, na posvícení se zadělávalo aspoň 5 kilo na koláče, peklo se v peci, měli jsme „černou kuchyň“, a tam byl i kotel na vaření prádla, velká pojízdná kachliková pec na kolečkách, špajzka na potraviny a tam byla i pračka, odstředivka na mléko, prostě všechny takovéhle technické věci. A maminka to těsto sama zadělávala, měla sílu, ale pak byla vždycky ustaraná, aby to těsto dopadlo dobře, protože to nebylo žádné vážení, to se dělalo jenom od oka. Asi 12 plechů. No ale teď si uvědomte, že za tohle všechno byla zodpovědná. A co to muselo být za vypětí. Koláče okolo 3 dnů vydržely, udělaly se ještě dorty na posvícení, to přijeli vždycky různí příbuzní, např. kyprá teta z Budějovic.

4. Co dostávaly děti za dary a slečny za věno?

Když jsem se vdávala, tak jsem se vdávala v době, která pro naši rodinu byla největší pohroma, jaká je mohla potkat. Dříve však byly samozřejmé cejchy, přibory, ale my (holky) jsme se nemohly vdávat, protože nás rodiče nemohly postrádat, ten statek se pořád držel do krajnosti (to je případ Marty i Jarči, já už jsem mohla vdát), a pak za to mohli ti naši malí (sourozenci), protože se o ně musel někdo pořád starat a živit. V tom 41. roce už jsem vypadla z domu a musela jsem se sama živit, i když naši mi školu platili. Ty praxe jsem měla trochu placené od soukromníků. Takže já už jsem taková zátěž nebyla.

Ale když potom byla svatba, tak byla jen taková, co muselo opravdu být, v tom 53. roce. Já ti srovnám Rakousko, republiku a potom 50. léta. Výbavu za Rakouska měla moje tchýně: její tatínek byl správcem v Babiččině údolí na statku. A měli na chodbě truhlu, kterou teď mám na půdě, a ta byla velká jako 2 křesla. A ta se celý život plnila textilem, materiálem, samá kvalita a výšivka, dokud se nevdala. Většinou se dávaly věci krát 12, aby se to mohlo po celý rok vystřídat. Něco svátečního také bylo. Taková výbava pro venkovskou holku byla: 12 ručníků, 12 utěrek, patero povlečení, takový základ. Ten nábytek se dostával (rodiče většinou koupili, ne dopředu, ale už s manželi),

no a manželé dostali ještě nějaké peníze. Když se jednalo o „selskou“ holku, tak málokterá byla bez věna.

Když se třeba naše mamka vdávala, tedy počátek první republiky, tak dostala statek, k němu pole a dostala ještě tolik peněz, že postavili v Chýnově chlív. Tak si to představ. A teta Mařka (mamky sestra) dostala vejminěk (to víš, když dostala jedna dcera, dostala i druhá, to tak být muselo), který si nově postavili pod katolickým hřbitovem. A ta pole si mezi sebou holky nějak podělily nebo tak, to já už nevím. Ten vejminěk byl tak zajištěný, že tam jedna místnost nebo „byt“ byla pro nějakou paní, a ta se měla starat o dědu. Takže to byla zajištěná i sociální péče. Za to, že paní bydlela, tak se starala. A rodiče mé matky měli teda i na to, aby i něco málo té paní platili, a aby bylo o dědu dobře postaráno. A je zvláštní, že vejminěk nebyl u statku, jinak by se o něj samozřejmě starali naši rodiče, ale jelikož nebyl zrovna nejbliže, tak tam s dědou bydlela ta paní. Co stát tenkrát ušetřilo peněz, uvědom si to! Každá rodina se postarala o své členy. Vůbec nic od státu nechtěli, jenom aby jim postavil vlaky a silnice. To bylo ohromně zařízeno. Děda chodil každý den na oběd, do bytu mu navezli dříví, uhlí a bylo zařízeno. V obecní pastoušce bydlel obecní chudák, zadarmo, a ten měl zvonit na zvonek, který je na návsi možná do dneška. A když šel libčický děda, na oběd, tak ten z Pastoušky koukal z okna, a když šel, tak honem začal zvonit, protože podle dědy poznal, že je poledne.

Naše matky tedy dostaly textilie, ne asi v tom plném počtu. A naše výbava v 50. letech – to byly už lístky, jmenovaly se novomanželské. Takže mnoho mladých párů začínalo třeba jenom s jedněma „cejchama“, nádobí se třeba podědilo, něco se koupilo; nádobí problém nebyl, ale textil byl problém. Zařízení k dostání bylo, ale to jste si museli sehnat už sami, protože v 53. roce byla měnová reforma a pokud měl někdo víc než 300 Kč, tak vklady byly vázané a výjimečně se peníze uvolňovaly, jenom na něco. Takže lidé neměli ani peníze, ani věci.

Za první republiky bylo u dobře situovaných lidí věno samozřejmostí, ale zemědělský dělník byl nejméně placený ze všech dělnických vrstev. Ale jinak dělníci v továrnách, ti byli schopní ten základ pro svoje děti připravit. Děti nešly většinou bez ničeho. Ale zase to třeba byly jenom textilie, a nějaké peníze. To ten rozdíl mezi bohatými a chudými byl, ale dneska je možná ještě větší, jenže se o tom nemluví. Úředník a šafář si byli třeba rovni finančně, střední třída. Ale vědělo se o těch rozdílech, ale nikdy se nesnažili ti, co na to neměli, aby to zabrali těm jiným, jako tomu bylo později; jako třeba paní Sedláková, když naši byli vystěhovaní (já jsem tomu ušla,

já už jsem byla na studiích, ani jsem nevěděla, že to je tak hrozné), tak povídala: “No jo, já jsem si myslela, až budeme u těch statků nebo v tom družstvu, že to bude lepší, a ono to je stejný, stejně musíme dělat.“ Ona si asi představovala, že bude sedět v kuchyni, a že my jí budeme nosit jídlo nebo já nevím. Komunisté jim to slibovali, a ti primitivové tomu věřili.

5. Jak pro vás rodiče vybírali jména?

Nejstarší z rodiny Libor byl budějovický, po něm byl bělský, a pak už byl tvůj děda Libor. Takže 3 Liborové. Teta Olga mi byla za kmotru, a to jsem pojmenovaná po ní. Potom jsem to jméno dala své dceři Olze, druhorozené, a teď je třetí Olča, už moje vnučka. A co je ještě extra, je Mirko, taková větev slovanská. Já si myslím, že to je na základě toho obrazu. Jednou říkal děda, že byl na nějaké výstavě (v Praze), a že viděl obraz, na kterém byla Srbka, a že byla podobná naší mamce. Na to konto ten obraz koupil, tzv. Černohorka. A tím pádem přišla babička na tu Jugoslávii, na tu koncovku ve jméně Mirko. Ale co byl mamčin výmysl, to byla Liběna, to nevím, kde to vzala.

6. Pamatuješ si, že by se s vámi rodiče doma mazlili? Našli si na každého z vás čas?

Rodiče nás rádi měli. Maminka naše, ta pořád měla někoho v náručí, pořád nějaké děťátko, ale aby byla jenom s ním, jak to dělají současné matky, tak na to tenkrát čas nebyl. Ale v tomhle jsme nahradili my starší dcery tu mámu. Třeba Zdeněk sám potom neměl žádné děti, ten třeba pořád poučoval Vladanu, za každou větou jí vlepil pusku na jednu tvář, pak zase na druhou. Strašně měl rád děti. Takže tenhle věkový rozdíl to vynahrazoval. Ale se mnou se asi nikdo nemazlil, já si na to nějak nepamatuji. Vždy ten starší sourozenec byl na toho mladšího trochu žárlivý.

7. Jak jste trávili čas?

Prací. U nás se pořád dělalo. Chodilo se brzy spát, povečeřelo se, a po večeři nastala vždycky taková půl hodinka takového besedování, kdy se ty nejmladší děti obyčejně předváděly nějakými pitominkami, a my ostatní jsme odpočívali, poněvadž jsme všichni museli dělat. Kolem 9. hodiny vždycky otec prohlásil: „Jdeme na kutě.“ To platilo hlavně pro ty nejmladší. Marta, ta druhá nejstarší dcera, ta se hodně starala o děti, kdežto Jarča, ta byla takový „šafář“, ta dělala vedoucí našim zaměstnancům na poli (asi 10 ženských), dohlížela na ně, byla strašně pracovitá, hnala se jako blázen, a

Marta jí vždycky nadávala, protože jí bylo líto těch ženských, že musí tolik dělat. Jarča byla prostě „kápo“. Tyhle večery, letní i zimní, byly hodně povídavé. A když ta mladší parta byla umytá a uložená a rodiče už také, protože maminka musela vstávat ráno se všemi dětmi a každý den v 5 hodin už musela být u dojení, protože tam přišly ženské a dojily. Ti chodili tedy brzy spát, a my starší jsme ještě v kuchyni zůstávali. A to jsme mezi sebou vždycky nadávali: proč nás je tolik, těch 5 by stačilo apod. Naši velcí kluci strašně dováděli večer. Pamatuji se, že se před sebou předháněli, např. kdo výš vyskočí a nohama se dotkne dveří, kde nahoře bylo zasklené okno. A dělali to tak dlouho, dokud Zdeněk rukou neuhodil a přeřízl si tepnu, stříkalo to až do stropu a bylo po hraní. Takže večerní hry podnikala ta starší parta. A ti mladší, ti byli hrozně hodní oproti nám, ti nijak nezlobili a víc se spolu kamarádili. Ti starší se spolu prali a soupeřili. A důvod je prostý, ti mladší už měli 2 vrchnosti: rodiče a starší sourozence, takže na ně stále někdo dohlížel, museli být poslušní.

Jinak teda teď se mi připomnělo, že musím říct, že mnohokrát naši, aspoň si to myslím, vůbec nevěděli, kde přes den jsme. Byla velká svoboda. Já jsem třeba pořád šmejdila někde; kam jsem mohla, tam jsem vlezla. A byla jsem strašně šťastná, když jsem mohla šmejdit po různých bytech všude v Chýnově. Třeba už jsem v 5 letech jezdila k řezníkovi na kole! Babička mě vždycky poslala, a když jsem to neměla napsané, tak jsem nikdy nevěděla, co mám koupit. A jednou jsem porazila na tom kole bábu. Ta šla s putnou na vodu, měla ji na zádech. A já jsem jela na kole a ona vyrazila z baráku a já do ní. A ta voda se jí vylila, to byla už babička (ale ku mému věku to mohla být klidně i čtyřicátnice). Stála nade mnou a říkala: „Kdybys nebyla takovej mrňous, tak bych ti takovou jednu dala.“ Ale naštěstí jsem nikdy nepřišla do úzkých, nikdy jsem se neztratila.

8. Chodívali jste do Sokola?

Já jsem občas chodila. Většinou s kamarádkou, která tam chodila, tak jsem jí doprovodila. Párkrát jsem byla, ale že bych chodila nějak pravidelně, to ne, to bylo zemědělcům docela vzdálené. Sokol v Libčicích vedli majitelé cihelny bratři Fischerové, kteří byli nadšení Sokolové a vlastenci, strašně dobře se jim vedlo, oba měli po 4 dětech a to byli naši rostenci, s nimi jsme chodili do školy. A ta Vladana jejich (ne moje sestra – matka se pravděpodobně tímto jménem u Fischerů inspirovala), ta byla blázen, ta hrozně chtěla získat našeho Zdeňka. Celá rodina byla umělecky založená, např.

Fischerová-Kvěchová¹⁷ kreslila Broučky, ta je z tohoto rodu. Byli hudebníci a textaři, např. slova k písničce „U Kokořína je Kateřina“ napsal Ava Fischerův¹⁸, a ten zase pořád chodil za mnou. Celá rodina byla třída rozumných Čechoslováků.

9. Měli jste na statku i zvířata určená jenom pro zábavu?

Měli jsme vždycky psa. Jeden byl lovecký, když jsem byla malá, tak děda chodil střílet, a jeden byl hlídací bernardýn, celý den uvázaný a celý večer pak pobíhal a hlídal. Koček bylo nepočítaně, ty se samy množily, přišly a odešly.

Ale co jsme měli spíše jako výchovný prostředek, byli dva osli. Když byli ti velcí kluci ještě malí, tak koupil někde táta dva osly: Hildu a Mindu, jeden šedivý, druhý rezavý, u sedláře dal udělat kšíry, dětský valník tak pro 12leté kluky, to byly takové oslí rozměry, a sedla. A dal udělat lopaty a vidle klukům, a kluci se o ty osly museli sami starat. V maštali byli velký koně a v jednom stání byli osli, a než šli kluci do školy, tak je museli očistit, nakrmit apod. A často se u toho všelijak hádali. Ale naučili se dělat.

10. Jak se najímala chasa? Byla s ní dobrá spolupráce?

Od svých 12 let jsem musela stát na mlátičce 8 hodin denně, upravovala jsem tam uzle na pytlích. A na polích od 14 až 15 let jsem dělala se ženskými. A my jsme s nimi byli narovinu, na stejné úrovni, a mně bylo divné, pořád mi baby říkaly: „Slečinko, ona...“, nebo: „Nechala toho, já jí pomůžu...“ – onikali! A byly na mě hodné, mě už naši dřeli. Takže ten poměr byl úplně normální. A jinak, jak se najímali, to lidé sami přišli a nabízeli své služby. Jestli nepotřebujeme služku, kočího, krmiče, protože ta nezaměstnanost ve městě byla velká a na vesnici se místo vždycky našlo. To nebyly ještě žádné úřady práce.

11. Vybavuješ si, jestli se dříve v okolí podnikali ještě „sňatky z rozumu“?

Já jsem jeden malý zažila, ale z toho jsem si dělala spíš psinu. Jednou jsme přišli z kostela a táta si přivedl s sebou nějakého mladého pána. A šli do jídelny; to už jsem byla na škole, bylo mi asi 22 let, ale já jsem se ještě vdávat nechtěla. Seděl tam s ním; přišla mamka a řekla: „Olinko, on tam táta někoho má, vezmi jim tam kafe.“ A já jsem nevěděla, o co jde, tak jsem poslechla, protože já jsem byla vždycky hrozně poslušná. Tak jsem vzala to kafe, nějaký moučník, přijdu tam, pozdravím a viděla jsem trochu

¹⁷ Marie Fischerová-Kvěchová (1892 – 1984) – ilustrace dětské knihy Broučci (1941) od Jana Karafiáta

¹⁸ Jméno nedohledáno. Píseň roku 1965 nazpíval Milan Chladil.

takový zájem, řekla bych. Byl to mladý člověk, ale mně se zdál už hrozně usedlý, už vypadal tak na 30, hezký člověk. Ale mně to nevadilo, já ho totiž považovala za návštěvu. Ale pak jsem byla na škole v Říčanech a dostala jsem takový staromódní dopis, krásně napsaný, ale tak starosvětsky, že prý by se rád se mnou blíž seznámil, abychom se poznali, zkrátka že by si mě chtěl vzít. A to mě vůbec neznal. A já jsem teda nevěděla, jak mu mám odpovědět. On to byl pan profesor z gymnázia, evangelík, a mně už připadal jako dědek. Byl asi málo kurážný, tak mu naši chtěli pomoci, viděli slušného člověka, chodil do kostela apod. Ale zkrátka jsem mu pověděla, že ne, že nemám zájem. Ale už tenkrát mi to přišlo jako hrozná sranda.

Takže pokusy o sňatky z rozumu byly. A ještě mám jeden příběh – ta sestra mamčina, teta Mařka, se znala dobře spisovatelkou Růženu Svobodovou, a chodili k nim vždycky na husu. A teta Mařka si vzpomněla, že bychom se hodili s tím malým Svobodou k sobě, ale mně bylo teprve asi 10 let, a už mysleli na budoucnost. Takže pokusy byly, ale nikdy nás do ničeho nenutili a nic nepřikazovali. Ale naši se báli, jako každý rodič se bojí o své dítě, aby mě vlastně Luboš uživil. Rodiče se pořád snažili pomoci, v dobrém slova smyslu, moc se snažili. I když jsem měla na škole víc zájemců kluků, však víte, jak to u mladých chodí, ale Luboš měl přednost u mě, protože byl evangelík. A já jsem si netroufla přivést někoho nevěřícího jako první, která odešla z domova.

Libor Křivánek:

Už ti rodiče odhadli, že by to mohlo fungovat. My jsme byli v 16 letech v Osoblaze na tom pracovním táboře a Bosko Sternberg tam přinesl fotku nějaké holky, které bylo na fotce asi 10 let, a říkal nám: “Já tady nosím fotku, to bude moje žena.” A my jsme se mu smáli. U šlechty to bylo ještě přísnější, ale u sedláků to bylo v menší míře podobné. A opravdu si ji Bosko vzal a žili spolu celý život, ona byla původem Lobkowiczová. On teda teď zemřel, ale vydrželo to. A my jsme si tenkrát jako kluci z něho dělali srandu, že už má nevěstu. Ale ono to tak bylo. A při prvním sjezdu po 10 letech od Osoblahy, tzn. 1964, to nám bylo 28 let, už tam přijel s ní. U nich hrál roli hlavně původ a rod, na to dbali, to by byla mesaliance takový nerovný sňatek, takže oni i za toho krutého socialismu to dodržovali, přestože byli utlačovaní a jinam se netlačili než do těch vlastních vrstev.

Pak se to trochu rozlámalo: syn Jiří už si vzal ekonomku, neurozenou, a paní tchýně z kraje opravdu nadšená nebyla. A ti mají zámek Jemniště. A jak to tam mají

všechno krásně upravené, to je zásluha té ekonomky. A celkově věřím, že k tomu návratu dojde – už dneska milionáři si vybírají ze svých vrstev. Teď se pěstuje až přehnaná samostatnost na dětech, ale to není správné. Dítě má být závislé na rodičích co nejdéle. Komunikovat s nimi a poslouchat je, a když ho mají rádi, nemůžou mu ublížit, rodiče mají navíc obrovské zkušenosti, ale to ty děti si tohle nikdy nemyslí. Zároveň mají děti vzory zafixované, ačkoliv je popírají, tak zvyky rodičů se jednou projeví, jak v genech, tak ve zvycích. V době té věkové revolty odporuje a chce se odlišit, ale stejně pak spadne do stejných kolejí, a to je pro něj úleva. Až bude mít svoje děti, tak to pozná. Musí se mu nechat vůle na to vybouření, je to ověřené a funguje to. A dneska seznamka je co? Porovnání majetku i jména.

12. Co se stalo se statkem v Chýnově, když jste se odstěhovali?

No, zchátralo to. To byla běžná jezdecká údržba. To se nechalo zchátrat; dokud to stálo, tak se to užívalo, ale nepečovalo se o to. Něco se ukradlo, do obytného se nastěhovali krmiči, pak už tam nechtěli bydlet ani ti krmiči, protože někudy tekla močůvka. Čili přirozený proces chátrání. Z krásné stodoly udělali adaptaci na kravín, v prvních letech, už v 51. roce, když jsme tam ještě bydleli. My jsme tam bydleli ten jeden rok, aniž by to bylo naše.

A tenkrát ty brigády ze školy. Jednou přišel otec, jestli bych nemohla říčanská děvčata (16 - 17 let) přivést k nám na brigádu, protože se potřebovala projednotit řepa, a ještě jsme ji museli odevzdávat. No a já jsem tenkrát sedla na vlak i s děvčaty, ředitelka jela s námi, ona byla hrozně rozumná ženská. Holky to měly jako zábavu, bylo nás asi 35 holek, mamka tenkrát sama všecko zvládla - navařila guláš a knedlíky, my jsme šly na pole, holky dělaly jako divé, vyjednotily, naobědvaly, dodělaly a jelo se zpátky do Říčan. Samozřejmě zapláceno nedostaly. No jo, ale potom prý nějak volali našeho otce, asi NV ho povolal, co to prý bylo, a on jim řekl (a já abych to také říkala, kdyby za mnou tenkrát přišli), že jsme byli na exkurzi: tenkrát totiž bylo v módě libčické hnutí, to se psalo v novinách, tzv.: „Úderníci 200%“, a protože libčická železárna byla všude známá tou svou pokrokovostí, tak jsme jako byly na exkurzi právě tam, abychom viděly, jak taková údernická vypadá! A tak to prošlo, a nic z toho nebylo.

Řepa vyrostla, sklízeli to naši, a výbor sklídl peníze. Protože ten systém, kdy se zabíralo, byl vymyšlený. Sedláci to ještě museli sklídit, a v půli srpna zabírali – peníze byly v družstvu, ale účty už jim v době záboru zablokovali, takže účty vybíralo nové

JZD. Všechno bylo dokonale vymyšlené. Taková nespravedlnost. A oni si mysleli, jako ti černoši v jižní Africe, když vyháněli ty bílé zemědělce, že si sednou do houpacího křesla a ono jim to půjde stejně dobře jako těm sedlákům. To byla ta představa.

Libor Křivánek:

Jako kluk si pamatuji, že když jsme šli do té původní stodoly, tak nás vyháněli, takže my jsme nesměli do vlastní stodoly. Už nebyla naše, byla JZD. Vždycky nám chlapi říkali: „Tady nemáš co dělat.“ Tzn., že kravín chvíli běžel, ale sotva to dodělali, my jsme vypadli. Potom se později začaly stavět kravíny, protože to družstvo nějak samo zaniklo. Úplně původně to vzniklo jako státní statek, to družstva ještě nebyly. Ale pro statek už zabrali traktory. Mašiny, to nejdřív! A ty tenkrát byly vzácné. To muselo jít pro společné zájmy. A poslední rok se vůbec nedalo hospodařit, to bylo záměrné systematické ničení, samozřejmě. A ještě jsme tu úrodu museli odevzdávat.

13. Měli jste někdy u vás ve statku ubytované německé nebo ruské vojáky?

Měli jsme plno zážitků s ruskými vojáky. To jsme jednou byly na viničkách, s Martou, Jarčou a se ženskými, a česaly jsme rybíz. A najednou slyšíme takové hučení, jako když někde hučí velké množství lidí. A teď jsme z viniček viděli až k Havlojně, a tam šel průvod vojáků s koňmi a vezli si i na vozech přikrytých peršanem to, co kde nakradli, vozili to s sebou a v chýnovském háji si udělali ložír. Tam si vykopali do země díru, všechno si uložili, vrchem dali klacky, přikryli listím a ty věci tam byly několik týdnů. A tenkrát už si přivezli s sebou i zajatce, a to byli ti vojáci, co bojovali proti, tedy vlasovci. A jednou večer jsme měli domácí besedu a bouchal někdo na dvířka. Tak tam Láďa šel a říká, že přišel nějaký vlasovec a nabízel zimní kabát, jestli by nemohl dostat bochník chleba. My jsme z toho byli celí vyděšení, jak oni chudáci museli vytrpět, strašně moc. Tak táta řekl, ať si kabát klidně nechá, a ten chleba mu dal. No a to s námi hrozně otrásl. A jinak ti vojáci tam byli hodně dlouho. Zpívali, pochodovali, cvičení měli. Pak zase jeli dál, ale nedošlo tam k nějakým výtržnostem.

V roce 1939 u nás bydleli i němečtí vojáci, Pavlovi byly asi 2 roky, a ti vojáci u nás spali v jednom bytě, co jsme měli pro zaměstnance, bylo jich asi 8, měli ve stodole koně a spali na veřtatě nahoře. Tam měli kavalce, nacpali si žitnou slámou ve stodole štrúzoky, vzorný pořádek všude byl, každý měl dvě deky a nic jiného, no hrozné, ale aspoň si topili. Spali tam a starali se o ty koně, chodili na cvičení apod. A každé ráno si chodili pro teplou vodu na holení. Vzali si teplou vodu, holili se venku u studny třeba. A

Pavel byl sotva chodící mrně, a byl tam jeden voják a ten měl asi doma takovéhle dítě podobné. A on si ho vzal do náruče a vzpomínal, a Pavel neměl žádnou plínku. No a my jsme úplně strnuli, když si ho bral do náručí, koukali jsme z okna, co se bude dít. A Pavel ho pokakal. To jsme strnuli podruhé. Ten voják se ale tak chechtal, a nic si z toho nedělal, to bylo tak lidské. No, a mohlo být po válce.

14. Působil někdo z vaší rodiny v legiích?

Ten Procházka, co jezdil pro mléko k nám, ten byl na ruské frontě a měl nějakou vysokou šarži. „Keve“ jsme mu říkali, uměl perfektně rusky – byl to náš jeden strýček spřízněný. Ale jinak ne. Snad ještě otec mého manžela, Firbas – ten tvrdil, že v Rusku nebo na Ukrajině, doma jsme měli dokonce jeho uniformu a můj zeť jí měl na posledním zvonění před maturitou v 70. letech.

Náš otec byl také v armádě, dokonce snad byl i důstojník, protože kdo měl tenkrát maturitu, nastoupil do důstojnické školy za Rakouska-Uherska. Ale moc nějak nesloužil, ve válce dokonce nebyl. Za první války to bylo tak, že kdo byl živitelem rodiny a byl zemědělec, tak nemusel do války. Oni už otci předali rodiče ten statek a byl vedený jako majitel a nemusel do války.

Ale jinak se tenkrát strašně podplácelo – kdo byl bohatý a mohl zaplatit, tak nemusel na vojnu. I za druhé války Němci, když to bylo z většího hospodářství a byl nepostradatelný, tak ho neodvedli, to bylo vyzkoušené. Velké hospodáře nechávali. To byl ekonomický důvod, protože kdopak by se o všechno staral tak dobře jako majitel. Jenom bolševici to nepochopili. Jim to bylo jedno. Všechno se zničilo – ať to byla hodnota polí, budovy, prostě všechno, ale dokud je to ve vlastnictví původního majitele, tak to udržuje. A celá společnost z toho něco má. Ten selský stav byl moc silný a zakořeněný, nezávislý, samostatný a také svobodomyslný, takže ten museli porazit, kromě pár příslušníků šlechty a 3 bankéřů v Čechách, ty porazili snadno. I politicky byli zemědělci nejsilnější strana – vždycky za první republiky. A Beneš na tom, že se to obrátilo, měl kus podílu – věřil Stalinovi, ustoupil Gottwaldovi, zrušili ve 46. roce stranu - už nekandidovala nejsilnější strana na venkově; byla jak dělnická, tak selská, tzv. Agrární strana, a to už za války vymysleli fintu, že agrární strana, protože pokračovala, že prý kolaborovala s Němci, takže už ji nepustili do Národní fronty. A tím pádem proletariát ty naše báby blbě zblbnul a zfanatizoval do komunistů. Zaměstnanci inklinovali, ale běžní sedláci, kteří dělali sami, ti neměli kam, neměli koho volit.

15. Mohla bys mi popsat vztahy na vesnici před válkou a po válce?

Před válkou ti neřeknu, to jsem byla mrňavá holka, ale všechny statky jsem prolezla, to jo. Vztahy mezi statky se pěstovaly – např. o Vánocích a Velikonocích se chodilo hodovat, takže byly i dorty apod., posílala se vzájemně zabijačka, třeba i do hospody a ostatním známým. A dělníkům se posílala obyčejně polévka, protože to bys mohla rozdat celé prase po vesnici, ale jako pozornost se vždy něco dávalo. A myslím, že nebyly nějaké rozmíšky, aspoň mezi těmi, co si byli rovní. Nepamatuji se... ale samozřejmě se pomlouvalo, a to všelijak. To je do dneška, závidělo se, ale normálně se vycházelo. Hodně se rozebíral jeden statkář, u Procházků č. p. 1 naproti Havlojně, jsou významní tím, že ten vědec, Bedřich Hrozný, který rozluštil klínové písmo, tak měl jeho sestru za ženu. A ten statkář všecko pronajal ostatním zemědělcům a sám si pěstoval na zahrádce žampiony, sám na zahrádce zahradničil jen tak pro svoji potřebu, prostě na poli nedělal, ale dobře to uživilo 4členou rodinu. A ti se živili jenom z toho, že měli pole a nechali si platit. Čili ten nájem, ta pole, měla tenkrát ohromnou hodnotu. Když si někdo chtěl pronajmout, tak to neměl zadarmo.

16. Popsala bys mi tvá studia na škole? Jaké bylo tvé povolání?

Já ti řeknu, že já už jsem ve svých 8 letech věděla, čím budu. A bylo to zásluhou mojí mamky, protože ona mi jednou řekla: „Víš, Olinko, na těch hospodyňských školách se učitelky mají moc dobře, a ty bys mohla být třeba ředitelkou, měla bys tam bydlení, stravu, postavení...“ A mojí maminky to byla vždy představa být učitelkou, byla hodně inteligentní, ale možnosti tenkrát neměla. Takže si plnila svůj sen na mně jako mnoho rodičů.

K tomu musím říct jednu perličku: když jsem chodila do 3. třídy, tak paní učitelka Růžičková nadnesla téma „čím kdo chce být.“ A kluci říkali, že chtějí být popeláři, piloti, vojáci; došlo na holky a ty zase kadeřnice apod. A já jsem přesvědčivě řekla: „Já budu ředitelkou hospodyňské školy“, a paní učitelka se začala chechtat a já jsem nevěděla proč.

Co se týče vzdělání, tak to jsem měla normální: v Libčicích obecná škola, Kralupy gymnázium 4 roky, ale s ohledem na mou budoucí kariéru mi stačilo tzv. nižší gymnázium, a tak jsem v kvartě odešla. Na gymnáziu nám vykali už od primy, já nosila ještě copánky, 11letá holka a oni už mi vykali! Gymnázium Antonína Dvořáka, tak se jmenovalo, a bylo tam ve zvyku, že o velkou přestávku museli všichni na chodbu, do

ruky svačinu, anebo stál školník na chodbě a prodával párky za korunu dvacet, a pořád u něj byla strašná fronta, všichni mazáci předbíhali a pamatuji si, že ty párky byly tenkrát strašně dobré!

Z toho nižšího gymnázia jsem šla už do Roudnice nad Labem, do hospodyňské školy, kam chodily všechny moje příbuzné z Chýnova, jen naše máma ne, musela být pak doma; vždycky se prý máma dívala přes řeku a vždy se závistí koukala na dcery Julia Grégra, jak chodily po parku a četly si knížky. Julius Grégr byl mladočech, politik a vlastenec. Když jsem nastoupila do hospodyňské školy, bylo mi teprve 14 roků a poprvé jsem jela na dlouho z domova; v noci jsem vždy brečela pod peřinou. Ten den, kdy jsem se tam stěhovala, tak se mnou jela Jarča a taťka. Každý žák si musel vzít svou ložní výbavu, jen polštář tam neměli, takže jsem nějaký čas spala bez polštáře. Dělal jsem hrdinu, že mi to nevádí. Ale celkově se mi hrozně stýskalo, protože my jsme byli taková sevřená rodina, hodně lidí pohromadě. Po tom roce v té škole hospodyňské (to už bylo ve válce) už se mně tam líbilo, ale za začátku mi to stýskání opravdu kazilo, připadala jsem si jako chudák, že nemůžu být doma, bolelo to. Vždyť mi ještě nebylo ani 15 let.

Hospodyňské školy byly ideální, co se týče výchovy budoucích manželek větších rolníků, kteří měli peníze, aby tam svoje dcery posílali – byl to internát, děvčata musela mít svou výbavu, rodiče museli platit za stravu, za ubytování, a to bylo v době, kdy se vesnice s městem málokdy střetla a spíš bojovala. Holky byly opravdu na vsi a kultura byla opravdu mimo. Ale na rok v téhle škole si holky to město „vomakaly“, jak to v něm vypadá a nepřipadaly si tak nízko, hodně to podpořilo jejich sebevědomí. Městská kultura byla fajn, navíc ta správná příprava ve škole! Učily se všechno, co se týkalo vedení statku: zahradnictví, chov krav, živočišná a rostlinná výroba, ale pokračovalo se i v českém jazyce, zpěvu, chodilo se do divadla, do tanečních; opravdu to stačilo jako odrazový můstek pro správnou hospodyně. Ale nebyly tam ty, jejichž rodiny na to neměly, ale i přesto se tímhle podporoval ten selský stav - vzdělání tím pádem na venkově rostlo.

U nás v republice existovala ještě jedna podobná škola, ale už byla odbornější: Vyšší hospodyňská škola dvouletá. Jedna v Olomouci a druhá v Chrudimi, a tam šla ta děvčata, která se ještě nechtěla vdávat, rodiče na to měli, tak je poslali ještě dál studovat. A kromě toho vždy 3 až 4 slečny z ročníku sledovaly dráhu učitelkou. Takže tu jsem absolvovala. Tam nebyl internát, ale bydlely jsme na privátech v Chrudimi. Chrudim na to byla zavedená, protože to bylo v budově chlapecké 4leté školy a jedna budova dívčí (1. a 2. ročník), takže tam všude brali studenty. Ale já jsem na to ubytování

měla dost smůlu. Zajímavé je, že ti lidé, u kterých jsem bydlela, se jmenovali Trutnovských¹⁹, a byli to dva bezdětní manželé poměrně mladí. On pracoval ve mlýně jako prášek, u sebe ubytovali nás 3 holky. Bydlely jsme v takovém starém činžáku, který měl 2 místnosti, a v tom pokoji jsme byly 3 holky (Věra Čejková, která chudák spala na otopaně, ještě jedna holka a já). A manželé spali v kuchyni, ale přes kuchyň se muselo jít na záchod, tak si na noc kolem postele, kterou měli pod okny, zatahovali závěs, abychom je „nerušili“. Nebyla koupelna, jenom se dalo na umyvadlo na štokrle. Ještě jsem občas jezdila domů, takže se to tím vyrovnalo. Ale byly jsme spokojené, pro nás to byla děsná psina. On byl docela ještě mladý, takže jsme vždycky říkaly: „Hele, von zase na nás čumí, divizna jedna!“ V té době už bylo přidělové hospodářství a ta paní si záměrně brala dívky ze statku k sobě, protože věděla, že z nich ještě něco kápne navíc. Po našich taky vždycky chtěla, aby jí něco posílali. A pak jim vždycky nazpátek psala do Chýnova, když to došlo. Mamka jí posílala, co šlo. A jednou jí poslala zabitého králíka, vykuchaného, jenže přišel pozdě a ta paní psala našim, že tohle nemůže počítat, protože to maso už bylo zkažené a byli tam červi jako palec. Tenkrát ta pošta, no. Takže ty potíže trochu byly, navíc si paní brala za mě dost peněz, a naši měli tenkrát trochu finanční potíže, protože bratr Zdeněk byl v Brně, tam se platilo, já jsem byla tady, a ještě někdo v Českém Brodě apod. Strašného placení s námi měli.

A když jsem tuhle školu ukončila, to mi bylo 18 let, tak jsem poslala žádost o práci – jenže asi půl roku už byly školy zavřené, bylo to ke konci války, takže jsem byla doma a dělala jsem pracovníci, chodili jsme na pole. Pro naše to bylo „fajn“ období, protože jsme byli zase všichni spolu, navíc Jarča, Marta a já jsme byly 3 pracovní síly navíc, takže ta domácnost i práce na polích se stihla všechna, ale to ještě bylo dost strojů. Marta, ta měla na starosti ty 3 nejmladší sourozence, to byla taková druhá máma, já se nikdy k tomu neměla, ale ona je myla večer, nahřívala peřiny, mazlila se s nimi. Až mě to dojímá...

No a k té žádosti – poslala jsem žádost na „dokončení“ školy (pokud jsem chtěla být učitelkou, musela jsem nastoupit ještě na 2 roky na praxi, a potom konečně do speciálního pedagogického semináře, a potom už byl konec). Věděla jsem, že podmínkou pro nástup do toho speciálního pedagogického semináře, který byl jenom jeden pro celou republiku (další nebyl třeba, protože každý rok bylo pouze jen cca 25 žen učitelek) musím mít různé kurzy a praxi. A to byly 2 roky navíc, které mně se hrozně

¹⁹ Překvapivě později Olga Borůvková prožila celý život v Trutnově.

líbily, protože jsem pořád dělala něco jiného. Začala jsem např. v Madetě Řípec u Veselí v Jižních Čechách, kde jsem byla v mlékařské škole; tam byli jenom kluci, škola byla 4letá, a nás, říkali nám kandidátky, tam kluci zaučovali: chodili jsme do provozu, jak se dělají sýry. Moc fajn to tam bylo. A z Ministerstva školství jsme tam měli takový dozor, který nás zaštiťoval. Potom jsem byla na praxi v zahradnické škole Praha-Krč, která pořádala kurzy zahradnické. Asi 3 neděle nebo měsíc to trvalo, bydlela jsem doma a dojížděla jsem do Krče. Pak jsem absolvovala kurz nějakých traktoristů, dostala jsem traktoristický jízdní průkaz a získala jsem ho za to, že jsem vlezla do traktoru, a dokázala jsem ho rozjet, ujet asi 20 metrů a zastavit. Dobrý – měla jsem průkaz.

17. Nerozmlouvali ti rodiče profesní dráhu učitelky?

Naopak, byli rádi, že jsem schopná pokračovat, nechali mě hodně samostatnou, sama jsem si vyjednávala praxe. Ale my jsme byli vedení k samozřejmé poslušnosti. Naše máma málokdy pochvalovala, ale jednou mi řekla: „Ty jsi tak poslušná“, a já jsem na to byla hrdá. To bylo tou poslušností, že mě nenapadlo nic jiného, jak změnit zaměstnání.

18. Měla jsi po roce 1948 problém se zaměstnáním?

Po 2 roky jsem jezdila po vlastech českých, byla jsem na 7 až 8 místech, a přičichla jsem ke všemu, co bylo ve spojení se zemědělstvím. Pak jsem šla do toho pedagogického semináře a ten byl opět internátní a byli tam samí skvělí staří pedagogové, a ti nás naučili samé grify, jak na děti. Vše bylo soustředěné do jednoho roku, např. „vliv tělocviku na děti“ apod. Zároveň, a to jsem potom kvitovala s povděkem, to byla příprava i na ZŠ na 1. stupeň, na ten jsem s tímto vzděláním mohla, nemusela jsem dál studovat.

A když skončil seminář, tak to byl rok 1948, v červnu jsem dodělala a měla jsem nastoupit. Oni nám tenkrát určili samozřejmě místo, kam máme jít pracovat, protože na ministerstvu měli přehled, kde potřebují pedagogy, a těch 25 učitelek vždycky uhlídali; já jsem se dostala do Říčan. Škola byla nově založená z bývalého Park Hotelu Monopol (já jsem tam učila a Libor tam byl v 50. letech na praxi v zahradnictví). Komunisté zatím jenom uchopili moc, nevěděli jsme, co se bude měnit. V Říčanech jsem vydržela 4 roky, do roku 1952. Tahle škola měla jednu výhodu: sem posílali své dcery takoví sedláci, kteří chtěli nějaké vzdělání pro dcery, nešlo jim o chleba, ale o lepší úroveň, takže ta děvčata byla velmi nadaná. Jedna holka mě vždycky hltala očima, jim bylo 18 a

mně 22 let, a mně to dělalo dobře. A za celou hodinu jsem nemusela na nikoho zvýšit hlas, to byla tak vzorná děvčata, na nich byla vidět ta solidní domácí výchova z dobrých rodin.

Moje švagrová mi tenkrát sehnala jedno docela nepotřebné místo, které jsem nastoupila: měla jsem na starosti mateřské tovární školky, abych měla nějakou pedagogickou průpravu, a dělala jsem takového inspektora pro ně. Já jsem to vůbec neznala, já nevěděla, co tam mám dělat. Byla jsem v kanceláři s dalšími třemi lidmi a chtěla jsem dělat něco víc, ale školek jsem měla jenom 5 nebo 6, tak jsme si to museli vždycky naplánovat. A nikdy jsem nevěděla, co mám dělat a možná jsem někdy z nudy povídala víc, než jsem měla. Já jsem totiž nevěděla, že je tam jedna mladá kádrová komunistka. A ona tomu režimu věřila, a zřejmě něco vyslepičila, takže mi asi za půl roku přišlo předvolání k hlavnímu řediteli. A začala jsem dojíždět do továrny.

Byla jsem přeřazena do pracovního poměru jako vochlovna, tedy „textilní nádeničina“, ruční práce, ne u stroje. To znamenalo, že jsi 8 hodin tahala takové svazky lnu, který v balíkách přišel, ale potřeboval nejdřív ručně pročísnout, a pak šel do strojů, a pak na tkalcovnu. A tohle dělali ti, co nemohli už nic jiného dělat. Nebyla jsem snad ani dotčená, protože v té kanceláři jsem se stejně hrozně nudila. V továrně jsem byla asi celý rok a už jsem to nemohla vydržet. Tak se nám narodila první dcera Ivana a šla jsem na mateřskou, pak přišla Olga a já byla 5 roků doma. Když už šly holky do školky, tak jsem nemohla sehnat volné místo, a to jsem byla i na inspektorátu Ministerstva školství, že budu dělat cokoliv, co s tou pedagogikou souvisí. A ten inspektor se domluvil s nějakým ředitelem a ten mi domluvil ZŠ. Řekla jsem mu, že to asi neumím, že jsem byla zatím u starších dětí, a troufla bych si nanejvýše jenom do družiny. Tak jsem chodila chvíli jen do té družiny, ale pak jsem nastoupila do školy tady v Trutnově, která je teď už zbořená a místo ní je autobusové nádraží. Byla jsem tam celkem 6 let na téhle ZŠ.

Začaly se rušit rolnické a hospodyňské školy, za ně byla potřeba nějaká náhrada, potřeboval se už školený dorost do družstev a státních statků. Založila se zemědělská učňovská škola a dělal se nábor žáků. A to bylo s internátem v Mladých Bukách. Byli tam učitelé lépe placení, a to se líbilo mému muži Lubošovi. Školy se o mě praly, ten mě chtěl hned a ten druhý mě nechtěl pustit. Ale ta učňovská mi byla opravdu blíž, tak jsem tam začala dojíždět jako učitelka. A tam jsem zůstala až téměř do důchodu, akorát že ta celá škola v Mladých Bukách se úplně zrušila na základě toho, že nebyli učňové. Bylo jich málo a zůstala jenom v Čisté v Krkonoších, kam jsme se

přesunuli i my učitelé. Každé ráno jsme vzali auto z Buků do Čisté a tak. A tam jsem byla asi 4 roky. V roce 1982 už jsem šla do důchodu.

Ještě bych chtěla k tomu školství něco podotknout. Oni to popadli za špatný konec. To zemědělství myslím. Tím, že se vytvořila družstva a statky, tak se všichni snažili jít jinam, hlavně ne do družstva, a to zvláště mladí. Protože už to bylo něco podřadného. Dokud byly děti z domova vychovávány k tomu, že zemědělství je nejlepší způsob obživy, což mně jednou řekl tatka. Já jsem říkala: „Tati, proč jste nás všechny dávali k zemědělství...“, a on mně to tak perfektně vysvětlil: „Víš proč? Protože to je vždycky jistota obživy...“ Jeden z nás měl být veterinář, druhý měl mít statek, já jsem měla být na hospodyňské škole, další zahradnice a zahradník, Marta měla mít lékárnu, ale ta musela obstarávat děti. Takže nebyl vůbec zájem o zemědělství, tak to udělali tak, že se jezdilo po školách do 9. tříd a tam se dělal nábor. No to bylo strašně blbé, a ty ostatní děti se smály, když se náhodou někdo přihlásil, že chce do zemědělství, protože to byl ten, kterého už nikde jinde nechtěli. Tím se to zemědělství dostalo tak na dno, že nebyl dorost. Děti se mohly naučit traktorem, holky byly v rostlinné nebo živočišné výrobě, mohly bezvadně pracovat, ale nebyla to náplň jejich života, jako kdyby ten podnik byl jejich. On totiž nebyl, neměly k němu takový vztah. Ten selský stav už byl zlikvidovaný a navíc zemědělství získalo blbou pověst, punc podřadnosti. Těm v družstvech platili kapesné, dávali jim stravu, nechali je bydlet. Hodnoty a majetky, které přebrali ti družstevníci ze začátku, tak ty ještě na to stačily, ale později už to byl takový problém, protože děti nechtěly do zemědělství, nechtěly se tam vracet.

19. Mohla jsi někdy ve škole jako učitelka užívat fyzické tresty?

Byly samozřejmě zakázané, ale nijak se to nezdůrazňovalo. Ty pohlavky sem tam padaly, a to se stalo i mně. Myslím, že to bylo u učňů. Byli jsme na nějaké brigádě, a tam dostali kluci i holky řádek, měli jednotit, a jedna holka to dělala špatně. Já jsem tam byla jako dozor. A já jí říkám: „No to nemůžeš takhle, musíš si to jít opravit,“ a ona hodila hlavou a nic neřekla. Tak jsem k ní šla a řekla jsem jí: „Vždyť si slyšela, co ti říkám, ne?“ a ona: „No jooo furt, já si to udělám,“ a já jsem jí vlepila pohlavek a ona z toho udělala facku! Šla domů, žalovala to mamince a maminka její, která tam krmila krávy, byla známá věčným stěžováním, jak jsou lidé zlí na holku, která teda moc extra vychovaná nebyla. Takže se to pak řešilo na vysoké úrovni. Přijel inspektor, který byl hrozně rozumný, a ředitel, mladý, tenkrát nový, všichni jsme si s ním tykali, takže to byl spíše takový kamarád na té učňovské škole, a jeli jsme za tou paní. Ale já jsem se

nedokázala omluvit, pořád jsme něco povídali, a pak jsme si řekli nashledanou a tím to skončilo. Bylo to hrozně nepříjemné. Ale říkám, to byly všechno děti, kde ta výchova většinou vázla, to bylo dost běžný.

20. Vybavuješ si, jak vypadal učitelský kolektiv? Byli tam i členové KSČ?

Ano, to jsme prostě všichni věděli. To se nezapřelo. To poznáš ty, kteří to tzv. žrali, takže před těmi jsme otevřeně nemluvili, a s ostatními jsme si důvěřovali. Ale vždycky jsme se nejdřív rozhlédli, jestli je tam nějaký záškodník, a pak jsme mohli mluvit.

21. Byly Libčice vhodná půda pro komunisty?

No jo, to byla. Ty dvě továrny byly na takovou malou obec dost, aby se tam ten komunismus mohl dobře pěstovat. Železárna především a cihelna. No a nebyla to obec zemědělská vyloženě, protože ta blízkost Prahy umožňovala, že lidé jezdili za prací do města, zedníci apod. Takže to byla živná půda perfektní pro komunismus.

22. Jak ses seznámila se svým manželem Lubošem?

Znali jsme se ze školy. Přes bijáky a přes koupání a takové ty holčičí a „klukovský“ věci, on byl samá srandička. Rozhodovala samozřejmě i láska, ale také majetek se bral v potaz, ale ještě i společenská třída! Aby to bylo vyrovnané. A na tom je vrchol té stability, aby se pokračovalo na stejné úrovni. Navíc se tím vylučovaly rozbroje, a byla jistota, že ta rodina vydrží do konce. Leccos si odpustí, protože ta vazba na majetek má také cenu. A to jsem nikdy neodsuzovala, např. jak ta máma v Četníkách té Andělce říká: „Néé, néé,“ tak tohle bylo zřídka už za nás.

Luboš je od České Skalice. Brali jsme se v říjnu 1952 a v Trutnově se uvolnil byt. Vedlejší byt dostal jako služební byt Lubošův bratr Karel. Byl ze statku, ale dostudoval práva ještě ve 48. roce, ale pak začal říkat „můj otec je bankovní úředník“ a sám nepřiznal, že je ze statku, nikdo ho tu totiž neznal, takže ho přijali, ale stejně asi za rok nebo dva musel do výroby, protože někde vyštourali, že má špatný kádrový profil. V tomto bytě bydlel jiný úředník. A ten měl ženu a dítě, ale ta mu utekla i s dítětem, on tu spal v ložnici, nějaký čas jsme bydleli tady v tom pokoji, on bydlel ve vedlejším, kuchyň byla společná, ale bylo to jenom 14 dní. Ale jako žena jsem byla hned v podezření od ostatních. Když se odstěhoval, zůstali jsme tu celý život. O bytu jsme se dozvěděli díky Karlovi. Tenkrát mít byt bylo strašně vzácné. Luboš se vrátil z vojny od

PTP a dostal místo jako osobní řidič auta, a vozil „papaláše“, jenomže to nakonec bylo příliš „nóbl“ pro něj, tak ho pak poslali do kotelny nahazovat uhlí.

S Lubošem, když jsme se brali, tak čerstvě vyšlo zákonem, že musí být nejdřív svatba úřední, a pak smí být teprve případná církevní. Do té doby byly skoro jenom církevní. Ted' už povinně i na úřadě. Přihlásili jsme se na NV, že budeme mít ten den svatbu, a podle toho jsme se i zachovali, šli jsme totiž na úřední svatbu, formální. Nemysleli jsme to původně jako provokaci, ale vyznělo to tak, jako revolta. Vzali jsme si totiž s sebou 2 svědky a šli jsme pěšky na NV přes ves jen tak v civilu. Tam nás přivítali, posadili jsme se chvíli. Pak přišla paní a povídá: „Ještě chvíli počkáme, než přijde nevěsta.“ A já jsem zavětrila, co se děje a povídám: „No ale já jsem nevěsta.“ Měla jsem pouze svetřík na sobě nebo blůzu, všichni jsme byli vycházkově oblečení. Paní na NV spadla brada a předseda NV se tvářil nějak kysele. Pak jsme šli zase pěšky domů, takže to byla ryze zanedbaná svatba. Když jsme přišli domů, tam jsme se vystrojili, hosté už na nás čekali, a dokonce dvěma auty (jedno z nich bylo na dřevoplyn, což byla poválečná náhrada benzínu) jsme jeli z bytu až do kostela, a tam byla pořádná se vši parádou církevní svatba. A do toho kostela bylo z NV vidět, bylo to asi 50 metrů vedle, takže NV v Libčicích všechno viděl z okna. Vrátili jsme se domů a hostina pokračovala už mimo dozor NV.

Asi za týden někdo přišel, ať se jdeme podívat do vývěsky. Je tam vyhláška NV, že úřední svatba musí být stejně důstojná, za účasti stejných osob, stejného počtu lidí, přiměřeně oblečených, aby se shodovala s případnou povolenou církevní svatbou. Takže tím pádem kvůli mé svatbě vyšla v Libčicích vyhláška, a to proto, že to NV vzal jako provokaci, protože jsme byli čerstvě vystěhovaní. Pak to snad vyšlo i celostátně, to už nevím, ale ono se to podle mě stalo víckrát, a proto si to takhle zaopatřili.

23. Pamatuješ si nějaké dojemné setkání po letech?

Žádné takové si ted' nevybavuji. Vybavuji si ta školní setkání po 30 letech školy, ale jinak nic si nevybavuji. Snad jen, že Pavel z Budějovic v 68. roce přijel z Ameriky. A Jiřího, jeho bratra, si pamatuji, že nám nic neříkal, že jedou za velkou louží, ale přišel se jakoby rozloučit. To byli strašně podnikaví hoši. První byl do Ameriky zaslán úředně, byl na velvyslanectví. A za ženu měl dívku komunistku, jeho otec byl ředitelem agrární banky, čili on se s ním úplně rozešel s tím Jirkou kvůli téhle ženské, ale ona ho zase přes své známosti dostala do Ameriky a tam byl na velvyslanectví nějaký atašé a po roce 1948 (to to ještě pořád bylo dobré, nebyli nepřátelé, ale ani přátelé) přijeli sem oba

dva, ale když zjistili, k čemu to tady spěje, tak se vrátili a už víckrát nepřijeli. Nikdo z nás o nich nic neví. Ale vím, že za nějaký čas jeho bratr Pavel jel také do Ameriky a strašně dobře se tam uplatnil, protože byl navíc hezký a měl úžasnou výřečnost. Vzal si tam tenkrát Američanku, původem indiánku, poslal nám fotografie, ta byla jak modelka. Udělal tam kariéru a dělal tam ředitele v nějaké spořitelně, jenomže tam tenkrát ředitel byl každý. Ale prostě se uplatnil. A ten třetí bratr, Libor, měl strašně šikovné ruce, šikovnou hlavu, ten za pár roků tam odjel také za nimi. U nás mu ještě dovolili pivovarnickou průmyslovku, že to byla spíš taková praktická škola. No a on se tam krásně uživil, protože v tom pivovaru jim dělal nějakého sládka a to víš, s českým vzděláním okolo piva byl žádaný. A nejhorší je, že při porodu toho nejmladšího, Libora, jejich matka Olga zemřela, to byla ta moje kmotra. A od těch dob naše rodiče s ním vůbec nemluvili s budějovickým strejdou. On se po té smrti uzavřel do sebe – původně nechtěl, aby si manželka toho třetího toho kluka nechala, a chtěl, aby ho dala pryč. Jenomže tenkrát to ještě neuměli, takže tu smrt vlastně zavinili tím, že se pokusili o ten potrat. Kluk to přežil, ale ona bohužel zemřela. Tragický rodinný osud.

24. Jaký je tvůj nejsilnější, nejhezčí nebo nejhorší zážitek?

Pamatuji se, že mě máma držela v náruči, to se byli podívat do toho vejmiňku po pohřbu. Babička s mámou se neměly moc rády, ona jí totiž pořád radila, asi jako každá tchýně. A když mě držela, já najednou vidím skříň, a v té skříni malá bílá labuť! Představ si labuť! A jednou po letech, docela nedávno, jsem to vyprávěla sestře Jarče, že jsem snad měla vidění. A ona říká, no bodejť, vždyť to jsem dostala bonboniéru ve tvaru labutě z kaučuku, takže jsem neměla vidění, ale byla to moje vzpomínka, když mi byly 2 roky! To byl pro mě tak silný zážitek.

A jinak to období, kdy jsem musela a ráda střídala práci i pobyt, ty 2 roky praxe, ty byly krásné. To jsem byla hrozně ve svém živlu, a to mi připadalo, že život je fajn. Dobrodružné a zajímavé, a vůbec jsem neměla strach. A připomenu, proč to bylo tak zajímavé. Jednou jsem četla inzerát, že nějaký zemědělec by přijal praktikantku na statek, protože má dceru i syna na studiích. Tak jsem si říkala, že tady v té oblasti jsem ještě nikdy nebyla, a že bych mohla nastoupit. Tak jsem tenkrát hbitě napsala dopis, že bych se pokusila tu praxi u nich odbyť. A že přijedu v úterý 25. atd. Nic víc jsem nenapsala. A přijela jsem tam! Pane bože, to byl takový malý zemědělec, tak 5 až 10 ha. Sedlák stál na hnojišti, zapřažený koně, a pumpoval akorát močůvku. Hlásím se u něj a říkám, kdo jsem a proč jsem přišla. On se mě úplně lekl a řekl: „Tak běžte za

manželkou.“ *Už jsem šla dovnitř a říkala jsem si, že je to divné. A manželka povídá: „No víte, u nás nemůžete být. Manžel má takovou zvláštní zálibu – on píše inzeráty.“ Tak si představ, jak jsem byla v šoku, jak jsem takhle hloupě naletěla. Ale nakonec mi to vůbec nevadilo! Ale byl už navečer, už se stmívalo trochu. A sedlák potom přišel a říkal, že je tady blízko mlynář a že tam mají dost místa, že bych na tu praxi mohla do mlýna, že taky mají i krávy. No a on tam došel, já jsem s tou paní čekala, už mně to bylo trapné, ten mlynář přijel autem, odvezl si mě do mlýna a tam jsem byla 2 měsíce. Říkal, že má holku stejně starou asi jako já, takže jsem spala s ní v komůrce. A také jsem tam leccos získala. Třeba to, jak oni šetřili moukou – když těsto zůstalo přilepené, vzali trochu mouky, vysušili a dali aspoň slepicím, nic se nezahodilo. Takže to byl ten nejsilnější zážitek asi.*

A když Vlád'a, brácha, jako 23. ročník musel nastoupit do Německa na úklidové práce po náletech, to bylo hrozné... podzim, tma byla. A my jsme všichni stáli venku na dvoře. To mně připadalo tak... hrozné, nejsmutnější den. Ale naštěstí se vrátil.

Tak popsaly své životní peripetie sestry Jaroslava Křivánková a Olga Borůvková, jejichž výpovědi doplnil jejich mladší bratr Libor Křivánek. Všichni tři pochází ze stabilní rodiny selského původu, práce jim nebyla nikdy cizí, a ačkoliv jich bylo hned jedenáct sourozenců, všichni spolu nad míru dobře vycházeli. Rodina měla svůj řád, který se s úctou respektoval. Jak dlouho rod Křivánků sídlil v obci Chýnov č.p. 3 se můžete dočíst v příloženém rodokmenu.

Závěr

Venkov odjakživa patřil k neodmyslitelné vrstvě společnosti, které se však nedostává takové prestiže, jakou by si zasloužila. Venkov byl a je zdrojem potravin, hlavním zásobovatelem celého státu. Postupně se však venkovu dostávalo i jiné funkce než zemědělské a hospodářské, a to rekreační a kulturní, která ve velké míře převažuje. Již za první republiky se lidé snažili o vznesení kulturní úrovně vesnice (Jiřiková, 1979, s. 43 - 44).

V dnešní době je velmi populární zobrazovat venkov pomocí memoárů, které dovolují autorovi být zároveň hrdinou i vypravěčem, jenž vzpomíná na to, jak se žilo kdysi. Topos venkova je ve zkoumané memoárové literatuře a orální kultuře zobrazován se shodnými prvky typickými pro dané období. Autoři vzpomínají na rodinné tradice a rituály, na denní činnosti vykonávané na statcích, a vzpomínají především očima dětskýma. Autoři však nikdy nevynechávají zmínku o událostech v 50. letech minulého století, neboť ty se velice radikálně zapsali do jejich paměti, protože „*sociologie totalitní éry projevovala značnou ngramotnost. Nebyla schopna číst drobný text, psaný malými marginálními skupinami...*“ (Lapka, Gottlieb, 2000, s. 18)

Stejně jako bylo téměř vyhlazeno židovské obyvatelstvo, tak i selský stav byl záměrně ničen, už jenom snahou o pokles jejich prestiže hanlivým pojmenováním všeho druhu: kulak, vesnický boháč, kapitalistický živel, vykořisťovatel aj. Sedláci tak byli systematicky pronásledováni, ponižováni a ničení, až se od rolnického poslání ve větší míře upustilo.

Bohužel se komunismus nesoustředil jenom na střední třídu rolníků, ale i na buržoazii a církvi. To mělo za následek, že se od tradic a zvyků, které si lidé odnepaměti předávali z generace na generaci, také upustilo, fakticky většina z nich byla zakázána. Od dob znovunabyté svobody a demokracie se lidé k těmto starým zvyklostem postupně vrací. Obrovský „boom“ však zaznamenáváme až v posledním desetiletí. Jedná se totiž o zcela běžnou tendenci – člověk se uchyluje k něčemu, co je už generacemi před ním vyzkoušené, a je to něco, co ho dojíká a co ho činí člověkem, co ho ujišťuje, že někam patří a má někde své místo.

Od 50. let venkov zažil obrovskou přeměnu, a to postupné vylidňování. Byl totiž místem, kde bylo vše zastaralé, a lidé utíkali do měst za technikou a modernizací. Jenže lidem venkov chyběl, a proto se u nás začala vyvíjet naše národní oblíbená činnost chatařství a chalupářství, tedy potřeba pobývat zároveň v „*obou těchto světech a jeden*

doplňovat druhým.“ (Blažek, 2004, s. 22) Postupně se začal díky chatařům a chalupářům venkov zkrášlovat a upravovat, všichni měli snahu o jeho modernizaci, protože to byl prvek, který vždy ve vývoji zaostával za městem.

Rolníci „měli silný vztah k půdě a všemu, co k ní patří. Jejich mysl se zabývala potřebami hospodářství, jak to přinášela roční období. Každý rok měl svůj rytmus práce doma a na poli. Znali dobře každé... pole a louky a věděli, jak je účelně obdělávat a sklízet úrodu. Svou selskou lásku projevovali ke všem domácím zvířatům, zvláště pak ke koním. V padesátých letech to všechno... skončilo.“ (Šimon, 2013, s. 108)

Selská rodina se vyznačovala svou samostatností a fungováním spíše dovnitř než navenek. Některé rodiny práci v hospodářství zastaly naprosto samy, jiné si však najímali pracovní výpomoc. O tom mluví hned několik autorů rozebíraných memoárů a také zpovídání sourozenci Křivánkovi: najímat si chasu třeba jen sezónně bylo zcela běžné a rodina tím nijak nepoukazovala na to, že by práci nezvládala. Deputátníci byli za práci velice rádi, a to hlavně ve válečném období, kdy jedině venkov zajišťoval jisté pracovní uplatnění.

Rodinnou tradicí byla také možnost přístupu ke kvalitnímu vzdělání. Rodiče vystudovali většinou rolnickou a hospodyňskou školu. Školy, na něž byly posílány děti, se v některých případech vyznačovaly užší specializací. Téměř všichni autoři svými výpověďmi potvrzují fakt, že vzděláním a velice slušnou výchovou jim byl dopřán a zajištěn „dobrý život“. Jejich rodiče se zasloužili o předání velice pevných sociálních hodnot, které jim v těžkých chvílích přinesli záruku přežití: naučili je nestěžovat si, být vždy nad věcí, nehádat se a vycházet si vstříc, pomáhat si a mít rád. A to vše i přesto, že děti svým rodičům vykaly! Chovaly k nim ale bezmeznou úctu.

Pomáhat druhým se děti od rodičů učily i během války prostřednictvím pomoci německým, později ruským vojákům. Sedláci byli vždy ochotni altruisticky pečovat o druhé, aniž za to něco vyžadovali. Vždy udělali to, co bylo potřeba, a to přesně patří k jejich silným lidským hodnotám.

Tací sedláci, kteří posílali své děti na studie, byli soběstační, rádi pomohli druhým a těšili se v obci veliké vážnosti a úctě. Většinou byli první, kteří vlastnili stroje a zasloužili se o elektrifikaci nebo na svých statcích zaváděli rozvod vody a další vymoženosti. Přesně to byla později jedna z charakteristik kulaka.

Sedláci byli velice pracovití, vytrvalí a nikdy nezaháleli, práci nebrali jako zaměstnání, ale poslání. Milovali jak své členy rodiny, tak i své hospodářství, půdu, krajinu a celou přírodu. Dokázali se společensky bavit a svou neformální autoritou se

zasloužili o působení v mnoha spolcích. Pravidelně se účastnili i vesnických oslav, rituálů, tradic, nijak se nestranili. Pro udržení dobrých sousedských vztahů se často stávali sami iniciátory slavností, např. zabijaček, dožinek apod.

Při rozbořech memoárů vyplývá, že z hlediska tradic byly pro sedláky velice důležité Vánoce, díky kterým se scházely během roku odloučené rodiny. Silně zakořeněnou tradicí byla návštěvnost kostela, která je v nynější době velice oblíbená, resp. každoroční půlnoční mše zaznamenávají nárůst počtu lidí. Vysoká religiozita byla kdysi evidentní, neboť byla předávána z generace na generaci. V selských rodinách vedly děti k náboženství a víře především matky. Selské rodiny měly ve většině případů dobré vztahy s rodinou, ale i se sousedy. Byly to rodiny široké, prakticky i mezi sousedy probíhaly vztahy na úrovni širší rodiny. Vždy do ní byli zahrnuti i prarodiče, o které bylo postaráno na tzv. vejmiňcích. Jak vyplývá z rozborů, v rodině sice převažovala patriarchální orientace, ale ženám nebyl upírán jejich názor a podíl na výchově a vzdělání, naopak si jich muži velice vážili. Dělbá práce mezi mužem a ženou nebyla absolutní, jednalo se spíše o spolupráci, i když se samozřejmě žena starala především o kuchyň.

Z knižních i orálních vzpomínek pamětníků vyplývá velice silný a pozitivní vztah k prvorepublikovému zřízení. Tato epocha byla pro starousedlíky rakousko-uherské monarchie něco zcela nového a revolučního, ale pro ty, kteří se v první republice narodili a vyrůstali v ní, je to nezapomenutelný zdroj řádu, hodnot, respektu a úcty. Sedláci společně s židovským obyvatelstvem tvořili po první světové válce silně obsazenou střední vrstvu, a tak utvářeli pevnou strukturu společnosti. Oba stavy měly podobné zakódované sociální hodnoty, rodinné strategie, řád, což poukazovalo na solidní rodiny tohoto období, a proto pamětníci považují první republiku za jejich nejoblíbenější období, ve kterém kdy mohli žít.

Výše uvedené zhodnocení selského stavu je více než pozitivní. Vychází totiž pouze z vlastních zkušeností, tedy rodinných vzpomínek a získané četby. I tam se ale projevují nepříliš idylické vztahy rolnických rodin, a to především v knize Jana Nováka.

S odbornou literaturou se shodují i typická a charakteristická témata, na která sedláci nejčastěji vzpomínají: denní zvyklosti, chod domácnosti, venkovské tradice, vztahy na vesnici, kolektivizace venkova a další. Selské rodiny dodržovaly velice podobné **zvyky a rituály**, neboť byly pro tuto vrstvu jednoduše typické. Jejich používáním se selský stav dokázal vždy dobře začlenit mezi své, vždy díky nim věděl, kam patří. A proto se dnes k některým z těchto tradic vracíme. Současná doba je velice

ukvapená a rychle se rozvíjí, na výběr máme spoustu možností a kvůli tomu se nedokážeme náležitě rozhodnout. Spousta lidí pak v důsledku špatně zvolené možnosti neví, kam patří a kde je jeho „domov“. Proto se uchyluje zpět do minulosti a hledá pomoc. **U svých předků a v jejich činnosti nachází vhodné archetypy**, které může napodobovat a které jsou i v něm stále v určité míře zachovány. Je to zcela normální a běžný proces: **necháváme se inspirovat a poučit minulostí**. Moderní člověk už je přesycen technologickými vymoženostmi (v mnoha případech je svědkem jejich zneužívání), a proto usiluje o zachování něčeho starého, co mu připomíná, z čeho vznikl a co zajišťuje vnitřní odstup od medializovaného světa. „*Tradice má význam, protože uchovává to dobré, to, co se pro život... osvědčilo.*“ (Lapka, Gottlieb, 2000, s. 81)

V současné době je bilance taková, že počet rolníků stále klesá a navíc jsou velice daleko za svými západoevropskými sousedy, kde je na venkov pohlíženo jako na zdravé životní prostředí, klidné místo vhodné k rekreaci a v některých případech se stává možností luxusního životního stylu (Tamtéž, s. 59, 114). U nás „*většina... sedláků dávno pomřela. Jejich potomci si na tom Božím světě našli jiný životní cíl, než pluhem obracet líchu a dobývat ze země úrodu. Ti, co se k půdě vrátili, brzy utíkali za snazší obživou do průmyslu. Zůstal málokterý. Sedláci jako by vymřeli. Rolnický stav jako by vymizel. Jenom ta půda dál trpělivě čeká.... Zatím se po stránkách rozlézají rekreační chatky, někdejší samoty se mění na pitoreskní víkendy, ze stodol jsou garáže... Už málem kdo neví,... že krabicové mléko, že nenadojí automat, ale živá kravička.*“ (Sobotka, 2010, s. 158)

Zdroje

Literatura beletristická

- 1) DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Zkáza zeleného čtyřlístku*. 1. vyd. Praha: Eva-Milan Nevole, 2007, 188 s. ISBN 978-80-239-9959-4.
- 2) HAŠEK, Jindřich. *Úhonické vzpomínky: aneb Rok na vsi kdysi*. Úhonice: vydáno soukromým tiskem, 2013, 245 s.
- 3) NOVÁK, Jan. *Děda*. Vyd. 1. Praha: Jiří Krechler - Bookman, 2007, 224 s. ISBN 978-80-903455-6-0.
- 4) SOBOTKA, Richard. *Návrat nežádoucí*. Líbeznice: Víkend, 2010, 190 s. ISBN 978-80-7433-034-6.
- 5) ŠIMON, Jiří. *Ukradený domov: Jak se žilo na vesnici ve 40. a 50. letech*. Vyd. 1. V Praze: Knižní klub, 2008, 111 s. ISBN 978-80-242-2351-3

Literatura odborná

- 1) BLAŽEK, Bohuslav. *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*. 1. vyd. Šlapanice: ERA, 2004, 184 s. ISBN 80-865-1790-X.
- 2) BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal, eds. *Kolektivizace venkova v Československu 1948 – 1960 a střeoevropské souvislosti*. 1. vyd. Praha: Dokořán, Česká zemědělská univerzita v Praze, 2008, 359 s. ISBN 978-80-7363-226-7.
- 3) BLAŽEK, Petr, JECH, Karel, KUBÁLEK, Michal. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. 1. vyd. ČZU Praha: Pulchra, 2010, 635 s. Testis. ISBN 978-80-213-2033-8.
- 4) JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008, Edice Moderní dějiny, 331 s. ISBN 978-80-7021-902-7.
- 5) JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, 252 s. ISBN 80-728-5010-5.
- 6) KOŽELUH, Josef. *Pocta rodákům*. Město Blovice, 1991. 8 s.

- 7) LAPKA, Miloslav a Miroslav GOTTLIEB. *Rolník a krajina: kapitoly ze života soukromých rolníků*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 166 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5083-4.
- 8) RAUŠAR, František. *Kulturní vývoj Blovicka*. Vlastivědné nakladatelství Plzeňska M. Lábkové, Plzeň. 1933. 61 s.
- 9) REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 1. vyd. Voznice: Leda, 2001, 752 s. ISBN 80-85927-85-3.
- 10) RŮŽIČKA, Miloslav. *Vyhnaní – Akce „KULAK“: Zločin proti lidskosti!*. Havlíčkův Brod: Tiskárny Havlíčkův Brod, 2008, Edice Vysočiny, 476 s.
- 11) ŠUTOVÁ, Jana. *Vzpomínková literatura let poválečných – perzekuce selských rodů*. Hradec Králové, 2014, 86 s. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Vedoucí práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.
- 12) URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou: okolnosti exemplárního "kulackého" procesu*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010, 303 s. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-055-8.
- 13) VAŘEKA, Josef, JIŘIKOVSKÁ, Vanda. *Středočeská náves*. Třebíz: MNV Třebíz, 1979, 55 s.
- 14) ZACHOVÁ, Alena. *Rodinná paměť tematizující válečný konflikt v memoárové literatuře*. Hradec Králové, 2016, 7 s.

Internetové zdroje

- 1) EGLI. RU - Návrat nežádoucí. In: *Fronta* [online]. [cit. 2016-03-23]. Dostupné z: <http://www.fronta.cz/dotaz/ru-navrat-nezadouci>
- 2) FIALOVÁ, Alena. Novák, Jan: Děda: Zn. Hledá s hrdina. In: *ILiteratura.cz* [online]. 2002 [cit. 2016-02-04]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/21773/novak-jan-deda>
- 3) KULÍK, Ján. Etymologický slovník. In: FLORIAN. *Kruhy.blogspot.cz* [online]. 2010 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://kruhy.blogspot.cz/2010/03/etymologicky-slovník-kul.html>

- 4) PILKOVÁ, Helena. Tradice zahradnické školy v Krči pokračuje. In: *Zahradnictví* [online]. Praha, 2011 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://zahradaweb.cz/tradice-zahradnicke-skoly-v-krci-pokracuje/>
- 5) ZVĚŘINA, Pavel. Kulak. VLČEK, Tomáš. *Totalita* [online]. 1999 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://totalita.cz/vysvetlivky/kulak.php>
- 6) Návrat nežádoucí - Richard Sobotka. *Www.baila.net* [online]. Praha [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: <http://baila.net/kniha/215653158/navrat-nezadouci-richard-sobotka>
- 7) Ženíšek Josef (1855 - 1944). *Galerie Národní 25: Aukční síň* [online]. 1991 [cit. 2016-03-17]. Dostupné z: <http://www.galerie-narodni.cz/cs/autori/391-detail/zenisek-josef/>

Obrazové přílohy

Příloha A – rodinné fotografie

Obr. 1 – Maminka Anna s prvorozenou Jaroslavou, r. 1920

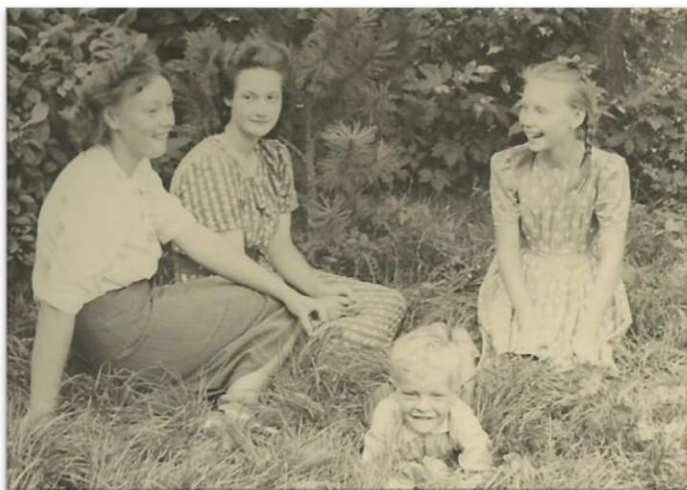
Obr. 2 – Otec Jaroslav s maminkou Annou a čtyřmi dcerami, zleva: Olga, Marta, Jaroslava, Liběna, r. 1939

Obr. 3 – Na dvoře, zleva: Pavel a Libor Křivánek, r. 1940

Obr. 4 – Libor Křivánek s jehňátkem, r. 1941

Obr. 6 – Vzácná chvílka v parku, zleva: Jaroslava, Marta, Slávek, Olga, r. 1938

Obr. 5 – Idylka na dvoře v Chýnově č.p. 3, v popředí dcera Jaroslava, r. 1946

Obr. 8 – Osazenstvo statku (deputátníci) včetně několika členů rodiny, r. 1938

Obr. 7 – Rodiče Jaroslava a Anna, okopávka brambor, 50. léta

Příloha B – fotografie z rodinného archivu

Obr. 1 a 2 – První poválečné dožínky v Chýnově – chasa děkuje hospodáři, r. 1945

Obr. 3 – Maturitní tablo Olgy Borůvkové (horní řada, 3. zprava)

Příloha C – dobové dokumenty

V Ý T A H

z klasifikační listiny hospodářské školy v Hracholuskách
u Roudnice

za první půlletí druhého ročníku.

Křivánek Václav
z *Chujnova* okresu *Smíchovského*.

Předměty	Pilnost	Prospěch	Číslo třídy	
Orba	<i>skoro vyborná</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>7</i>	
Chov zvířectva domácího	<i>vyborná</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>8</i>	
Správa hospodářská	<i>vyborná</i>	<i>vyborný</i>	<i>9</i>	
Pěstování	<i>chmele</i>	<i>vyborná</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>8</i>
		<i>vína</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>8</i>
Štěpařství	<i>vyborná</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>10</i>	
Včelařství	<i>vyborná</i>	<i>vyborný</i>	<i>9</i>	
Vedení kněh	<i>skoro vyborná</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>8</i>	
Lučba	<i>skoro vyborná</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>8</i>	
Průmysl hosp.	<i>vyborná</i>	<i>vyborný</i>	<i>9</i>	
Silozpyt a strojnictví	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>	
Přírodopis a zeměpyt	<i>skoro vyborná</i>	<i>vyborná</i>	<i>9</i>	
Počty a měřictví	<i>vyborná</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>8</i>	
Zeměpis a dějepis	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>	
Kreslení a stavitelství	<i>vyborná</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>7</i>	
Řeč česká	<i>vyborná</i>	<i>vyborný</i>	<i>9</i>	
Výkonná práce	<i>vyborná</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>7</i>	
Výklady o směnkách a nejpoteb. zákonech	<i>skoro vyborná</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>8</i>	
Skotolécitelství	<i>skoro vyborná</i>	<i>skoro vyborný</i>	<i>7</i>	
Výklad práce	<i>vyborná</i>	<i>skoro vyborná</i>	<i>7</i>	
Zevnějšek písemných prací	<i>úhledný</i>			
Mravné chování	<i>vyborné</i>			

Ředitelství hospodářské školy v Hracholuskách,
dne *4.ého dubna* 1871.

Reditel : *J. Blabac*

Obr. 1 – Vysvědčení Václava Křivánka, dědy Libora, Olgy a Jaroslavy Křivánkových z roku 1870

Příloha D – rodokmen rodiny Křivánkových

Rodokmen Křivánků z Chýnova č. 3

(Chýnovská větev doložená asi od r. 1642)

Písmena jsou přiřazena k jednotlivým generacím, číslice pak k potomkům.

?

- A. Jan Křivan, nar. asi 1642
Manž. Uršula
- B1. Jakub Křivánek, nar. 1682, zemř. 1745
Manž. Kateřina Mariana, nar. 13. 11. 1667
- B2. Václav Křivan, 1680
Manž. Anna Koutská z Chejnova, nar. 1677
- B3. Kateřina, nar. 4. 3. 1671
- B4. Mariana, nar. 13. 11. 1667
- C1. Jan Křivánek, rolník v Kozinci č. 14, nar. 16. 11. 1720
Manž. Anna roz. Huttová ze Suchdola
Děti: Dorota (1703), Martin (1709), Matěj (1712), Jakub (1721), Anna (1722),
František (1723), Josef (1725), Cecilie (1726)
- D1. Václav Křivánek, nar. 2. 12. 1743 v Chýnově 3
Manž. Magdalena roz. Čmerdová z Větrušic, zemř. 1798 (po její smrti si vzal
její sestru)
Děti: Kateřina (1745), Jakub (1749), Kateřina (1750)
- E1. Václav Křivánek, nar. 12. 8. 1787
Manž. Kateřina roz. Křtěnová z Letek č. 9, nar. 1786
- F1. Josef Křivánek, nar. 18. 8. 1815, zemř. 26. 8. 1908
Manž. Kateřina roz. Šimonková z Libčic č. 23, nar. 1824, zemř. 1894
- F2. Václav Křivánek, nar. 6. 5. 1826, zemř. 1905 v Libčicích č. 21
Manž. Kateřina roz. Floriánová z Úholiček č. 2
- G1. Václav Křivánek, nar. 15. 6. 1853, zemř. 30. 3. 1925 v Chýnově č. 2
Manž. Rozálie roz. Bulvasová z Báště č. 8, nar. 17. 7. 1855, zemř. 3. 1. 1929
- G2. Anna, provdaná Tomsová do Dřínova, zemř. 10. 11. 1924
- G3. František Křivánek, nar. 1858, zemř. 10. 12. 1939 v Rovném

- H1. Jaroslav Křivánek, nar. 1. 5. 1887, zemř. 13. 9. 1968 v Libčicích č. 21
Manž. Anna Křivánková, nar. 2. 10. 1896, zemř. 11. 5. 1976 v Libčicích 21
- H2. Olga provd. Vojtěchovská, nar. 24. 8. 1892, zemř. 2. 5. 1931 v Českých
Budějovicích
Manžel Jiří Vojtěchovský
Děti: Jiří, Věra, Pavel, Libor
- H3. Ladislav Křivánek, nar. 9. 8. 1882, zemř. 22. 9. 1955 v Bělé pod Bezdězem
Manž. Jaroslava, roz. Šulcová
- CH1. Libor Křivánek, nar. 14. 2. 1936
Manž. Jana, roz. Makešová, nar. 19. 8. 1941 v Mělníku, zemř. 20. 3. 2015
- CH2. Jaroslava, nar. 7. 12. 1920
- CH3. Marta, nar. 19. 6. 1922, zemř. 11. 6. 2002
- CH4. Vladimír, nar. 30. 5. 1923
Manž. Jaroslava Křivánková
Děti: Ilona, nar. 22. 9. 1959
- CH5. Zdeněk, nar. 8. 10. 1924, zemř. 1. 7. 2008
Manž. Irena Křivánková
Děti: Aleš Křivánek, nar. 1959
- CH6. Mirko, nar. 10. 10. 1925, zemř. 9. 11. 1998
Manž. Božena Křivánková
Děti: Miroslav Křivánek, nar. 1960
- CH7. Olga, provd. Borůvková, nar. 25. 3. 1927
Manžel Luboš Borůvka
Děti: Ivana, nar. 13. 5. 1955; Olga, nar. 2. 12. 1957
- CH8. Liběna, nar. 8. 7. 1931
- CH9. Jaroslav, nar. 22. 11. 1933
Manž. Marie Křivánková
Děti: Vlad'ka, nar. 1963; Iva, nar. 11. 7. 1975
- CH10. Pavel, nar. 20. 9. 1937 v Chýnově č. 3
Manž. Eliška, roz. Kafková, nar. 15. 8. 1942 v Praze
Děti: Tomáš, nar. 7. 6. 1974; Libor, nar. 9. 2. 1976
- CH11. Vladana, provd. Bílková, nar. 10. 7. 1940
Manžel Jan Bílek, nar. 1936
Děti: Helena, nar. 5. 7. 1960, zemř. 1996; Renáta, nar. 8. 2. 1963; Jan, nar. 10.
11. 1975

- I1. Monika Šutová, roz. Křivánková, nar. 29. 5. 1970
Manžel Jiří Šuta, nar. 2. 7. 1968
- I2. Renáta Čechová, roz. Křivánková, nar. 24. 5. 1965
Děti: Tereza, nar. 27. 1. 1987; Svatopluk, nar. 5. 10. 1985
- J1. Jana Šutová, nar. 18. 6. 1992
- J2. Jiří Šuta, nar. 6. 10. 1994

